

2/2024

MAASEUTUTUTKIMUS

• Finnish Journal of Rural Studies

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies

Lehti tutkijoille ja tutkimustiedon käyttäjille
www.maaseutututkimus.fi

mua.fi

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies

2 | 2024 | 32. vuosikerta

Päätoimittaja – Editor in Chief

Irene Kuhmonen, Jyväskylän yliopisto, irene.a.kuhmonen@jyu.fi

Toimitussihteeri – Production Editor

Heli Ilola, toimitussihteeri@maaseutututkimus.fi

Toimituskunta – Editorial Board

Riikka Aro, Jyväskylän yliopisto; Torsti Hyryläinen, Helsingin yliopisto; Mari Kattilakoski, Itä-Suomen yliopisto; Helka Ketonen, Maaseudun sivistysliitto; Merja Lähdesmäki, Helsingin yliopisto; Anni Rannikko, Itä-Suomen yliopisto; Matti Salo, Luonnonvarakeskus

Julkaisija – Publisher

Maaseudun uusi aika -yhdistys, www.mua.fi

Verkossa – Internet

www.maaseutututkimus.fi

ISSN 2670-2347 (painopaikka Grano Oy)

Kansikuva – Cover photo: Kari Korolainen: Rantarinne, 2024.

Maaseutututkimus on monitieteinen julkaisu tutkijoille ja tutkimustiedon käyttäjille. Julkaisemme erilaisilla teoreettisilla asetelmilla ja metodologisilla lähestymistavoilla tuotettuja tieteellisiä artikkeleita ja tutkimustuloksiin perustuvia katsausartikkeleita sekä puheenvuoroja ja arvioita. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä muutoksista maaseuduilla sekä avata uusia näkökulmia erilaisten maaseutujen kehitykseen ja tulevaisuuteen.

Kirjoitukset voivat käsitellä ihmisiä ja identiteettejä, yhteisöjä ja kulttuuria, elinkeinoja ja luonnonvaroja, maaseudun määrittelyä, merkityksiä sekä maaseutukysymyksiin liittyvää asiantuntijuutta ja politiikkaa.

Artikkelit ovat vertaisarvioituja, ja lehti on akateemisen julkaisuforumiluokituksen tasolla 1.

PÄÄKIRJOITUS

- 3 Maaseutututkimus kriittisenä yhteiskuntatieteenä**
Irene Kuhmonen

ARTIKKELIT

- 10 Raja- ja identiteettityö asuinkunta-ajattelua määrittämässä:
Kurkistusaukkoina Pyhäselkä ja Taipalsaari**
Jani Karhu ja Mikko Kohvakka
- 45 Pienituloiseen työhön liittyvät arkielämän huolet ja osallisuus
2000-luvun maaseudulla**
Verna Helle ja Hanna-Mari Ikonen

PUHEENVUORO

- 68 Pohdintoja maaseutututkimuksen rahoituksesta ja maaseutu-
politiikan suunnasta**
Maarit Sireni
- 73 Kuinka kylät menestyvät? Esimerkkeinä Suomen Rautajärvi ja
Japanin Oku-oono**
Pekka Kettunen

ARVIO

- 80 Punainen tupa ilman perunamaata**
Anne Lampinen: City-ihmiset landella. 12 tarinaa maalaisuudesta ja ehtaa faktaa.
Galina Kallio
- 84 Elämänlaadun maantiedettä**
Tomas Hanell & Markku Mattila: Koetun elämänlaadun alueelliset erot ja Suomen sisäinen muuttoliike. Siirtolaisuusinstituutin alueellisen elämänlaatu- ja muuttokyselyn keskeiset havainnot.
Saara Koikkalainen
- 88 Uuspaikallista toimijuutta hahmottamassa**
Chris Smaje: A Small Farm Future
Chris Smaje: Saying NO to a Farm-free Future
Riikka Aro ja Kimmo Englund

KOHTAAMINEN

- 101 Esittelyssä Maaseutututkimuksen toimituskunta**
Anni Rannikko

MAASEUTUKUVA

- 110 Alati laajenevan maaseudun arvoitus**
Sarjakuvia ja niiden lävitse hahmoteltuja ajatuksia maaseudusta
Kari Korolainen

TIEDOKSI

- 119 Kirjoittajan ohjeita päivitetty**

Maaseutututkimus kriittisenä yhteiskuntatieteenä

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.154913>

Kriittinen yhteiskuntatutkimus tarkastelee yhteiskunnallisia rakenteita, valtaa ja yksilöä näiden ehdollistamana toimijana (Lehtinen 2020). Tällaisen tutkimusperinteen tiedonintressiin liittyy emansipaation tavoite: tulemalla tietoiseksi epätasa-arvoisista tai kestäättömistä (valta)rakenteista ihmisten on mahdollista kollektiivisesti ponnistella niiden muuttamiseksi (Burrell & Morgan 1979). Kriittiseen tutkimusperinteeseen kuuluu täten normatiivisuus: tieteen tehtävä ei ole vain selittää tai ymmärtää maailmaa vaan olla osana muutosta – mutta jotta muutos olisi mahdollinen, tarvitaan ymmärrystä muutoksen toivottavasta suunnasta.

Väitän, että tämän määritelmän valossa maaseutututkimus on mitä suurimmassa määrin kriittistä yhteiskuntatiedettä. Maaseutututkimus Suomessa on saanut nykymuotonsa 1980-luvulla (Leinamo & Halonen 2013). Maaseutututkimuksen identiteetti rakentui varsinkin 1980- ja 1990-luvuilla paljolti rajanvetoina suhteessa maataloustutkimukseen

(Rannikko & Sireni 2013; Hyyryläinen 2021). Kuten Torsti Hyyryläinen kirjoitti vuonna 2021 (s. 6): "[Maatalous- ja metsätieteet] nähtiin liian kapea-alaisina selittämään maaseudun muutosta kokonaisuutena." Oli syntynyt vahva näkemys, että maaseudun ongelmia ei voida ratkoa pelkästään maatalous- ja metsätieteiden avulla, vaan maaseudun kehittämisen nähtiin vaativan kokonaisvaltaista maaseutupolitiikkaa (Rannikko & Sireni 2013).

Maaseutututkimus siis kiinnittyy maaseudun ilmiöihin ja ongelmiin, joita se pyrkii ymmärtämään ja selittämään – ja sitä kautta ratkomaan. Maaseudun ongelmat kytkeytyvät väestöpohjan kutistumisen, taloudellisen toimeliaisuuden hiipumisen ja palvelurakenteen rapautumisen ristiin-kytkeytyneeseen noidankehään. Vaikka maaseudun väestökato käynnistyi jo 1950-luvulla, parantunut ostovoima ja hyvinvointivaltion rakennusprojekti pitivät yllä maaseudun elinvoimaa aina 1980-luvulle asti (Kuhmonen & Niittykangas 2007). Tämä projekti tuli kuitenkin tiensä päähän 1990-luvulla ja eteni 2000-luvulla hyvinvointivaltion vähittäiseen purkamiseen, joka aloitettiin nimenomaan maaseudulta (Kattilakoski 2022; Rantamäki 2022). Hyvinvointivaltion purkaminen näkyy maaseudulla eritoten heikentyvänä julkisten palveluiden saatavuutena (emt.), mitä sosiaali- ja terveystalouden uudelleenorganisointi maakunnallisille hyvinvointialueille näyttää nyt kiihdyttävän. Tämä kehityskulku asettaa uusia haasteita esimerkiksi kylätoiminnalle, jonka yksi keskeinen tavoite on tukea palveluiden säilymistä, kuten Pekka Kettunen kirjoittaa puheenvuorossaan tässä lehdessä. Palveluiden keskittyminen kurjistaa erityisesti heikommassa asemassa olevien ihmisten – esimerkiksi maaseudun pienituloisten – asemaa, kuten Verna Helle ja Hanna-Mari Ikonen osoittavat tässä lehdessä julkaistavassa tutkimuksessaan maaseudun pienituloisista työssäkäyvistä.

Suomalaisessa yhteiskunnassa on pitkään vallinnut laajasti hyväksytty tahtotila, jonka mukaan maaseudun kehittämistä tarvitaan lieventämään rakennemuutoksen haitallisia vaikutuksia maaseudulle. Maaseudun kehittämisellä onkin varsin laaja kansalaisyhteiskunnan tuki (Vihinen ym. 2023). Tahtotila maaseudun elinvoiman ylläpitämiseksi on kuitenkin alkanut osoittaa rakoilemisen merkkejä. Jo vuonna 2011 Pertti ja Eero Alasuutari (s. 30) havaitsivat, että "maaseutupuhe kumpuaa aikaisempaa harvemmin pyrkimyksistä kehittää väestökadosta, hupenevista palveluista tai maatalouden ongelmista kärsivää maaseutua tai ottaa kantaa tällaisiin pyrkimyksiin". Median maaseutupuheeseen on hiipinyt myös

uusi tematiikka, jossa maaseutu asemoituu ympäristöongelmien aiheuttajaksi (Lyytimäki 2023). Maaseutukysymyksen legitimitteetti on haperunut, eikä maaseudun elinvoiman edistäminen ole enää itsestään selvästi yhteiskuntapolitiikan tavoitteena.

Maaseudun kehittäminen ja tutkimus ovatkin päätyneet asemaan, jossa ne joutuvat käymään entistä useammin kamppailua olemassaolonsa puolesta. Ensimmäisenä tulilinjalla on maaseutututkimus: kuten Maarit Sireni kuvaa puheenvuorossaan tässä lehdessä, maaseutututkimuksen rahoitusta ollaan ajamassa käytännöllisesti katsoen kokonaan alas. Tilanne on otettava vakavana signaalina maaseutukysymyksen marginalisoinnista yhteiskuntapolitiikan tasolla. Vaikka maaseutukysymykset jossain määrin yhä sisältyisivät tulevaan maa- ja metsätalousministeriön jakamaan TKI-rahoitukseen, rahoitettavan tutkimuksen tarpeet tullaan määrittelemään vahvemmin yhtäältä alkutuotannon tarpeista käsin ja toisaalta suhteessa ministeriön strategisiin linjauksiin. Koska maaseutupolitiikalla ei välttämättä nähdä edes olevan "vuosittaisia tutkimustarpeita", jääkin nähtäväksi, millaisia maaseutututkimuksen tarpeita strategisissa linjauksissa tunnustetaan.

Tilanteessa, jossa olemme ajautumassa kohti vuosikymmeniin suurinta kokemaamme yhteiskunnallista siirtymäkautta, on yllättävää, että maaseutupolitiikan tietotarpeita ei tunnusteta. Käytän sanaa "ajautumassa", sillä kestävyys siirtymän tai -murroksen suunnasta ei juuri käydä tietoista yhteiskunnallista keskustelua sen paremmin maaseudun näkökulmasta kuin koko yhteiskuntaa muuttavana voimana. Murroksen vaatimien muutosten syvyys jää pintapuolisessa "vihreään" tai "puhtaaseen" siirtymään nojaavassa keskustelussa käsittelemättä. Fossiilimetaboliasta tulee irrottautua – samalla kun koko elämäntapamme, infrastruktuurimme ja talousjärjestelmämme on rakentunut fossiilimetabolian mahdollistavan jatkuvan talouskasvun tavoittelun pohjalle. Elämäntapamme pitäisi mahtua planetaarisiin rajoihin – mutta kohtuullisuudesta talouspolitiikan varteenotettavana tavoitteena ei yhäkään voida käydä vakavasti otettavaa talouspoliittista keskustelua. Luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen pitäisi pysäyttää, vaikka kaikki luonnonvaroja hyödyntävät järjestelmät ovat rakentuneet sille periaatteelle, että luonnonvaroja pitää pystyä kahmimaan talouden prosesseihin mahdollisimman paljon kerralla, mahdollisimman nopeasti. Ihmisten hyvinvoinnista ollaan huolissaan, vaikka yhä useampi kaatuu jatkuvasti suuremmilla kierroksilla pyörivän talousjärjestelmän rattaissa eikä enää pääse ylös. Ihmisten osalli-

suus ja tasa-arvo – ja tätä myötä myös maaseudun elinvoiman ylläpitäminen – näyttäytyvät sanahelinänä, kun individualistinen kilpailuyhteiskunta pitää pintansa yhteiskunnallisia arvoja määrittävänä syvärakenteena.

Vaikka kestävyys siirtymäpolitiikkaa ollaan tällä hetkellä ajamassa entistä keskittävämpään suuntaan ei vain Suomessa vaan myös muualla Euroopassa (Halonen ym. 2024), tulevaisuuden ei tarvitse olla menneisyyden jatkumo. Tulevaisuus on avoin, sillä se määrittyy ihmisten toiminnan seurauksena, ja ihmisillä säilyy aina toisin toimimisen mahdollisuus. Tulevaisuuteen suuntaaminen on aina normatiivista; se kiinnittyy tietynlaiseen tahtotilaan ja käsitykseen siitä, millainen tulevaisuuden pitäisi olla: millaista tulevaisuutta haluamme ja millaisen tulevaisuuden eteen olemme valmiita yksilöinä ja yhteiskuntina ponnistelemaan. Normatiivisuus, jopa utopistisuus, ovat kriittisen yhteiskuntatutkimuksen peruspilareita (Lehtinen 2020). Väitän, että myös maaseutututkimus on luonteeltaan vahvasti normatiivista. Maaseudun tutkijoina ja kehittäjinä olemme nimittäin sitoutuneita nimenomaan tietynlaisen tulevaisuuden eteen työskentelemiseen – esimerkiksi maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa hahmotellun tulevaisuuden, jossa "monimuotoinen maaseutu on kansallinen menestystekijä ja se tarjoaa ratkaisuja hyvälle elämälle, innovatiivisuudelle, yrittäjyydelle ja kestäväälle yhteiskunnalle" (Kattilakoski ym. 2021, 9).

Maaseudun tutkijoina ja kehittäjinä meidän on toisaalta myös tiedostettava, että nämä tavoitteet eivät välttämättä ole enää laajasti jaettuina. Maaseudun elinvoiman hyväksi toimiminen on siis mitä suurimmassa määrin poliittista: siinä valitaan puoli, tietynlainen normatiivisesti määräytynyt tavoite, jonka eteen halutaan tehdä töitä. Mitä lähemmäksi murroskautta etenemme, sitä syvemmiksi kiistat todennäköisesti käyvät, sillä murroskaudella määritellään tulevaisuuden suuntaviivat: lähemmekö rakentamaan entistä keskittyneempää maailmaa, jossa maaseudulle jää ehkä enintään resurssiperiferian, suojelureservaatin, kulttuurihistoriaa tarjoavan museon ja virkistätymispaikan roolit, vai hajautuneempaa, paikallisempaa, kohtuullisempaa, ihmisen kokoista maailmaa?

Tällaisista vaihtoehtoisista tulevaisuuden suunnista kirjoittavat tässä lehdessä Riikka Aro ja Kimmo Englund arviossaan Chris Smajen kirjoista, joissa hahmotellaan ruokajärjestelmälle paikallisempaa ja pienimuotoisempaa tulevaisuutta. Vaikka hahmotelmat tuntuivat nykyisten rakenteellisten kahleitten näkökulmasta utopistisilta, niiden edessä kannattaa

pysähtyä kysymään, haluammeko sitoutua siihen tiehen, jossa ihminen eristetään luonnosta erilliseksi saarekkeeksi ruoantuotantoa myöten? Jos uskomme maltilliseen keskitiehen, uskomme myös, että pienimmän yhteisen nimittäjän etsiminen riittää tulevaisuuden suunnaksi?

Maaseutu tarvitsee valjaat ja peräänsä rattaat, joiden kuskilla on käsitys siitä, mihin valjakko on suuntaamassa. Kaikissa tulevaisuuden skenaarioissa maaseudulla tulee toki olemaan merkittävä rooli (toivottavasti) kesävemmän tulevaisuuden rakentamisessa. Mutta kaikissa tulevaisuuden skenaarioissa maaseudun toimijoilla ei ole toimijuutta. Kaikissa tulevaisuuden skenaarioissa hyvinvointi ei jakaannu tasaisesti. Kaikissa tulevaisuuden skenaarioissa maaseutu ei säily aitona vaihtoehtona elämiselle ja työnteolle. Ja monille tällainen tulevaisuus ei ole minkäänlainen ongelma. Sen takia olisi tärkeää lakata teeskentelemästä, että maaseudun kehittäminen olisi yhteiskuntapolitiikassa aidosti ja laajasti jaettu tavoite. Sen sijaan olisi tärkeää pystyä näyttämään, millaisessa maailmassa maaseutu voisi aidosti kukoistaa, ja suunnata resurssit sellaisen maailman rakentamiseen ja sen puolesta argumentoimiseen, konflikteja pelkäämättä. Se, että maaseutua kuritetaan, ei poista maaseutututkimuksen tarvetta, päinvastoin.

Maaseutu nimittäin toimii hyvän elämän näyttämönä monille, kuten Saara Koikkalaisen arvio Tomas Hanellin ja Markku Mattilan koettua elämänlaatua ja muuttoliikettä tarkastelevasta raportista osoittaa: maaseutualueilla koettu elämänlaatu on korkeampi kuin kaupungissa. Maaseutu myös puhuttelee ihmisiä asuinpaikasta riippumatta, kuten Galina Kallion tässä lehdessä arvioima Anne Lampisen *Citymaalaiset*-kirja osoittaa. Toisaalta Kallio pohtii, voiko maalaisuuteen suhtautua kuten rusinoiden noukkimiseen pullasta (olipa tarkoituksena sitten syödä pulla ilman rusinoita tai pelkät rusinat – riippuu kai siitä, kummasta pidät enemmän)? Vaatiiko maaseudun elinvoiman säilyttäminen kuitenkin vahvempaa sitoutumista? Maaseutualueet voivat toki hyötyä kaupungistumisesta ilmiönä, kuten Karhun ja Kohvakan ansiokas analyysi kahdesta kaupungin kupeesta kasvaneesta kunnasta osoittaa – mikä samalla sekoittaa maaseudun ja kaupungin välisiä rajanvetoja. Mutta riittääkö maaseudun elinvoimalle kaupungistumisen mukanaan tuomien murusten poimiminen?

Samalla on kysyttävä, onko liian paljon toivottu, että maaseutututkijat ja -kehittäjät pystyisivät ryhmittymään tietynlaisen tulevaisuuden vision taakse. Kuten Anni Rannikon kirjoittama kuvaus toimituskuntamme

kokoonpanosta osoittaa, maaseutuun tavalla tai toisella kiinnittyvät tutkijat ovat heterogeeninen joukko. Toisaalta, kuten käy ilmi Kari Korolaisen sarjakuviin pohjaavasta kirjoituksesta, maaseutu pysyy arvoituksena, ottaa erilaisia ajallisia ja tilallisia muotoja, laajenee ja supistuu yhtä aikaa. Ehkä juuri tällaisesta moninaisuudesta voi versoa rohkeutta: maaseudun tulevaisuusvision ei tarvitse yhdistää kaikkia, mutta tarpeeksi monia.

Maaseutututkimuksen yksi tehtävä on kriittisen yhteiskuntateorian hengessä muuttaa yhteiskunnallisia rakenteita. Yhteiskunnallisten rakenteiden muuttaminen edellyttää vision kirkastamista, jotta uskaltaisimme sanoa, että emme pidä siitä, mitä ympärillämme tapahtuu, ja jotta saisimme suuntaa toiminnalle, jolla voimme osaltamme muuttaa tapahtumien kulkua. Vaikka maaseutututkimuksen identiteetti aikanaan syntyi rajanvetoina maatalous- ja metsätieteisiin, esimerkiksi kriittinen ruokajärjestelmätutkimus voi olla nykyään hengeltään lähempänä maaseutututkimusta kuin perinteistä maataloustiedettä, sillä se tähtää samaan kuin maaseutututkimus: rakenteiden muuttamiseen. Murrosajat voivat näin auttaa löytämään synergioita suunnista, joissa niitä ei ehkä ole pitkään aikaan nähty – kuten tänä syksynä järjestetty, maaseudun ja maatalouden yhteyksiä kartoittanut MUA-foorumi näytti. Maaseutututkimus voi löytää yllättäviäkin synergioita myös paikallisuutta ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta korostavan kohtuusliikkeen piiristä. Sen sijaan kärkkyminen jatkuvaan kasvuun ja tehostamiseen nojaavien pöytien äärellä, uskoen näistä pöydistä tippuvan murusia maaseudullekin, on tie, joka on ilmiselvästi kuljettu loppuun. Maaseutu tarvitsee uutta ajattelua.

Kirjallisuus

- Alasuutari, P. & E. Alasuutari 2011. Maaseudun merkitykset suomalaisessa julkisessa keskustelussa: Diskurssianalyttinen tarkastelu. Sitra, Helsinki.
- Burrell, G. & G. Morgan 1979. Sociological paradigms and organisational analysis. Ashgate, Aldershot.
- Halonen, M., M. Albrecht & I. Kuhmonen 2024 (toim.) Rescaling sustainability transitions: Unfolding the spatialities of power relations, governance arrangements, and socio-economic systems. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-69918-4>
- Hyyryläinen, T. 2021. Mitä maaseutututkimus on? *Maaseutututkimus* 29:2, 3-7. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.111976>

- Kattilakoski, M., A. Husberg, H. Kuhmonen, J. Rutanen, H. Vihinen, P. Töyli, T. Lukkari, E. Osmonen, T. Väre & C. Åström 2021. Ajassa uudistuva maaseutu: Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2021–2027. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-382-4>
- Kattilakoski, M. 2022. Kansalaisosallistumisen muutos maaseudun hyvinvointipalveluissa. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 268. University of Eastern Finland, Joensuu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4479-5>
- Kuhmonen, T. & H. Niittykangas 2007. Maaseudun tulevaisuus: Ajattelun käsikirja. Maahenki, Helsinki.
- Lehtinen, M. 2020. Yhteiskuntafilosofia. Ensyklopedia Logos. Saatavissa: <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/yhteiskuntafilosofia> [Viitattu 2.12.2024.]
- Leinamo, K. & M. Halonen 2013. Maaseutututkimuksen uusi tilanne. Maaseudun uusi aika 21:1, 51–56. <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/144120>
- Lyytimäki, J. 2023. Suomen maaseutuisuudet mediassa: ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulma. Alue ja Ympäristö 52:2, 89–98. <https://doi.org/10.30663/ay.128083>
- Rannikko, P. & M. Sireni 2013. Maaseudun uusi aika 1993–2013. Maaseudun uusi aika 21:2-3, 4–11. <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/144125/91279>
- Rantamäki, N. 2022. Maaseudun paikallisyhteisöjen sosiaalisesti kestävä kehitys: Suuntaviivoja kestäväälle hyvinvointipolitiikalle. JYU Dissertations 548. University of Jyväskylä, Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9180-7>
- Vihinen, H., K. Korhonen, T. Myllymäki & S. Sandqvist 2023. Mitä mieltä maaseudusta? Maaseutubarometri 5.0. Saatavissa: <https://www.maaseutupolitiikka.fi/ptaotoksenteontueksi/tietoa/maaseutubaro> [Viitattu 12.12.2024.]

JANI KARHU

FT, yliopistonlehtori

Itä-Suomen yliopisto

Historia- ja maantieteiden laitos

MIKKO KOHVAKKA

FT, dosentti, tutkijatohtori

Itä-Suomen yliopisto

Historia- ja maantieteiden laitos

Raja- ja identiteettityö asuinkunta-ajattelua määrittämässä: Kurkistusaukkoina Pyhäselkä ja Taipalsaari

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.147342>

Niin kutsuttu asuinkunta-ajattelu on ollut tyypillistä useille suuremman keskuksen läheisyydessä sijaitseville maaseutukunnille. Sen avulla ne ovat pyrkineet hyödyntämään suuremman keskuksen läheisyyttä tarjoamalla seudun kysyntään vastaavaa asumista. Vertailemalla Pyhäselän ja Taipalsaaren kuntia toisiinsa tarkastelemme artikkelissa kaupungin läheisten maaseutukuntien elinvoima- ja itsenäisyyspolitiikkaa suuremman naapurin varjossa 1960-luvun lopulta 2010-luvun alkuun. Analyysissä sovellamme rajatyön ja identiteettityön käsitteitä asuinkunta-ajatteluksi kutsutun strategisen toimintamallin institutionalisoimisessa. Asuinkunta-ajattelua rakentavaa raja- ja identiteettityötä lähestymme kolmen keskeisen kuntatoiminnallisen teeman – elinkeinoelämän kehittämisen, kuntien välisen yhteistyön sekä kuntasuunnittelun ja yleiskaavoituksen – kautta. Näin jäsenämme maaseudun ja kaupunkien välistä vuorovaikutusta tavalla, joka tekee näkyväksi asuinkunta-ajattelun erilaisia määritelmiä, ulottuvuuksia ja sisältöjä eri kunnissa. Samalla pohdimme urbaanin ja ruraalin yhä hämärämpää suhdetta.

Asiasanat: asuinkunta-ajattelu, identiteettityö, rajatyö, Pyhäselkä, Taipalsaari

Niin maaseutu- kuin kaupunkitutkimuksessakin on viime vuosina korostettu kuntien ylijärjätystä sekä maaseutu- ja kaupunkikategorioiden häilyvyyttä ja moniulotteisuutta (Hyyryläinen 2021; Kolbe & Hannikainen 2023). Kaupungistumiskehitystä ei ole tapahtunut vain kaupungeissa, kuten Laura Kolbe ja Matti O. Hannikainen (2023) ovat uskottavasti todistaneet. Vastaavasti Torsti Hyyryläinen (2021) on osuvasti todennut, että meidän tulisi tehdä selkoa erilaisten kaupunkien ja maaseutujen erityislaatuista paikallisista ja tilallisista todellisuuksista. Toisin sanoen tutkimuskenttä näyttää kaipaavan lisää (vertailevia) ruohonjuuritason tapaustutkimuksia maaseudun ja kaupunkien välisestä ylijärjätystä vuorovaikutuksesta, missä maaseudun näkökulma sulautuu kaupunkien näkökulmaan ja missä kaupungistuminen tai urbanisoituminen kohtaa enemmän tai vähemmän aktiivisen ruraalin tradition ja käytäntökavalkadin (ks. myös Karhu 2020).

Kaupunkien fyysisessä ja sosiaalisessa rakenteessa on tapahtunut 1990-luvulta lähtien nopeita ja varsin huonosti tunnistettuja sekä kuvattuja muutoksia. Kaupungista on tullut seudullinen, kansallinen ja globaali toimija, jota ei voi enää erottaa ympäristöstään perinteisin rajanvedoin. Kaupunki on kasvanut ulos perinteisistä määritelmistään ja siitä, kuinka olemme kaupungin tottuneet käsittämään. Ymmärtääksemme paremmin nykyistä ja tulevaa kaupunkia meidän täytyy katsoa kaupunkikehitystä hiukan taaksepäin, ja mikä tärkeintä, myös kaupungin rajojen ulkopuolelle (Vaattovaara ym. 2020, 2–3). Katse on suunnattava kaupungin läheisiin (maaseutu)kuntiin.

Kaupungin läheisillä maaseutukunnilla on ollut tärkeä rooli kaupunkien laajenemisalueina, kasvupaineiden varoventtiileinä ja seudullisen roolin jaon monipuolistajina (Karhu 2020; Viinikainen & Puustinen 2000). Kuntaliitosten myötä monista näistä kaupunkien maaseutunaapureista on tullut osa kaupunkia, ja kaupungit ovat muuttuneet satojen neliökilometrien taajama- kyläverkostoiksi. Kaupungistumista sekä kaupungin ja maaseudun vuorovaikutusta on tutkittu paljon (ks. esim. kaupungin ja maaseudun monitasoisesta sekoittumisesta, rajanvetojen hankaluudesta ja määrittelyn ongelmallisuudesta Lacour & Puissant 2007; Kortelainen 2013; Garner 2017, kaupungistumisen tilallisista näkökulmista Karhu 2020, kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksen eri piirteistä Saartenoja 2004; Tervo ym. 2018), mutta hallinnon roolit alueiden tilallisten merkitysten tuottajina osana kaupunkiympäristön tilallista rakentamista ovat jääneet vähemmälle tarkastelulle. Maaseudun ja kaupungin ristiriit-

tainen yhdistyminen kaupungin läheisissä maaseutukunnissa tunnustetaan, mutta sen problematisointi historiallisesta näkökulmasta kaipaa lisätutkimusta (vrt. Lähteenmäki 2009; Zimmerbauer & Paasi 2013; Riu-kulehto 2016; Kolbe & Hannikainen 2023).

Mielestämme on tarpeellista kysyä, onko riittävästi huomioitu sitä, miten kaupungin ja kaupunkilaisuuden eri muotoja voidaan määrittää ja tuottaa myös maaseutukunnassa. Maaseutukunta rakentaa asumalähiön kaupungin kupeeseen, ja asumalähiön asukas asioi ja työskentelee kaupungissa. Viekö hän tällöin ruraalin mennessään tai tuoko hän urbaanin tullessaan (ks. myös Hyyryläinen 2021, 14)? Ilmiö on mielenkiintoinen ja kaipaa lisätutkimusta, sillä niin Suomessa kuin kansainvälisesti kaupungistumista on katsottu voittopuolisesti kaupungista käsin. Kaupunkitutumuksen perinne ponnistaa kivikeskustasta ja kaupungin näkökulmasta. Lisäksi tutkimus on keskittynyt suuriin kaupunkeihin ja metropoleihin (Vahtikari ym. 2019; Karhu 2020). Asetelma on relevantti myös kaupunkiseutuajattelun näkökulmasta. Kaupunkipolitiikassa puhutaan yhä enemmän seudullisesta näkökulmasta, mutta liian usein maaseutukunnat nähdään todellisuutta passiivisempina sopeutujina kaupungistumisen ja keskuskaupungin kasvun edessä sen sijaan, että kyse voisi olla aktiivisesta ja tavoitteellisesta politiikasta (vrt. esim. Saarteenoja 2004, 14).

Käsillä olevassa tutkimuksessa tarkastelemme pragmatismien hengessä toimijoiden, toimijuuden ja instituutioiden vuorovaikutusta maaseutupaikotteisesta kontekstista käsin. Tarkemmin sanottuna esittelemme ja analysoimme kaupungin läheisten maaseutukuntien elinvoima- ja itsenäisyyspolitiikkaa suuremman naapurin varjossa 1960-luvun lopulta 2010-luvun alkuun. Analyysissämme sovellamme *rajatyön* ja *identiteettityön* käsitteitä *asuinkunta-ajatteluksi* kutsutun strategisen toimintamallin institutionalisoimisessa. Asuinkunta-ajattelussa kaupungin kupeessa oleva maaseutukunta käyttää hyväkseen kaupungin kasvua houkutellen kaupungissa työssäkäyviä asukkaikseen. Vertailemme kahta suuremman keskuksen naapurikuntaa ja niiden elinvoima- ja itsenäisyyspolitiikkaa: vuoden 2009 alusta Joensuuun liittyntä Pyhäselkää Pohjois-Karjalassa sekä edelleen itsenäistä Taipalsaaren kuntaa Lappeenrannan kyljessä Etelä-Karjalassa. Vertailu mahdollistaa myös käsitteellisen tarkastelun syventämisen. Mielestämme on tarpeellista kysyä, onko aikaisemmassa tutkimuksessa otettu riittävästi huomioon sitä, että asuinkunta-ajattelu on saattanut saada erilaisia määritelmiä, ulottuvuuksia ja sisältöjä eri kunnissa. Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Miten rajatyön ja identiteettityön eri muodot ja painotukset vaikuttivat asuinkunta-ajattelun luomiseen ja vakiinnuttamiseen Pyhäselässä ja Taipalsaarella (erot ja yhtäläisyydet)?
2. Mitkä olivat asuinkunta-ajattelun tilalliset vaikutukset? Vahvistuivatko urbaanit elementit Pyhäselässä ja Taipalsaarella ja/tai vahvistuivatko ruraaliset piirteet Joensuun ja Lappeenrannan kaupunkiseudulla?

Ymmärrämme asuinkunta-ajattelun käytännön kategoriana (Brubaker & Cooper 2000, 4). Tällä tarkoitamme sitä, että asuinkunta-ajattelu on eri aikoina ja eri paikoissa monin eri tavoin ilmenevä sosiaalisten, tilallisten, taloudellisten, poliittisten ja kulttuuristen käytäntöjen kudelma. Tässä tutkimuksessa lähestymme asuinkunta-ajattelua rakentavaa raja- ja identiteettityötä kolmen keskeisen – joskaan ei kaikenkattavan – kuntatoiminnallisen teeman, *elinkeinoelämän kehittämisen*, *kuntien välisen yhteistyön* sekä *kuntasuunnittelun ja yleiskaavoituksen* muodostamassa kehikossa. Olemme johtaneet nämä teemat tutkimusaineistostamme. Ne mahdollistavat Pyhäselän ja Taipalsaaren asuinkunta-ajattelulle antamien merkitysten systemaattisen vertailun ja tekevät näkyväksi asuinkunta-ajattelun tilannesidonnaisuuden sekä alttiuden erilaisille tulkinnoille. Kunnan eri toiminnot ovat usein myös päällekkäisiä ja limittäisiä. Esimerkiksi elinkeinoelämän kehittämiseen kuuluu monenlaista tekemistä, ja kuntasuunnittelu pitää sisällään kattavasti kunnan eri toimialoja.

Artikkelissamme *elinkeinoelämän kehittäminen* liittyy kysymykseen, miten kunnat vastasivat 1960-luvulta lähtien alkaneeseen voimakkaaseen elinkeinorakenteen murrokseen. *Kuntien välinen yhteistyö* oli puolestaan kytköksissä ylijarjaiseen yhteistoimintaan, jossa kunnat hoitivat tehtäviään yhdessä kuntayhtymän (vuoteen 1993 kuntainliiton) avulla, tai siten, että yksi kunta hoiti tehtävän muiden kuntien puolesta. Kolmas teema, *kuntasuunnittelu ja yleiskaavoitus*, edusti analyysissämme asuinkunta-ajattelun ydintä, joka 1960-luvun lopulta lähtien ohjasi vahvasti alueellista identiteettityötä ja roolinjakoa vastaamalla kysymyksiin: mitä halutaan, mihin pyritään ja mitkä ovat keinot tavoitteiden saavuttamiseksi?

Näemme, että tutkimuksemme näkökulma ja tulokset lisäävät ymmärrystä maaseutukuntien toimijuudesta ja monipuolistavat käsityksiämme kaupunki-maaseutudikotomiasta. Lisäksi ne tarjoavat aineksia politiikan ja suunnittelun tueksi, mutta myös yleisellä tasolla yhteiskuntamme viimeaikaisten muutosten ymmärrettäväksi tekemiseen. Esittelemme seura-

vassa alaluvussa tutkimuksemme viitekehysten, jota seuraa aineiston valintaa ja analyysimenetelmää kuvaava alaluku. Kolmessa empiirisessä alaluvussa vertailemme, kuinka asuinkunta-ajattelua rakentaneet raja- ja identiteettityön muodot konkretisoituivat elinkeinoelämän kehittämisen, kuntayhteistyön sekä kuntasuunnittelun ja kaavoituksen kautta Pyhäselässä ja Taipalsaarella. Artikkelin päättyy pohdinta- ja yhteenvetolukuun, jossa tiivistämme tulkintamme raja- ja identiteettityön kautta synnytetyn asuinkunta-ajattelun tilannesidonnaisuudesta. Samalla nostamme esiin urbaanin ja ruraalin välisen suhteen yhä hämärtyvän perusvireen.

Teoreettinen viitekehys

Huolimatta siitä, että kuntien – erityisesti pienten maaseutukuntien – toimintavaihtoehtoja säätelevät yhteiskunnassa ja laajemmin globaalissa toimintaympäristössä kulloinkin vallitsevat rakenteelliset reunaehdot, kunnat eivät ole pelkkiä passiivisia sopeutujia toimintaa kontrolloivien institutionaalisten rajoitteiden edessä. Pragmaattisen lähestymistavan (*pragmatic approach*) hengessä kunnat voidaan nähdä myös aktiivisina ruohonjuuritason toimijoina, joiden tavoitteellinen toiminta selittää osaltaan sitä, miten ylätasoinstituutiot muuttuvat (Cloutier & Langley 2013, 376). Yhteiskuntateorian näkökulmasta pragmaattisen lähestymistavan eri muodot, kuten konventioteoria (Boltanski & Thévenot 2006; Diaz-Bone & de Larquier 2022), toimijaverkkoteoria (Latour 1996), strategisrelationaalinen lähestymistapa (Jessop 2001) ja institutionaalisen työn käsite (Lawrence ym. 2009), korostavat sosiaalisten toimijoiden kykyä käsitellä refleksiivisesti epävarmoja tilanteita sekä heidän toimijuuttaan ohjaavien periaatteiden ja logiikoiden moninaisuutta.

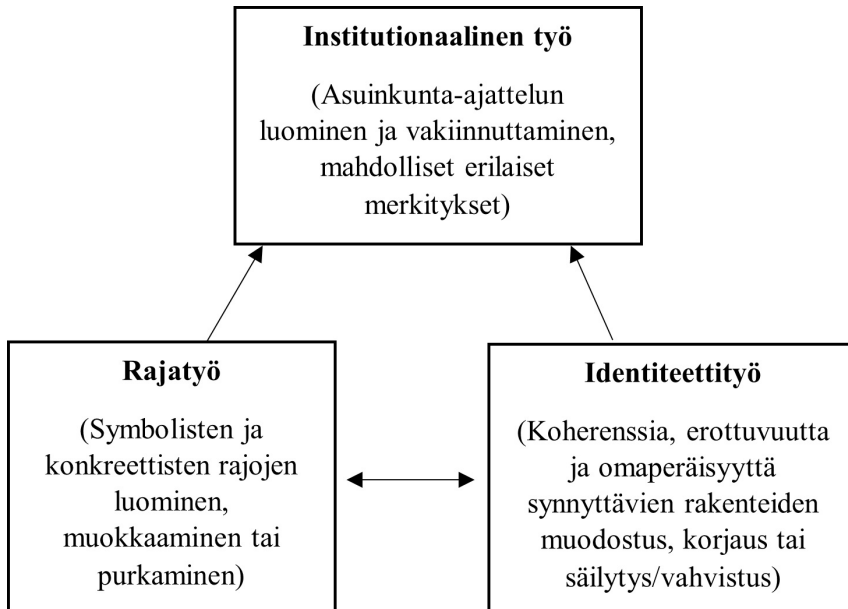
Näin ollen pragmaattinen lähestymistapa tarjoaa vaihtoehdon yhtäältä strukturalistisille teorioille, jotka korostavat toimijoiden tavoittamattomissa olevien pakottavien sääntöjen keskeisyyttä, sekä toisaalta rationaalisen valinnan teorialle, joka painottaa yksilökeskeistä ja hyötyjä maksimoivaa toimija- ja yhteiskuntamallia mutta samanaikaisesti sivuuttaa toimintaympäristön vaikutuksen päätöksenteossa (Battilana & D'Aunno 2009, 32–35). Toisin sanoen pragmaattinen lähestymistapa korostaa yksittäisten toimijoiden (esim. kunnan johtajat ja virkamiehet sekä kunnallispoliitikot) ja kollektiivisten toimijoiden (esim. kunnat, kuntainliitot ja kuntayhtymät) toimijuutta erilaisissa tilannesidonnaisissa (kulttuurisissa) konteksteissa.

Kuntien toimijuutta voidaan lähestyä tarkastelemalla pragmaattisen lähestymistavan linssien kautta työn käsitteen uusia muotoja, jotka pitävät sisällään yksilöiden, ihmisryhmien ja organisaatioiden tarkoitushakuisia ja strategisia pyrkimyksiä vaikuttaa omaan sosiaaliseen, tilalliseen ja symboliseen kontekstiinsa (Phillips & Lawrence 2012, 223–224). Olemme tässä tutkimuksessa kiinnostuneita *rajatyön (boundary work)* ja *identiteettityön (identity work)* välisestä suhteesta ja erityisesti siitä, miten Pyhäselän ja Taipalsaaren kuntien avaintoimijat, kuten kunnanjohtajat, yhdyskuntasuunnittelijat, elinkeinoasiamiehet ja muut tutkimusasetelman kannalta keskeiset virkamiehet ja luottamushenkilöt, käyttivät niitä hyväkseen kunnan itsenäisyyden säilyttämiseen tähdänneessä, asuinkunta-ajattelun eri muotoja tavoitelleessa *institutionaalisessa työssä (institutional work)*.

Institutionaalisella työllä tarkoitetaan tarkoitushakuista toimintaa, joka tähtää instituutioiden luomiseen, säilyttämiseen tai horjuttamiseen (Lawrence ym. 2009). Tässä tutkimuksessa institutionaalinen työ muodostaa yläkäsitteen pyrkiessämme selvittämään, millä tavoin keskisuuren kaupungin kyljessä eläneet Pyhäselän ja Taipalsaaren kunnat tavoittelivat *asuinkunta-ajattelun* institutionalisoitumista keinona säilyttää kunnan elinvoima ja itsenäisyys. Tätä työtä palvelivat kuntatoimijoiden harjoittama rajatyö ja identiteettityö, jotka ymmärrämme tässä yhteydessä asuinkunta-ajattelun luomiseen ja säilyttämiseen tähdänneen institutionaalisen työn ulottuvuuksiksi. *Rajatyöllä* tarkoitetaan tässä tapauksessa strategista käytännön työtä, joka luo, säilyttää, laajentaa, supistaa tai purkaa symbolisia ja/tai konkreettisia rajoja tavoitteenaan vaikutusvallan takaaminen sekä autonomian tai itsenäisyyden puolustus (Lamont & Molnár 2002, 179; Zurba ym. 2019, 1024). *Identiteettityöllä* viitataan puolestaan toimijoihin, jotka ottavat osaa yhtenäisyyden (koherenssin) tunnetta sekä erottuvuutta ja omaperäisyyttä synnyttävien konstruktioiden muodostamiseen, korjaamiseen, säilyttämiseen, vahvistamiseen tai tarkistamiseen (Sveningsson & Alvesson 2003, 1165).

Rajatyö ja identiteettityö kietoutuvat tiiviisti ja monin tavoin toisiinsa. Yhtäältä yksittäisiä toimijoita tai yhteisöjä voidaan sosiaalistaa tietyn tarkkaan rajatun tilallisen entiteetin jäseniksi, jolloin he omaksuvat myös kollektiiviset territoriaaliset identiteetit sekä jaetut traditiot (Paasi 1996). Toisaalta uhkien, toiseuttamisen ja rajaamisen sijasta nämä toimijat ja yhteisöt voivat ottaa osaa toisenlaiseen identiteettiprojektiin ja omaksua sellaisen jaetun identiteetin, joka perustuu rajojen häivyttämiseen tai

rajat ylittävään yhteistyöhön (Amin 2004), kuten vaikkapa verkostoperustaiseen ajatteluun elinkeinoelämän, opetustoimen ja sosiaali- ja terveydenhuollon saralla. Ajasta ja paikasta riippuen nämä rajatyön ja identiteettityön yhteenkietoutumien eri muodot voivat saada erilaisia merkityksiä kuntatoimijoiden harjoittaman, kunnan elinvoimaan ja itsenäisyyden säilyttämiseen tähtäävän institutionaalisen työn – tässä tapauksessa asuinkunta-ajattelun – ilmentyminä (ks. kuvio 1).

Kuvio 1. Rajatyö ja identiteettityö asuinkunta-ajattelun institutionalisoinnissa.

Raja- ja identiteettityötä yhdistävä kunnallinen toimintamalli, *asuinkunta-ajattelu* (Mustakangas & Vihinen 2009; Karhu 2020), jäsentää kunnan toimintaa ja tapoja elinvoiman ja sitä kautta itsenäisyyden säilyttämiseen. Asuinkunta-ajattelua toteutetaan kuntakohtaisesti yleensä strategiatasolla, josta toiminta johdetaan kaavoitukseen, tonttipolitiikkaan ja kuntamarkkinointiin. Asuinkunta-ajattelu voi olla kunnan raja- ja identiteettityön päämäärä, ja siitä voi muodostua kunnan tärkein tapa asemoida itsensä osana seudullista roolinjakoa. Asuinkunta-ajattelu on tyyppillistä suuremman keskuksen läheisyydessä sijaitseville kunnille. Usein toistuva asetelma on pyrkimys hyödyntää suuremman keskuksen läheisyys tarjoamalla seudun kysyntään vastaavaa asumista.

Asuinkunta-ajattelu alkoi yleistyä Suomessa 1980-luvulla, jolloin yhä useampi kunta joutui asemoimaan elinkeinollisen ja kulttuurisen itseymmärryksensä uudelleen. Maatalous ei enää riittänyt kuntien vetovoiman perusteeksi. Samaan aikaan kaupungistuminen eteni ja niin sanottu seutuistuminen – eli kaupunkien ja sen lähiseutujen yhdessä muodostamien kokonaisuuksien kasvu kansallisen yhdyskuntajärjestelmän solmukohtana – vahvistui (Vartiainen 1991). Kaupungit alkoivat olla yhä enemmän kaupunkiseutuja, ja pendelöinti lähiympäristöstä keskukseen lisääntyi. Moni kunta näki kilpailuvalttinaan mahdollisuudet tarjota väljempää ja luonnonläheisempää asumista kaupungissa työssäkäyville ihmisille. Varsinaiseksi asuinkunta-ajatteluksi toiminta muuttui, mikäli kunnassa oli heikko työpaikkaomavaraisuus tai kunta ei pystynyt vastaamaan elinkeinojen murroksiin.

Tutkimuskohteet, -aineisto ja -prosessi

Tutkimusalueiden kehityspiirteiden ja niiden harjoittaman politiikan ymmärtäminen vaatii historiallista kontekstointia. Tässä luvussa avaamme käyttämämme tutkimusaineistoa ja tutkimusprosessin kulkua. Sitä ennen esittelemme kuitenkin Pyhäselän ja Taipalsaaren keskeisimmät kehitysvaiheet tutkimusasetelmamme kannalta.

Pyhäselän kunta aloitti toimintansa vuonna 1925. Itsenäisen kunnallisen toiminnan alkaessa Pyhäselän naapurina pohjoisessa oli Joensuun kaupunki, idässä emäpitäjä Kiihtelysvaara ja etelässä Tohmajärvi. Lännessä suurin osa kunnan alueesta rajautui Pyhäselkä-järveen ja pieneltä kaistaleelta Rääkkylän kuntaan. Kunnan pinta-ala oli noin 350 km² ja asukasmäärä noin 4 000 (Karhu 2015, 15–17). Pyhäselän aluerakenne perustui kahteen vanhaan rekisterikylään, Hammaslahteen ja Muloon. Kolmas kylä oli asukasmäärältään ja pinta-alaltaan vähäinen Voudinkylä (Karhu 2015, 14, 250). Hammaslahteen kuuluivat kunnan eteläiset alueet, ja kylästä tuli kunnan keskus, sillä kunnantalo sijoitettiin sinne. Tähän vaikutti kylän keskuksen kasvu Karjalan radan rautatieaseman rakentamisen jälkeen vuodesta 1895 lähtien (Karhu 2015, 222–223). Kunnan pohjoiset alueet kuuluivat Joensuuhun rajautuvaan Mulon kylään. Tämä alueellinen kaksijako määrittäi Pyhäselän yhdyskuntarakennetta ja paikallisidentiteettiä koko kunnan historian ajan. Pyhäselkä ei missään vaiheessa muodostunut alueellisesti tai paikallisidentiteetiltään eheäksi kokonaisuudeksi (Karhu 2015).

Vuosien muuttotappio kääntyi nopeaksi kasvuksi Pyhäselässä 1970-luvun alusta lähtien. Väestökasvuun vaikuttivat Outokumpu Oy:n Hammaslahden Lähdekorpeen vuonna 1973 perustama kuparikaivos sekä Mulon kylään aivan Joensuun rajan tuntumaan 1960-luvun lopulta lähtien rakentunut Reijolan taajama (Karhu 2020, 91–93). Samaan aikaan osana 1960-luvulla aloitettua valtakunnallista kuntauudistushanketta Joensuun kaupunki havitteli Pyhäselän pohjoisia alueita, etenkin Reijolaa, liitettäväksi itseensä. Osa alueen asukkaista käynnisti oman liitoshankkeen, koska he eivät uskoneet Pyhäselän kykyyn alueen kehittämiseksi. Tuolloiset liitoshankkeet jäivät toteutumatta Pyhäselän kunnan vastustuksen vuoksi (Karhu 2020, 98–100; 2023a, 292–294).

Kaivoksen toiminnan loputtua vuonna 1986 ja korvaavien teollisuuslaitoksien hankinnan epäonnistuttua Pyhäselkä alkoi rakentaa identiteettiään ja seudullista roolinjakoaan yhä enemmän asumisen varaan (Karhu 2015, 163–164). Kunnan pohjoiset seudut Reijola, Niittylahti ja haja-asutusalueet olisivat vetäneet asukkaita enemmän kuin kunta pystyi ottamaan vastaan. Kuntakeskus Hammaslahden kehitys hiipui 1990-luvun aikana, jolloin se jäi asukasmäärältään pysyvästi Reijolaa pienemmäksi. Samaan aikaan Joensuun kaupunkiseudullinen yhteistyö kehittyi entistä aktiivisemmaksi ja suunnitelmallisemmaksi, ja aika ajoin puheet koko kunnan liittämistä Joensuuhun nostivat päätään (Karhu 2020, 91–92).

Pyhäselän asukasluku kasvoi nopeasti 1970-luvun lopulta aina 2000-luvulle. Vuoden 2008 lopussa asukkaita oli noin 7 800 (Karhu 2015, 215–217). Vaikka väestökehitys oli positiivista ja väestörakenne nuorekasta, kunta ei voinut hyvin. Investoinnit olivat vieneet talouden haasteisiin, eikä kunnan päättävissä elimissä ollut yhteistä visiota tulevaisuudesta (Karhu 2015, 144–147). Joensuun aloitettua tiedustelut seudun mahdollisista kuntaliitoksista lähti Pyhäselkä mukaan prosessiin. Vaikka kunnassa järjestetyn kuntalaiskyselyn mukaan mahdollista Joensuuhun liittymistä hienoisesti vastustettiin, päätyivät kunnan päättäjät toisenlaiseen lopputulokseen. Pyhäselän kunta liittyi Joensuun kaupunkiin 1.1.2009 alkaen (Karhu 2023a, 296–299).

Taipalsaaren kunta on perinteikästä asuinseutua. Taipalsaari itsenäistyi Lapvedestä omaksi seurakunnakseen vuonna 1571, ja vuonna 1865 annettu asetus maalaiskuntien itsehallinnosta siirsi päätösvallan kirkolliskokoukselta kuntakokoukselle. Saimaan vesistön saartama ja saarten pirstoma, pinta-alaltaan noin 760 km² suuruinen 4 300 asukkaan Taipalsaari eleli 1920–1930-luvuilla rajojensa sisällä rauhallista saaristolaiselämäänsä

(Tikka 2020, 180). Yhteydenpito naapurikuntiin Lappeelle, Lappeenrantaan, Lauritsalaan, Lemille (etelässä), Joutsenoon, Ruokolahdelle (idässä), Savitaipaleelle (länessä) ja Puumalaan (pohjoisessa) hoidettiin tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan lähinnä höyrylaivoilla ja jääteitse. Vasta sotien aikana ja sen jälkeen kehittynyt tieverkosto mahdollisti monipuolisemman liikkumisen kuntarajan yli (Kohvakka 2020, 280–286).

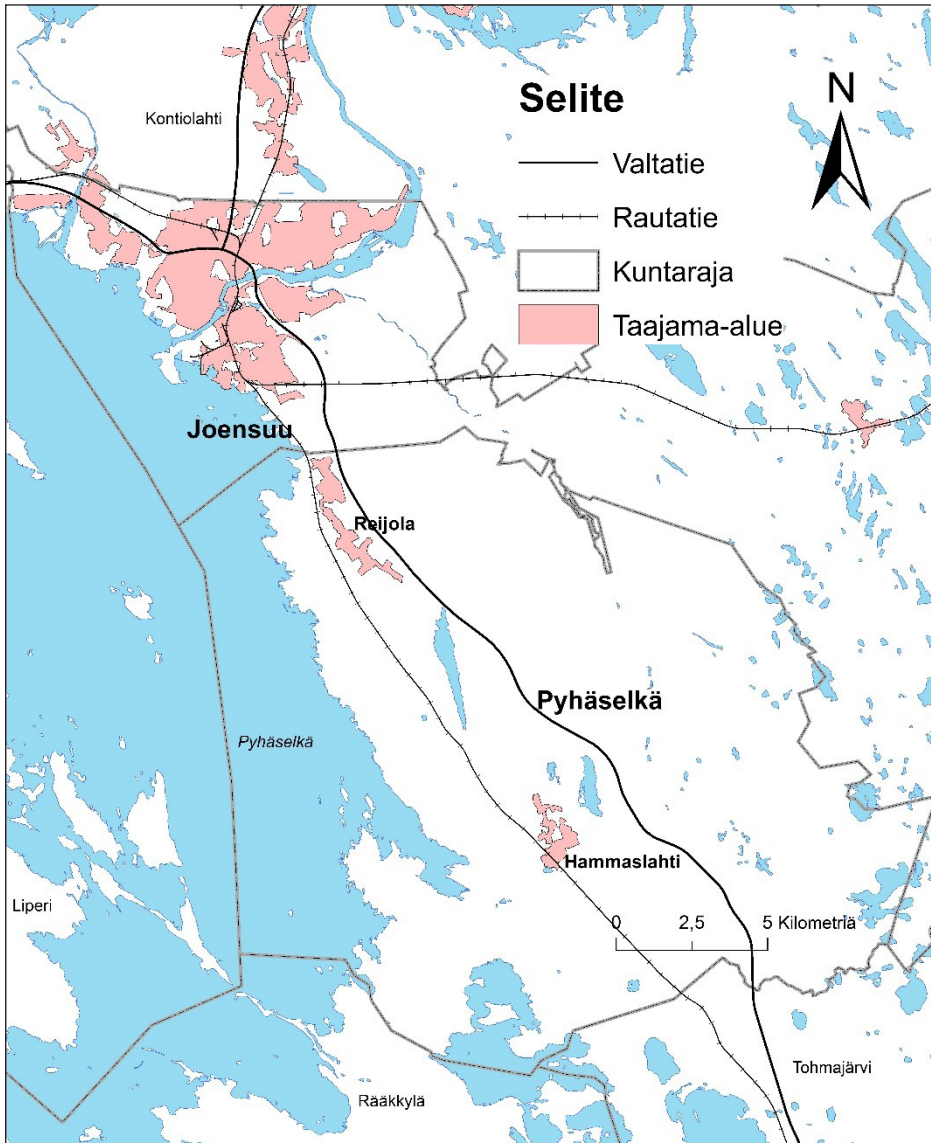
Taipalsaaren aluerakenne perustui 1970-luvulle asti hallinnollisena keskuksena toimineeseen Kirkonkylään sekä puolensataan suhteellisen itsenäisen saaristolaisidentiteetin omaksuneeseen kylään. 1940-luvulla käynnistynyt asukasluvun lasku huipentui vuonna 1969, jolloin kunnassa asui 3 150 ihmistä (Kohvakka 2020, 273, 301). Asukasluvun lasku kääntyi nousuksi 1970-luvulla. Siitä ei käynyt kiittäminen kunnan alueella vuosina 1969–1976 toiminutta pienimuotoista Outokummun nikkeli- ja kuparikaivosta, vaan vuonna 1968 noin 10 kilometrin päähän Lappeenrannan keskustasta noussutta B-sairaala ja sen viereen 1970-luvulla rakentunutta viehättävää Saimaanharjun rivi- ja omakotitaloaluetta. Näiden valttikorttien avulla Taipalsaari taisteli 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa yhtenä rintamana menestyksekkäästi Lappeenrannan ajamia alueliitoksia vastaan (Kohvakka 2020, 307–312).

Taipalsaaren asukasluvun kasvu oli nopeaa. 1980-luvun alussa kunnassa asui 3 850 asukasta ja vuosikymmenen lopulla jo yli 4 500 ihmistä (Kohvakka 2020, 312). Kasvu perustui puhtaasti ajatukseen mahdollisimman lähellä työtä tarjoavia Lappeenrannan teollisuuskomplekseja asuvista Saimaanharjun-Kuivaketveleen "viherlähiöiden" asukkaista. Samalla kunnan perinteinen keskus, kauempana Lappeenrannasta sijainnut Kirkonkylä, jäi uuden kehittyvän asuinalueen varjoon (Kohvakka 2020, 311). Kun 1980-luvun jälkipuoliskolla Saimaanharjun-Kuivaketveleen alueella asui reilusti yli tuhat asukasta, jäi Kirkonkylän vastaava luku selvästi alle viidensadan (Maa ja Vesi Oy 1985, 4; Kohvakka 2020, 310). Käytännössä tämä tarkoitti toiminnallisen seutuyhteyden rakentumista nimenomaan Saimaanharjun-Kuivaketveleen ja Lappeenrannan välille.

Vaikka voimakas kasvu palveluverkon kehittämisineen rasitti kunnan taloutta, Taipalsaarella ei missään vaiheessa pohdittu kuntaliitosta suuremman naapurikaupungin kanssa. Päinvastoin, itsenäisyystahto säilyi vahvana uudelle vuosituhanneelle, ja sitä tukivat erinäisten huoltosuhtetta ja työllisyysastetta mittaavien elinvoimaselvitysten osoittamat hyvät tulokset. Kun Lappeenrantaan liitettiin vuosina 2009–2010 Joutsenon kaupunki ja Ylämaan kunta, todettiin 4 900 asukkaan Taipalsaarella

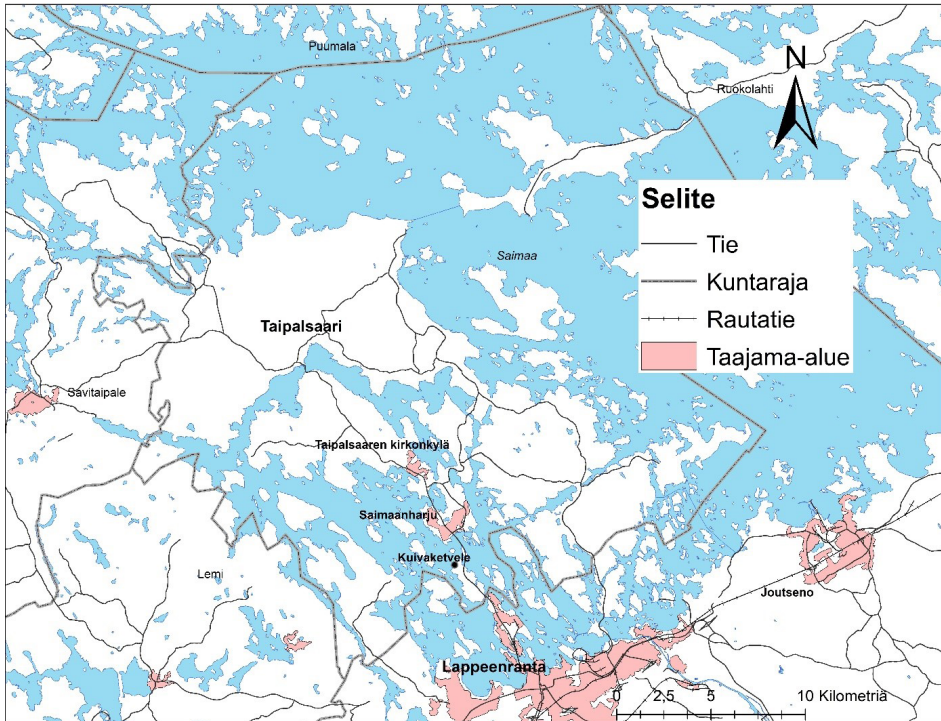
samanaikaisesti, että "oma moa o paremp saaussakii ko vieras moa mantereessa" (Kohvakka 2020, 356; Korjonen-Kuusipuro 2020, 373).

Pyhäselän ja Taipalsaaren yhdyskuntarakenteen pääpiirteet sekä maantieteelliset sijainnit suhteessa Joensuun ja Lappeenrannan kaupunkeihin havainnollistuvat kartoista 1 ja 2.

Kartta 1. Pyhäselän kunta ennen kuntaliitosta Joensuuhun.

Kartan aineisto: Esri, Maanmittauslaitos cc 4.0 2023, yleiskartta. Kartta: Jani Karhu.

Kartta 2. Taipalsaaren kunta vuoden 2015 yleiskartassa.

Kartan aineisto: Esri, Maanmittauslaitos cc 4.0 2023, yleiskartta. Kartta: Jani Karhu.

Edellä esitellyt tapauskuvaukset osoittavat, kuinka molemmissa kunnissa vallitsi kaksinapainen yhdyskuntarakenne, ja niissä oli myös yhtäläiset pyrkimykset omaksua asuinkunta-ajattelun eri ulottuvuuksia. Toisaalta itsenäisyystahto oli vahvempi Taipalsaarella kuin Pyhäselässä, mikä näkyi erilaisina lopputuloksina kuntaliitospaineiden kohdalla 2000-luvun ensivuosisikymmenellä. Nämä yhtäläisyydet ja erot mahdollistavat hedelmällisen vertailuasetelman, jossa ensinäkemältä varsin samankaltaiset tutkimustapaukset voivat tarkemmassa analyysissä paljastua tietyiltä keskeisiltä osiltaan hyvinkin erilaisiksi. Tätä kautta ne tarjoavat ruohonjuuritason kurkistusaukon laajempaan kansallisestikin merkittävään yhteiskunnalliseen ilmiöön: kaupungin ja maaseudun välisen rajanvedon vähittäiseen vaikeutumiseen Suomessa. Samankaltainen kehityskulku on näkynyt esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla, missä Ilmajoki Ahonkylän (taajaman) sekä Nurmo Hyllykallion ja Tanelinrannan taajamien kautta kytkeytyivät 1960-luvulta lähtien keskuskaupunki Seinäjokeen. Näistä maaseutukunnista vanha emäpitäjä Ilmajoki säilyi itsenäisenä, kun taas itsehallinnolli-

selta statukseltaan nuorempi Nurmo yhdistyi kuntaliitoksessa Seinäjokeen vuonna 2009 (Jumppanen & Riukulehto 2023, 493, 646, 650–654).

Synkronisessa vertailussa pyrimme selittämään samanlaiset tai erilaiset lopputulokset tutkimustapausten välillä samassa ajallisessa kontekstissa, joka ulottuu 1960-luvun lopun "ensimmäisestä suuresta kuntauudistuksesta" vuosina 2005–2012 toteutettuun kunta- ja palvelurakennemuutokseen (Sipponen 2016). *Heuristisessa* mielessä voimme tätä kautta havaita ongelmia ja kysymyksiä, jotka voisivat ilman vertailua jäädä havaitsematta. *Kuvailevassa* mielessä voimme vahvistaa molempien tutkimustapausten profiilia. *Analyttisessa* mielessä voimme hahmottaa paremmin syy-seuraussuhteita sekä välttää helpommin liian paikalliset tai liian yleistävät selitysmallit. *Paradigmaattisessa* mielessä vertailuasetelma mahdollistaa etäisyyden oton itselle tutuimpaan tutkimustapaukseen sekä silmiä avaavan yhteistyön samaa kansallisestikin merkittävää ilmiötä toisenlaisessa paikallisessa kontekstissa tutkineen kollegan kanssa (Kocka 2003, 39–41).

Tutkimuksen aineisto koostuu pääasiassa kunnallisesta arkistomateriaalista, joka kattaa kunnanvaltuuston, -hallituksen ja tutkimuskysymysten kannalta keskeisten asiakirjojen lisäksi erilaiset kuntauudistuksia, -liitoksia ja -yhteistyötä koskettavat kertomukset, lausunnot ja kannanotot. Näiden lisäksi analysoimme erilaisia kunnallisia kaavoitusasiakirjoja (rakennuskaavat ja yleiskaavat) sekä Pohjois-Karjalan ja Etelä-Karjalan seutukaavaliittojen ja maakuntien liittojen laatimia seutukaavoja, maakuntakaavoja ja lausuntoja. Täydennämme asiakirja-aineistoa tarpeen mukaan lehtileikkeillä. Analysoimme keräämäämme aineistoa vertailevaan tutkimusotteeseen perustuvan laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Yhtenä keskeisenä välineenä hyödynnämme "prosessioitoitunutta vertailua" (Lange 2013, 99) osoittaaksemme yhtäältä, missä määrin tutkimustapaukset jakavat tiettyjä avaintekijöitä ja samankaltaisuuksia, jotka johtivat tietyissä kohdin samanlaiseen lopputulokseen. Toisaalta prosessioitoitunut vertailu mahdollistaa myös samoista lähtökohdista ponnistavien mutta erilaisiin lopputuloksiin päätyvien tutkimustapausten tarkastelun. Tällöin vertailun keskiössä ovat erilaisiin lopputuloksiin johtavat prosessit, jotta voidaan nostaa esiin ne tekijät, jotka ajoivat tutkimustapaukset eri poluille.

Elinkeinoelämän kehittäminen

Pyhäselkä ja Taipalsaari olivat 1960-luvun alussa kuntia, joiden identiteetti rakentui hyvin vahvasti paikkaspesifisten maa- ja metsätalouden raaka-aineiden ja niiden ympärille vuosikymmenten aikana syntyneiden sosiaalisten, institutionaalisten ja tiedollisten pääomien sekä kuljetusketjujen varaan (Karhu 2015, 150–173; Tikka 2020, 177–180, 190–194). Molempien kuntien maa- ja metsätalous koostui pienistä paikkaperustaisista tiloista, jotka tuottivat erilaisia raaka-aineita ja resursseja ja välittivät niitä territoriaalisten yhteyksien kautta lähinnä lähiympäristöön. Tyypillisesti nämä pientilat toimivat omavaraisuuden lähteinä sekä suotuisan tilanteen vallitessa linkkeinä paikallisissa ja alueellisissa ruoka- ja (puu)raaka-aineketjuissa. Molemmista kunnista käytännössä puuttuivat suuremmat maatilat, jotka olisivat irrottautuneet paikallisesta ympäristöstään ja integroituneet laajempiin kansallisiin tai kansainvälisiin verkostoihin ja rakenteisiin (Karhu 2015, 165–173; Kohvakka 2020, 271–280). Valtiovallan päättyessä 1960-luvun lopulla leikkaamaan rajulla kädellä maatalouden ylituotantoa joutuivat päättäjät Pyhäselässä ja Taipalsaarella pohtimaan, kuinka paikallisiin territoriaalsiin raaka-aineisiin ja muihin voimavaroihin tukeutuneiden maatilojen tilalle saataisiin vaihtoehtoisia elinkeinoja, jotka kykenisivät luomaan kestäviä yhteyksiä laajempiin sosioekonomisiin maantieteellisiin alueisiin: markkinoihin, arvoketjuihin ja verkostoihin.

Pyhäselkä ei vuonna 1970 ollut teollisuuspaikkakunta. Kunnassa ei sijainnut ainuttakaan yli viiden työntekijän teollisuusyritystä, ja teollisuuden osuus työpaikoista oli selvästi maakunnan keskiarvon alapuolella (Karhu 2015, 183). Kunnalla oli kuitenkin vahva pyrkimys tilanteen muuttamiseksi. Yleinen rakennemuutos horjutti maa- ja metsätalouden valta-asemaa. Kunnan uutena päämääränä oli teollistuminen, jota edesauttamaan perustettiin teollistamislautakunta vuonna 1962 (Pyhäselän kunnalliskertomus 1962, työasiat ja talouselämän säännöstely).

Kunnan kehityksen kannalta merkittävää oli kuparin löytyminen Hammaslahden Lähdekorvesta vuonna 1966 ja Outokumpu Oy:n kaivoksen perustaminen vuonna 1972. Voimakkaasti lisääntynyt metallien kysyntä pakotti yhtiön siirtymään entistä pienempien esiintymien ja köyhempien malmien käyttöön uutta kaivostekniikkaa ja rikastusmenetelmää hyödyntäen (Kuisma 1985, 260). Syntyi yhtiötä ja Pyhäselkää hyödyttänyt "hätäapuratkaisu". Ripeästi perustettu kaivos pääsi hyödyntämään nik-

kelin korkeasuhdannetta sekä sitä paikallista koulutuskelpoista työvoimaa, jota muuttoliike ei ollut ehtinyt tempaista eteläiseen Suomeen tai kauemmas Ruotsiin (Pohjois-Karjalan maakuntaliiton hallitus ptk. 12.10.1972; Kuisma 1985, 268–269). Kaivoksen perustaminen osui sikäli otolliseen maaperään, että kaivannaisteollisuus oli 1960-luvun alkupuolella jalostusarvoltaan Pohjois-Karjalan merkittävin teollisuudenala (Lehti & Matilainen 1967, 35–37). Talousvaikeuksien kanssa painineessa Pyhäselässä puolestaan toivotettiin tervetulleeksi mikä tahansa kuntaan sijoittuva ja työtä tarjoava yritys. Suuren Outokumpu Oy:n kaivos oli mahdollisuus parhaasta päästä (Karhu 2015, 183–184). Pyhäselkä oli nyt teollisuuspaikkakunta, ja se pyrki määrätietoisesti ylläpitämään asemaansa aina 1980-luvun puoliväliin saakka (Karhu 2015, 155).

Pyhäselässä ajateltiin olevan mahdollisuuksia niin polttoturpeen nostoon, huonekaluteollisuudelle, metalliteollisuudelle kuin muoviteollisuudelle. Kaiken kaikkiaan kunnan teollisten työpaikkojen ennakoitiin kaivoksen vanavedessä lisääntyvän (Pyhäselän kuntasuunnitelma 1974). Tämä näkyi myös siinä, kuinka kuntaa ryhdyttiin markkinoimaan potentiaalisena yrityksen sijoituspaikkana korostamalla liikenneyhteyksiä, Joensuun läheisyyttä ja sijaintia ensimmäisellä kehitystukialueella (Karhu 2015, 131–132). Pyhäselän elinkeinoja koskevan raja- ja identiteettityön kannalta olennaista oli kilpailutilanne ja roolinjako Joensuun kaupunkiseudulla. Kaivoksen ollessa toiminnassa se oli paikkakunnan tärkein elinkeinollinen territoriaalisuutta – suojaavia kuntarajoja – vahvistava raja- sekä identiteettityön väline. Joensuun muissa naapurikunnissa ei kaivosteollisuutta ollut, ja niissäkin painiskeltiin rakennemuutoksen aiheuttamien hankaluuksien kanssa (Karhu 2023c, 26–32).

Vuoteen 1980 mennessä maa- ja metsätalouden osuus Pyhäselän elinkeinoista oli puolittunut. Kasvua oli ollut etenkin palvelualoilla (23 %) sekä teollisuudessa (17 %). Pyhäselän elinkeinollisen identiteetin kannalta seuraava merkittävä käänne tapahtui vuonna 1986 kaivoksen lopettaessa toimintansa. Tilanne oli ollut tiedossa vuosia, ja kunnassa oli ahkeroitu korvaavien työpaikkojen luomiseksi (Karhu 2015, 154–160). Valtio sijoitti tukitoimenpiteenä uuden lääninvankilan Pyhäselkään, mutta vankilasta ei ollut samanlaiseksi profiililuojaksi kuin kaivoksesta (Karhu 2020, 91–92). Yrityksiä houkuteltiin edullisella maapolitiikalla ja markkinoinnilla. Kunta osallistui yritysten tuotantotilakustannuksiin, mutta liian usein lopputuloksena oli vain lyhytaikaisia toimijoita (Karhu 2015, 154–164). Pyhäselässä kilpailtiin lukuisista seudun suurista teollisuushank-

keista ja investoinneista. Kunnan alueelle tavoiteltiin Valtion rautateiden järjestelyratapihaa, uutta Saimaan liikenteen syväsatamaa sekä Perlos Oy:n tehdasinvestointia (Karhu 2020, 91–92).

Viimeinen itsenäinen suuren mittaluokan teollisuus- ja elinkeinopoliittinen hanke Pyhäselässä oli Reijolan kupeeseen Niittylahteen ideoitu puualan tutkimus-, kehitys- ja koerakentamisalue. Tavoitteena oli synnyttää kuntaan puurakentamisen ykköskohde koko Suomessa (Pyhäselän kunnalliskertomus 1995, 3–6). Hanke kuitenkin kaatui vuoden 1996 aikana rahoituksen ja investointien puutteeseen. Teollisuus- ja kehityskeskus jäivät syntymättä, mutta alun perin visioitu puumakotitaloalue toteutui ja vahvasti osaltaan asuinkuntaidentiteettiä (Karhu 2015, 162–164).

Kun korkean profiilin työpaikkakeskittymien luominen epäonnistui, Pyhäselän itsenäinen elinkeinopoliittikka jäi asuinkunta-ajattelun voimistuessa vähäisempään rooliin. Pyhäselän vuoden 2003 elinkeino-ohjelmassa todettiin, ettei kunnan talouden kannalta ollut oleellista, missä kunnan asukas kävi töissä, vaan se, ettei hän ollut työtön (Pyhäselän elinkeino-ohjelma 2003). Seurauksena oli työpaikkaomavaraisuudeltaan seudun alhaisin kunta, jonka elinkeinoidentiteetti kulminoitui Joensuussa pendelöiviin asukkaisiin (Karhu 2023a, 306–307). Pyhäselässä voitiin todeta, että vaikka paikallinen työpaikkatarjonta olisikin heikkoa, kaupunkiseudun kasvu pitäisi kunnan väestökehityksen positiivisena. Ratkaiseva käänne rajatyössä tapahtui vuosituhannen vaihteessa, jolloin Pyhäselän elinkeinoelämän kehittäminen siirtyi Joensuun seudun yhteisen yhtiön, Josek Oy:n, vastuulle (Karhu 2015, 164; Kokkonen 2023, 124–125). Näin identiteettityön tärkeimmäksi tekijäksi tuli kunnan ulkoinen toimija. Pyhäselän kannalta muutos ei ollut suuri, olihan sen kehitys jo pitkään tukeutunut muutoinkin kaupunkiseudun kokonaistilanteeseen.

Taipalsaarella tultiin 1960-luvun alkuun mennessä siihen tulokseen, että kunnan elinkeinorakennetta oli monipuolistettava näivettymiskiirteen katkaisemiseksi. Pyhäselän tapaan Taipalsaarella innostuttiin kaivos-toiminnasta. Ja – aivan kuten Pyhäselässä – ala näyttäytyi ikään kuin matalalla roikkuvana hedelmänä tai helppona elinkeinopoliittikkana, jossa maa- ja metsätalouden raaka-aineita tuottanut kunta muuttui teollisuuden raaka-aineita tuottavaksi kunnaksi. Taipalsaaren alueella järjestettiin pitkin 1950–60-lukujen taitetta useita malminetsintäkilpailuja, joihin kuntalaisia rohkaistiin mukaan rahapalkinnoin (Taipalsaaren kunnanhallitus ptk. 13.5.1958). Tehdyt lupaavat löydöt käynnistivät

todellisen malmikuumeen, joka huipentui vuonna 1969 Telkkälän kylälle perustettuun Outokumpu Oy:n nikkeli- ja kuparikaivokseen. Kaivoksesta ei kuitenkaan tullut turvallisesti kunnan rajojen sisällä olevaa "Sampoa", vaan "liivintaskuluokkaa" ollut esiintymä louhittiin kannattamattomaksi jo vuoteen 1976 mennessä (Kohvakka 2020, 279). Tämän jälkeen kunnassa innostuttiin nahkatuoteyritystoiminnasta, joka parhaimmillaan 1970-luvun puolivälissä työllisti useita kymmeniä työntekijöitä, pääasiassa naisia (Taipalsaaren kunnalliskertomus 1974, 20). Yritys kuitenkin menetti kannattavuutensa vuosikymmenen lopussa eteläeurooppalaisen halpatuonnin rynnistäessä Suomeen ja ajautui konkurssiin vuonna 1979 (Taipalsaaren kunnanhallitus ptk. 27.2.1979).

Erityisesti naisten työllistäminen koettiin haasteelliseksi Taipalsaarella. 1960-luvun aikana useat miehet olivat siirtyneet parantuneiden kulku-yhteyksien myötä työskentelemään Lappeenrannan teollisuuslaitoksiin (Taipalsaaren kunnalliskertomus 1973, 17). Naisten tilanne parani vasta 1960-luvun lopulla, kun Saimaanharjun taajamassa aloitti toimintansa yksi Kymen läänin B-(mieli)sairaaloista. Tämä 240 potilaan ja 110 työntekijän sairaalakompleksi toimi lähtölaukauksena sille kehitykselle, jonka päässä häämötti 1970–80-lukujen julkisten hyvinvointipalvelusten varassa elänyt "hyvinvointikunta" (Taipalsaaren suunnitteluohjelma 1980). Kun vuonna 1960 palvelukset työllistivät vain 7 prosenttia taipalsaarelaisista, oli osuus noussut vuonna 1980 27 prosenttiin, ja vuonna 1990 osuus oli 38 prosenttia. Samaan aikaan teollisuuden osuus oli noussut 5 prosentista (1960) 19 prosenttiin (1980), josta se laski 18 prosenttiin (1990) (Kohvakka 2020, 332).

Teollisuus oli merkittävä elinkeino taipalsaarelaisten keskuudessa, mutta heidän oli matkustettava päivittäin työpaikoilleen kuntarajan yli Lappeenrantaan. Kun monet territoriaalisuuden vahvistamiseen pyrkineet elinkeinohankkeet kuntarajojen sisällä tuottivat vesiperän, muodostui relationaalisuutta vahvistaneesta pendelöinnistä Lappeenrantaan normi viimeistään 1980-luvun aikana (Taipalsaaren kunnalliskertomus 1970; 1979; 1982). Vain hieman yli 50 prosenttiin yltänyttä työpaikkaomavaraisuutta yritettiin kasvattaa 1980-luvulla kalastuksen, matkailun ja turvetuotannon lisäämisellä (Taipalsaaren kunnanhallitus ptk. 8.7.1980; 24.9.1980; 14.4.1987). Ponnisteluista huolimatta Taipalsaari säilytti elinkeinopoliittisen asemansa ja identiteettinsä kaupunkiseudun maaseutumaisena laitana, joka tarjosi kaupungissa sijainneille yrityksille työvoimaansa. Tässä mielessä elinkeinopolitiikka rakentui tietoisesti

ylirajaisuuden varaan. Taipalsaarella ymmärrettiin jo hyvissä ajoin 1970-luvulla, että kunnan identiteetti rakentuisi elinkeinojen osalta pendelöintiin pohjautuvan vuorovaikutteisuuden ympärille. Elinkeinojen osalta territorialisuutta – kuntarajojen varjelemaa taipalsaarelaisuutta – edustivat 1970–80-luvuilla kukoistaneet julkiset palvelut (Kohvakka 2020, 312–327). 1990-luvun laman jälkeen tapahtunut julkisten palveluiden karsiminen pakotti Taipalsaaren turvautumaan entistäkin vahvemmin relationaalisuuteen eli Lappeenrannan tarjoamiin työpaikkoihin. Vuonna 2001 Taipalsaaren kunnan työpaikkaomavaraisuus oli laskenut alle 50 prosentin, mikä entisestään vahvisti (reinstitutionalisoi) kunnassa parikymmentä vuotta aikaisemmin institutionalisoitunutta asuinkunta-ajattelua (Taipalsaaren tilinpäätös ja toimintakertomus 2001).

Kuntien välinen yhteistyö

Pienissä maaseutukunnissa vallinnut eräänlainen sisäänpäin katsova territoriaalinen kunta-ajattelu, missä kunnan alue rajoineen sekä sen asukkaiden tunnustama kunnallinen eheys yhdistyivät sosiaalitaloudelliseen kukoistukseen, joutui sisäisten ja ulkoisten paineiden vuoksi vakavasti haastetuksi 1960-luvun puolivälissä. Sisäisesti ajattelua haastoi maa- ja metsätalouteen nojanneen elinkeinoelämän kriisi ja siitä johtuva asukasluvun lasku, mistä puolestaan kumpusi valtiiovallan taholta tullut ulkoinen paine saattaa "kriisikuntia" yhteen, tai vähintäänkin tiiviiseen yhteistyöhön, naapurikuntien kanssa. Valtioneuvoston vuonna 1965 asettama pienkuntakomitea ehdotti mietinnössään, että 4 000 asukasta olisi ehdoton minimi itsenäisyydelle, jotta kunta kykenisi edes kuntayhteistyön avulla selviytymään yhä vaativammiksi käyvästä tehtävistään terveydenhuollon, sosiaalitoimen ja sivistyksen saralla (Pienkuntakomitean mietintö 1965). Tätä seurasi eduskunnan vuonna 1967 säätämä laki, joka antoi valtioneuvostolle oikeuden hyväksyä kuntien pakkoliitoksia "erityisen painavista syistä" (Manninen 2010, 33–34). Kun vielä vuonna 1970 valtioneuvoston asettama kuntauudistuksen neuvottelukunta esitti kuntamäärän vähentämistä viidestäsadasta noin kolmeensataan (Kuntauudistuksen neuvottelukunta 1970), alkoi institutionaalinen paine tihentyä siihen mittaani, että pienet kunnat joutuivat toden teolla ottamaan huomioon kuntarajat ylittävät ja ulospäin katsovat kuntastrategiat. Kuntasuvereniteettia jouduttiin puolustamaan tilanteessa, jossa perinteinen territoriaalinen ajattelutapa kohtasi uudenkaltaisen de- ja reterritorialisointiin tähtäävän relationaalisen, ylirajaisen, katsantokannan.

Pyhäselän harjoittaman kuntayhteistyön kivijalka oli pitkään Kiihtelysvaaran kunnan kanssa vuonna 1973 aloitettu kansanterveystyön kuntainliitto. Kuntainliitto oli välttämätön, sillä kummallakaan ei ollut resursseja palvelujen järjestämiseen itsenäisesti. Liittymä vastasi muun muassa terveyskeskuksesta, elintarvikevalvonnasta sekä eläinlääkintähuollosta (*Pyhäselän kuntasuunnitelma 1974, 71; Pyhäselän kunnalliskertomus 1977*). Yhteistyö purettiin vuoden 1998 lopussa, sillä järjestely ei enää kummankaan kunnan näkökulmasta ollut paras mahdollinen (Karjalainen 18.12.1997, 14). Terveyskeskus säilyi *Pyhäselässä*, eikä kuntainliiton purkamisen katsottu heikentäneen palvelutasoa (*Pyhäselän kunta, tasekirja 1999*). Kuntayhteistyön saralla *rajatyö* kiinnittyi *Pyhäselässä* hyvin käytännönläheisiin seikkoihin. Yhteistyötä tehtiin, koska se oli palveluiden järjestämisen kannalta joko välttämätöntä tai tarkoituksenmukaista, ja yhteistyöstä oli myös mahdollista luopua, kun se ei enää palvelutarkoitustaan.

Palo- ja pelastustoimen osalta *Pyhäselän* kuntayhteistyö tiivistyi *Pyhäselän* liittyttyä vuonna 1999 Joensuun vetämään aluepalokuntaan. Tätä ennen yhteistyötä tehtiin etenkin Kiihtelysvaaran kanssa, jonka palopäällikkö vastasi 1970-luvun alussa, ennen kuin kuntaan saatiin oma palotarkastaja, *Pyhäselän* palotarkastuksesta (*Pyhäselän kuntasuunnitelma 1974, 63*). Päätös aluepalokuntaan liittymisestä ei ollut helppo, ja sitä myös vastustettiin kiivaasti, erityisesti *Hammaslahden* sopimuspalomiesten joukossa (Karhu 2015, 121). Joensuu ja *Pyhäselkä* olivat jo pitkään tehneet yhteistyötä etenkin kaupungin läheisten *Reijolan* ja *Niitty-*lahden** palontorjunnassa. 1990-luvun lopulla kyseisten alueiden kehittäminen olisi vaatinut *Pyhäselän* kunnalta mittavia investointeja myös palotorjunnan osalta. Keskustelu kulminoitui kunnan vakaviin säästötarpeisiin ja siihen, ettei tarvittavia investointeja voitu tehdä (Karhu 2015, 120–122). *Pyhäselän* palo- ja pelastustoimi siirrettiin Joensuun hoidettavaksi vuoden 1999 alusta. *Reijolan* VPK teki oman erillisen sopimuksensa Joensuun kanssa (*Pyhäselän kunta, tasekirja 1999*).

Raja- ja identiteettityön kannalta palo- ja pelastustoimen yhdistäminen Joensuuhun aiheutti *Pyhäselän* palokuntatoimijoiden keskuudessa kriisin, jonka taustalla oli halu tehdä eroa itsenäisen toiminnan hyötyjen ja huomattavasti suuremman naapurin sanelemien käytänteiden välille. Tilanne oli sikäli erilainen kuin sote-yhteistyön purkamisessa Kiihtelysvaaran kanssa. Molemmissa tapauksissa akuutit taloudelliset realiteetit

sanelivat lopputuloksen, mutta vain palokuntakysymyksessä paikalliset toiminnot ja sen käytänteet koettiin uhatuiksi.

Elinkeinoelämän kehittämisessä ja yleisessä Joensuun seudun kasvun tukemisessa yhteistyö alkoi tiivistyä 1990-luvun alussa. Epävirallisena alkanut toiminta nimettiin Joensuun seudun yhteistyöryhmäksi, ja siihen kuuluivat Joensuun lisäksi Kiihtelysvaara, Kontiolahti, Liperi, Polvijärvi ja Pyhäselkä (Pyhäselän kunnalliskertomus 1998, 14; Karhu 2020, 93). Jyty-lyhenteen saanut toiminta antoi myöhemmin raamit Joensuun seudun kehittämisyritykselle Josek Oy:n perustamiselle. Joensuun seudun kehittämisyrityksen vastuulle tulivat yritysten kilpailukykyyn kehittäminen sekä alueen elinkeinorakenteen parantaminen. Kuntien osaksi tuli elinkeinoja edistävän infrastruktuurin ylläpito ja kehittäminen (Kokkonen 2023, 125–126). Itsenäisen elinkeinopoliittisen raja- ja identiteettityön kannalta Pyhäselän liikkumatila väheni näkökulman siirryttyä yksittäisistä kunnista kaupunkiseudulliseen.

Pyhäselän liittyessä Joensuun seudun kehittämisyritykseen alkoivat myös keskustelut kunnan tulevaisuudesta tiivistyä. Kunnan taloustilanne oli heikentynyt, ja epävarmuus kunnan kyvystä hoitaa velvoitteensa ja tarvittavat investoinnit kasvoi. Naapurikunta Kiihtelysvaaran liittyminen Joensuuhun kiihdytti keskustelua entisestään, ja Joensuun ehdottaessa kaupunkiseudun yhteisiä liitosneuvotteluja osana valtakunnallista Parashanketta vuonna 2005 Pyhäselkä päätti osallistua (Karhu 2023a, 296–298). Mahdolliseen kuntaliitokseen suhtauduttiin Pyhäselässä hyvin ristiriitaisesti. Ratkaisevassa roolissa olivat kuntapäättäjät ja virkamiehet, jotka katsoivat liittymisen olevan perusteltua, vaikka se ei aivan välttämättä ollutkaan (Karhu 2015, 145–146). Pyhäselkä oli jo siinä määrin Joensuun kylkiäinen, että kuntaliitosta lukuun ottamatta lähes kaikki mahdolliset yhteistyön tavat olivat jo käytössä (Karhu 2023a, 298).

Identiteettityön osalta toiminta Pyhäselässä kiteytyi perinteisiin kunnallisiin instituutioihin, joista etenkin palo- ja pelastustoimen sekä elinkeinopolitiikan siirtyminen Joensuu-johtoiseen järjestelyihin kuvaa osuvasti Pyhäselän kaltaisen kunnan asemaa maakuntakeskuksen kupeessa ja osana seutuistumiskehitystä. Pyhäselän kunnalliset instituutiot eivät olleet niin omaperäisiä ja erottavuutta rakentavia ja siten kuntarajoja tukevia, että ne olisivat enää olleet realistia vaihtoehtoja seudulliselle ratkaisulle.

Taipalsaarella vallitsi 1970-luvulta lähtien vahva halu löytää tasapaino kunnan itsensä tuottamien avainpalveluiden sekä kuntayhteistyön välillä. Omilla palveluilla kunta halusi viestiä vahvaa itsenäisyystahtoaan, mutta osoittamalla samanaikaisesti kiinnostusta kuntien välisiä yhteistoiminta-alueita kohtaan se halusi myös näyttää valtioneuvoston ja ministeriöiden suuntaan kykyään säästää menoissa (Kohvakka 2020, 305). Toisin sanoen kunta teki usean vuosikymmenen ajan aktiivista *raja- ja identiteettityötä*, jossa niin rajoja vahvistavat kuin niitä ylittävät palvelumuodot rakensivat tapauskohtaisesti ja usein rintarinnan sekä kunnan itsenäisyyttä että kuntayhteistyötä tukevia identiteettirakennelmia.

Taipalsaaren harjoittama kuntayhteistyö korostui palveluissa, joiden kysyntä ei ollut kaikkein suurinta tai joissa kansalliset minimikriteerit itse järjestetyille palveluille eivät toteutuneet. Kunta esimerkiksi perusti 1970-luvun alussa naapuriensa kanssa yhteisen terveystarkastajan viran (Taipalsaaren kunnanhallitus ptk. 14.10.1969). Vuosikymmenen puolivälissä oli edessä yläastekysymyksen ratkaisu yhdessä Lappeenrannan ja Savitaipaleen kanssa, sillä oppilasikäluokan pienuus ei mahdollistanut oman yläasteen perustamista. Näin ollen Lappeenrantaan kallellaan olleet kylät lähettivät yläasteikäiset nuorensa kaupunkiin opintielle ja lähempänä Savitaipaletta sijainneet länsi- ja pohjoisosien kylät naapurissa olleeseen maaseutukuntaan (Kohvakka 2020, 313–314). Syntyi mielenkiintoinen kahtiajako, jossa saman kunnan nuorisosta osa ammensi "ylirajaisen" yläasteen kautta urbaaneja käyttäytymismalleja ja osa sai lisävahvistusta omaan ruraaliin identiteettiinsä. Kahtiajako jatkui aina vuoteen 2002 asti, jolloin Saimaanharjulle perustettiin eräänlaiseksi itsenäisyyden ja elinvoiman symboliksi kunnan oma vuosiluokkia 7–9 opettava yläaste (Kohvakka 2020, 349–357).

Kunnan itsenäisyyttä ja eräänlaista omavaraisuutta ilmensi niin ikään 1970-luvulla ratkaistu terveystarkastuskysymys. Monipolvisten neuvotte- luiden jälkeen päädyttiin ratkaisuun, missä Taipalsaari päätti perustaa yksin oman terveystarkastuksensa (Taipalsaaren kunnanhallitus ptk. 20.2.1973, 31.7.1973). Aivan aluksi kunta pyrki terveydenhuoltolautakunnan esityksestä terveystarkastuksen perustamiseen yhdessä Lappeenrannan kanssa. Perusteluna oli kustannusten jakaminen sekä kaupungissa olevien keskus- ja paikallissairaaloitten hyödyntäminen (Taipalsaaren kunnanhallitus ptk. 13.5.1971, 2.11.1971). Lappeenranta ei kuitenkaan ollut valmis kuntainliiton muodostamiseen, sillä sen nähtiin riistävän kaupungilta suvereenin päätösvallan perusterveydenhuollossa.

Tämä pakotti Taipalsaaren muodostamaan oman itsenäisen terveyskeskuksen, jota se 1980-luvulla tapahtuneen voimakkaan kasvukehityksen myötä myös kehitti ja vahvisti innokkaasti uusin viroin (Kohvakka 2020, 320–324). Kahden lääkärin ja viiden terveydenhoitajan sekä kahden hammaslääkärin ja kolmen hammashoitajan terveyskeskuksesta kasvoi 1990-luvulle tultaessa voimavarojaan kartuttaneen kunnan ylpeyden aihe ja elinvoimaisuuden symboli (Taipalsaaren kunnalliskertomus 1990, 28).

1990-luvun alun lama pakotti Taipalsaaren lisäämään kuntayhteistyötä kuntayhtymien kautta. Elinkeinopoliittisessa yhteistyössä se panosti voimakkaasti Lappeenrannan järjestämien yritysneuvonta- ja asiantuntijapalveluiden yhteiskäyttöön (Etelä-Karjalan ydinalueyhteistyön toiminta-ohjelma 1995). Yhteistyön tavoitteena oli palvelutason parantamisen ohella kustannusten säästäminen sekä koko maakunnan aseman vahvistaminen itsenäisenä hallinto- ja talousalueena. Seutuistumisesta ja suuruuden ekonomiasta huolimatta Taipalsaarella säilyi vahva halu pysyä itsenäisenä. Kasvavaa ylijärjestä yhteistyötä ei pidetty välietappina kohti kunnallisten rajojen purkua vaan pikemminkin resurssina, jolla tuettiin ikärakenteeltaan suhteellisen nuoren ja hyvätuloisen väestön elinolosuhteita kunnan rajojen sisällä (Taipalsaaren kunnanvaltuusto ptk. 24.9.1997; Kohvakka 2020, 343–344). Toisin ilmaistuna ylijärjestä verkottuminen rajatyön muotona nähtiin keinona ylläpitää ylintä tavoitetta: itsenäisen kunnan identiteettiyhtä ja territoriaalista integriteettiä.

Kuntasuunnittelu ja yleiskaavoitus

Rakennuslain uudistus 1950-luvun lopulla toi mukanaan lukuisia muutoksia. Rakennuslaissa otettiin käyttöön viisiportainen kaavoitus: seutukaava, yleiskaava, asemakaava (kaupungit), rakennuskaava (maalaiskunnat) sekä vuodesta 1969 lähtien rantakaava. Kaavamuodot olivat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa niin, että ylemmän asteen kaava oli ohjeena alemman asteen kaavalle. Uuden lain myötä myös maalaiskunnissa ryhdyttiin laatimaan yleiskaavoja (Karhu 2020, 221). Maaseutukunnissa kaavat hyväksyttiin lääninhallituksissa vuoteen 1966 asti, jolloin rakennuslakia muutettiin niin, että rakennuskaavan laatiminen ja hyväksyminen tuli kunnan vastuulle. Lakimuutos tarkoitti kaavoituksen siirtymistä selvästi kunnalliseksi asiaksi – ryhdyttiin puhumaan kunnallisesta kaavoitusmonopolista (Jääskeläinen & Syrjänen 2014, 35). Kaavoituslainsäädännön lisäksi kuntien toimintaa koskeva suunnittelu muuttui

1960–1970-luvuilla. Kuntasuunnitteluksi kutsuttu toiminta säädettiin pakolliseksi vuonna 1977. Kunnalla tuli olla toimintaa ja päätöksentekoa ohjaava virallinen suunnitelma 5–10 vuodeksi kerrallaan. Moni kunta aloitti uudentyypin suunnittelun kuitenkin omatoimisesti huomattavasti aikaisemmin. Usein kuntasuunnittelun aloittamista perusteltiin kuntien velvollisuuksien ja tehtävien lisääntymisellä. Vuosittain tehtävä talousarvio ei enää ollut riittävä tapa arvioida tulevaisuutta, vaan tarvittiin pidemmällä aikavälillä tarkastelua. Tavoitteena oli kokonaisnäemyksen laatiminen eri hallinnonalojen tulevista tarpeista ja kehityslinjoista.

Pyhäselässä kuntasuunnittelu aloitettiin samaan aikaan kuin useimmissa muissakin saman kokoluokan kunnissa (Karhu 2023b, 527). Vuonna 1970 Pyhäselässä oli 4 917 asukasta (Pyhäselän kunnalliskertomus 1977). Ensimmäinen varsinainen Pyhäselän kuntasuunnitelma valmistui vuonna 1974 ja kattoi vuodet 1975–1979. Pääomatalouden runkosuunnitelma oli valmistunut vuonna 1970, mutta kaivostoiminnan alettua vuonna 1973 päätettiin suunnitelma päivittää varsinaiseksi kunnan eri toimialat ja koko tehtäväkentän kattavaksi kuntasuunnitelmaksi ennakoiden myös lainsäädännön muutosta kohti pakollista kuntasuunnitelman laadintaa (Pyhäselän kuntasuunnitelma 1974).

Pyhäselässä määriteltiin kuntasuunnittelun alkuvaiheen tavoitteiksi kaikkiaan 20 erilaista otsikkoa (Pyhäselän kuntasuunnitelma 1974). *Identiteettityön* kannalta olennaista Pyhäselän kuntasuunnittelussa oli pyrkimys itsenäisyyden säilyttämiseen, kuntakeskuksen vahvistamiseen ja kaivoksen toiminnan jatkumiseen. Kuntasuunnittelu oli tärkeä institutionaalinen toimintamalli, jolla tavoitteet tehtiin näkyviksi ja jonka kautta tavoitteiden toteutumista voitiin arvioida. Identiteettityöllä haluttiin saavuttaa yhtenäisempää ja vahvempaa Pyhäselkää. Samoilla tavoitteilla luotiin *rajatyön* näkökulmasta ennen kaikkea säilyttävää eetosta, vahvaa ja itsenäistä Pyhäselkää; taustalla häilyivät naapurikaupunki Joensuun pyrkimykset liittää osia Pyhäselästä itseensä (Karhu 2023a, 82–83).

Valtakunnallisessa kuntuudistuksessa Joensuu pyrki saamaan kaupungin rajan läheisiä osia kunnasta liitettyksi itseensä, minkä lisäksi Reijolan alueella oli meneillään kansalaisaloite taajaman liittämiseksi Joensuuhun (Karhu 2015, 109–111). Pyhäselän kehityksen ja identiteetin kannalta oli tärkeää rauhoittaa tilanne. Kunnassa tiedostettiin Hammaslahden kehityksen tärkeys. Kasvava Reijolan taajama oli tarkoitettu asuinalueeksi Joensuussa työssäkäyville lapsiperheille, joten Reijolan kehitys jatkoi

Mulon ja Hammaslahden muodostaman hajanaisen kunnallisen alueidentiteetin muodostumista (Karhu 2020, 95–102). Identiteettityön kannalta vahva kuntakeskus takaisi paikalliset palvelut ja loisi vetovoimaa myös kunnan eteläisille alueille, ja rajatyön näkökulmasta se tekisi eroa naapurissa olevaan kaupunkiin. Asuinkunta-ajattelu ei vielä tässä vaiheessa ollut Pyhäselän institutionaalisen työn ohjenuorana (Karhu 2015, 578–580; 2020, 91–124).

Yleiskaavoitus aloitettiin Pyhäselässä samaan aikaan kuntasuunnittelun kanssa. Pyhäselän ensimmäinen ja ainoa vain omaa kuntaa koskenut yleiskaava valmistui vuonna 1977 (Pyhäselän kunnalliskertomus 1977; Karhu 2020, 97–98). Kaavassa kerrattiin yleisinä tavoitteina kuntasuunnitelman pyrkimykset. Yksi kaavan periaatteista oli kunnan yhdyskuntarakenteen määrittely siten, että Hammaslahdesta kehittyisi vahva kuntakeskus ja uutta Reijolan taajamaa kehitettäisiin resurssien sallimissa rajoissa (Pyhäselän yleiskaava 1977). 1980-luvun alkupuoli ei tuonut Pyhäselän kuntasuunnittelussa muutosta kunnan itseasemointiin. Hammaslahden asemaa kunnan keskuksena haluttiin edelleen korostaa, mutta tarve vastata Reijolaan kohdistuvaan kasvupaineeseen oli yhä kovempi, sillä Joensuun kaupungin kasvupotentiaali heijastui 1980-luvun aikana entistä voimakkaammin kehyskuntiin (Karhu 2023a, 275). Tämä yhdessä elinkeinoelämän muutosten kanssa loi alustan perustavanlaatuiselle muutokselle Pyhäselän identiteettityössä.

Pyhäselän kuntasuunnitelmassa 1991–1995 määriteltiin uudistetut kuntastrategia, toiminta-ajatus ja kehitystavoitteet. Pyhäselästä haluttiin tehdä asuinkunta, jonka menestysidea pohjautui Joensuun läheisyyteen sekä viihtyisään ja väljään asumiseen (Pyhäselän kuntasuunnitelma 1991–1995, 1–2). Sanomalehti Karjalainen kirjoitti aiheesta näyttävästi otsikolla: "Pyhäselästä asuinkunta, sisällään Mulon suurehko kaupunginosa", lokakuussa 1990. Artikkelissa kunnanjohtaja Eero Tossavainen tiivistä asuinkunta-ajatuksen kunnan hyvään sijaintiin Joensuun läheisyydessä ja siitä seuranneeseen väestönkasvuun, ja eräänlaiseen "nauha-kaupunkiin", jossa Pyhäselän taajamat kytkeytyivät kiinni Joensuun kantakaupunkiin (Karjalainen 27.10.1990, 8). Houkuttelevan asumisen tarjoaminen ja Reijolan taajaman kehitys auttoivat Pyhäselän vinhaan kasvuun 1980-luvun puolivälistä 1990-luvun lopulle. Kunnan identiteetti- ja rajatyön sekä itsenäisyyden kannalta kuntakeskus Hammaslahden hiipuminen nähtiin ongelmana, ja keskustaajaman kehitystä pyrittiin tukemaan sitä suosivalla tonttipolitiikalla. Tällä ei kuitenkaan

ollut toivottua vaikutusta, sillä väestön keskittyminen Reijolaan ja muille kunnan pohjoisille alueille, kuten Niittylahteen, jatkui edelleen. (Karhu 2015, 243)

Vuosien 1993–1997 kuntasuunnitelmassa Pyhäselkä jatkoi identiteettityön erottavuutta ja omaperäisyyden rakentamista asuinkuntastatusta vahvistamalla. "Viihtyisä asuinkunta" oli kehittämispäämääristä ensimmäisenä (Pyhäselän kuntasuunnitelma 1993–1997, 2). Kaavoituksen saralla asuinkunta-ajattelun käyttöönotto näkyi Reijolaan laaditussa uudessa osayleiskaavassa, jossa ennakoitiin Reijolan kasvu osaksi Joensuun keskustaajamaa ja korostettiin viihtyisää ja laadukasta ympäristöä (Karhu 2020, 120). Vuonna 2001 voimaantulleen kaavan tavoitteissa Reijola asemoitiin viihtyisäksi vaihtoehdoksi Joensuun kaupungin osakeskuksille (Reijolan osayleiskaavan kaavoitusraportti). Viihtyisyys konkretisoitui kantakaupunkia suurempiin tontteihin, rauhallisuuteen ja maaseutumaisuuteen mutta kuitenkin läheltä saataviin palveluihin (Sihvonen 1994; Karhu 2020, 182–196).

Kuntasuunnittelusta osana *rajatyötä* tuli Pyhäselässä tärkeä väline asuinkunta-ajattelun institutionalisoimisessa. Kunnan menestyminen kiinnitettiin kuntasuunnittelussa identiteettiin, jota sanoitettiin viihtyisyydellä ja väljyydellä. Uudeksi sloganiksi otettiin "Elämää ja ympäristöä". Samalla kuntaesitteet päivitettiin vastaamaan enemmän asuinkuntaidentiteettiä korostamalla viihtyisää asuinympäristöä (Karhu 2015, 132–133). Näillä keinoin Pyhäselkä pyrki luomaan itsestään vaihtoehdon Joensuun kaupungista tai muista kehyskunnista asuinpaikkaa etsiville. Rajaa tehtiin kantakaupungin ja väljempää sekä maaseutumaisempaa asumista mahdollistavien ympäristöjen välille. *Identiteettityön* kannalta kuntasuunnittelu ja kaavoitus olivat vakiintuneita kunnallisia rakenteita. Muutos tapahtui siinä, kuinka asuinkunta-ajattelua ryhdyttiin määrätietoisesti sanallistamaan kunnalliskertomuksissa, kuntasuunnittelun asiakirjoissa sekä paikallisessa sanomalehdistössä.

Taipalsaarella kuntasuunnittelu käynnistyi yleisen "suunnittelu-uskon" mukaisesti vuonna 1973 kuntasuunnittelutoimikunnan perustamisella. Toimikunta sai yhdessä Suunnittelukeskus Oy:n kanssa vuonna 1976 valmiiksi ensimmäisen kuntasuunnitelman vuosille 1976–1985 (Taipalsaaren kuntasuunnitelma 1976). Kuntasuunnitelmassa ylimpänä tavoitteena oli kunnan itsenäisyyden puolustus. Kymen läänin 1970-luvun alun alueellisessa kehittämissuunnitelmassa Taipalsaari oli esitetty liitettäväksi pääosin Lappeenrannan kaupunkiin sekä osin myös Ruokolahden

ja Savitaipaleen kuntiin. Sisäänpäin kääntyneen, rajojen merkitystä korostaneen territoriaalisen siilipuolustuksen sijasta Taipalsaarella ryhdyttiin kaavoituksen kautta rakentamaan relationaalista, rajat ylittävää kanssakäymistä korostavaa yhdyskuntarakennetta.

Toimintaa ohjasi Etelä-Karjalan seutukaavaliiton vuonna 1976 hyväksymä maakunnallinen rakennesuunnitelma vuosiksi 1976–1986, joka antoi suuntaviivoja ja painopisteitä sekä uutta tietoa kunnan oman suunnittelutyön pohjaksi (Etelä-Karjalan seutukaavaliiton rakennesuunnitelma 1976). Suunnitelman mukaan aluerakenteen kehittämisessä oli pyrittävä yhdyskuntarakenteen epätarkoituksenmukaisen hajoamisen estämiseen sekä sen erityyppisten osien suunnitelmalliseen yhteiskehittämiseen, mikä mahdollistaisi toimivien yhteistarpeiden hoitamisen ja sitä kautta päivittäisten peruspalveluiden saannin turvaamisen mahdollisimman monille. Näin voitiin vastata sisäasiainministeriön vuonna 1976 esittämään vaateeseen lisätä kuntien välistä yleiskaavallista yhteistoimintaa.

Taipalsaareltä sisäasiainministeriö edellytti yleiskaavallista yhteistyötä Lappeenrannan kanssa. Kuntien vuonna 1977 muodostaman yhteistointialueen puitteissa laadittiin molempien kuntien maankäytön suunnitelma vuosille 1978–1982 sekä asuntotuotanto-ohjelma vuosille 1977–1981 (Maankäytön suunnitelma ja asuntotuotanto-ohjelma 1977). Tätä silmällä pitäen Taipalsaarella vahvistettiin entisestään 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun alussa kaavoituksen ja rakentamisen painopistettä Kuivaketveleen, Saimaanharjun ja Kirkonkylän muodostamalla nauhamaisella alueella. Tämän nauhakeskuksen sisällä rakentaminen keskittyi lähimpänä Lappeenrantaa sijaitsevalle Kuivaketveleen sekä sitä seuraavalle Saimaanharjun taajamalle. Kauimpana Lappeenrannasta sijaitsevaa "nauhan peräpäätä", Kirkonkylää, pidettiin sitä vastoin eräänlaisena reservialueena, jossa rakentaminen 1980-luvulla oli huomattavasti edellä mainittuja taajamia vaatimattomampaa. Vuonna 1985 laaditussa nauhakeskuksen osayleiskaavassa todettiin selvästi, että Kirkonkylän asunto- ja palvelurakentamista kehitettäisiin siten, että taajaman asema kunnan hallinnollisena keskuksena kyettäisiin myös vastaisuudessa takaamaan. Saimaanharjun ja Kuivaketveleen asemaa rakentamisen ehdottomana painopisteenä puolestaan perusteltiin toiminnallisen yhteyden vahvistamisella Lappeenrannan suuntaan (Maa ja Vesi Oy 1985).

Toisin sanoen kaavoitustoiminnalla oli kaksi tavoitetta. Yhtäältä panostamalla vahvasti Saimaanharjuun ja Kuivaketveleeseen kyettiin häivyttä-

mään kuntarajoja ja tekemään taajamissa asuvien ihmisten työmatkat noin varttitunnin automatkan päässä sijaitseville Lappeenrannan työpaikoille mahdollisimman vaivattomiksi. Toisaalta panostamalla riittävässä määrin kunnan hallintokeskuksen kehittämiseen haluttiin ilmaista kunnan tahtoa pysyä hallinnollisesti itsenäisenä toimijana kuntakentällä. *Rajatyön* näkökulmasta Taipalsaaren kunta alkoi aikaisempaa vahvemmin saada relationaalisessa mielessä merkityksensä ja tilallisen muotonsa suhteessa Lappeenrannan tiloihin ja toimijoihin – erityisesti lähimpänä kuntien välistä rajaa sijainneiden taajamien osalta. Samanaikaisesti kunnassa haluttiin kuitenkin identifioitua vahvasti myös kuntakeskukseksi toimineen Kirkonkylän kautta. Kirkonkylä symboloi kuntapäätäjien enemmistölle territoriaalisuutta eli hallinnollista itsenäisyyttä ja eräänlaista riippumattomuutta muista tiloista ja niiden välisistä suhteista (Kohvakka 2020, 323, 331). Tähän liittyen Kirkonkylälle sijoitettiin – Saimaanharjua kannattaneen kunnanjohtaja Teuvo Saarisen vastustuksesta huolimatta – kunnan itsenäisyyden keulakuva: oma terveyskeskus (Taipalsaaren kunnanhallitus ptk. 8.3.1977; Etelä-Saimaa 17.2.1977, 7). Kunnan katsottiin siis ikään kuin menestyvän tai kaatuvan sen perusteella, miten hyvin yhtäältä relationaalisuutta ja ylijärjaisuutta huokuneet Saimaanharju ja Kuivaketvele sekä toisaalta territoriaalisuutta ja kuntarajoja symboloinut Kirkonkylä pärjäisivät.

Edellä kuvattu, kaavoitustoiminnassa 1970-luvulta lähtien hahmottunut ja 1980-luvulla institutionalisoitunut asuinkunta-ajattelu säilyi peruseriaatteiltaan muuttumattomana myös 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Tuolloin kunnalliskertomuksissa todettiin suoraan, että Taipalsaari oli "valinnut kehittämislinjakseen viihtyisän asuinkuntastrategian ja hallitun väestönkasvun" (ks. esim. Taipalsaaren tilinpäätös ja toimintakertomus 2000, 9). Vuosituhannen taitteessa eräät valtuutetut kuitenkin kokivat, että kuntaa oli kehitetty liikaa Lappeenrantaan lähimpänä sijaitsevien taajamien ehdoilla. Palauttaakseen tasapainon kunnan identiteettiä rakentavan territoriaalisuuden (Kirkonkylä) ja relationaalisuuden (Saimaanharju-Kuivaketvele) välillä eräät valtuustoryhmät ajoivat onnistuneesti muutosta, jossa Kirkonkylää kehitettiin vuosituhaten taitteessa siten, että taajamaan keskitettiin aikaisempaa vahvemmin sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kulttuurialan palveluita. Yksi monivuotinen voimainponnistus oli vuonna 1993 hyväksytyn Röytyn rakennuskaavan pohjalta kotiseututaloksi kunnostettu 1600-luvun kestäkievari. Sen ylimpänä tarkoituksena oli "Taipalsaaren omien tunnuspiirteiden ja paikallisen

historian esilletuominen" (Taipalsaaren kunnalliskertomus 1996, 44; ks. myös Taipalsaaren tilinpäätös 1999, 68). Tämä historiallista territoriaalisuutta huokunut tavoite kiteytyi hyvin myös kokoomuksen valtuustoryhmän aloitteessa vuodelta 2000 (Taipalsaaren kokoomus ry 2000):

Menestyäkseen tulevaisuudessa Taipalsaaren on välttämätöntä tunnistaa oma historiansa. [Se] suo ainutlaatuisen mahdollisuuden luoda Taipalsaaresta omaleimainen ja kulttuuriinsa pohjaava kunta. Toimintojen keskittäminen [historiaa huokuvaan] Kirkonkylään palauttaa Kirkonkylän toimivaksi ja asukkaita houkuttelevaksi ja edustavaksi kuntakeskukseksi. Kirkonkylä on aina kunnan "ulkoiset kasvat".

Pohdintaa ja yhteenveto

Olemme tässä artikkelissa tehneet näkyväksi suuremman kaupungin kyljessä elävien maaseutukuntien toimijuutta asuinkunta-ajattelua rakentavien rajatyön ja identiteettityön kautta. Kuten Pyhäselän ja Taipalsaaren esimerkit osoittavat, kuntarajat ylittävistä käytännöistä muodostui 1970-luvulta lähtien olennainen osa näiden kuntien asukkaiden sekä kuntapäätäjien harjoittamaa jokapäiväistä rajatyötä. He näkivät rajat ylittävän kanssakäymisen olennaisena osana ylijärjestyksellistä, asuinkunta-ajatteluksi tunnistettavaa kuntaidentiteettiä, jota rakennettiin niin elinkeinoelämän kehittämisen, kuntien välisen yhteistyön kuin kuntasuunnittelunkin kautta. Pyhäselässä tämä näkyi elinkeinosektorilla erityisesti seudullisen kehittämissuunnitelman kautta, kuntayhteistyössä kansanterveystyössä ja palo- ja pelastustoimessa sekä kuntasuunnittelussa ja kaavoituksessa pyrkimyksenä tarjota houkuttelevia asuinalueita ja tontteja, tärkeimpänä asuinlähiön rakentaminen kunnan ja kaupungin välisen rajan tuntumaan. Vastaava kehityskulku oli havaittavissa myös Taipalsaarella: elinkeinoelämässä haettiin tukea Lappeenrannan tarjoamista neuvonta- ja asiantuntijapalveluista, kuntayhteistyö konkretisoitui eritoten koulutuksen sektorilla, ja Pyhäselän tapaan keskitettiin omakotitalolähiöiden rakentaminen mahdollisimman lähelle kaupungin urbaania keskustaa.

Toisaalta ylijärjestyksen ja rajojen häivyttämisen lisäksi Pyhäselän ja Taipalsaaren raja- ja identiteettityössä korostui rintarinnan myös rajojen ylläpito ja vahvistaminen – reinstitutionalisointi (vrt. Zurba 2022). Molemmissa kunnissa haettiin erityisesti yksityisen sektorin kaivoskui- luista sekä julkisen sektorin vankila- tai sairaalakomplekseista eräänlaisia

kuntien itsenäisyyttä ja kuntarajojen suojaavaa merkitystä symboloivia "rajaobjekteja". Ne tarjosivat kunnan rajojen sisällä kuntalaisille paikan ja instituution, josta olla ylpeä ja jonka kautta vahvistaa kuntalaisuutta. Ne kertoivat myös rajojen yli naapurikuntiin ja kauemmaksiin uskottavaksi miellettyä tarinaa kyseisten kuntien elinvoimasta. Toisin kuin Pyhäselässä, Taipalsaarella oma 1970-luvulla rakennettu terveyskeskus kasvoi vuosikymmenten aikana vahvaksi ankkuri-instituutioksi, joka tuki kunnan sisällä halua ja uskoa kunnan itsenäisyyttä kuvastavien rajojen säilyttämiseen. Taipalsaarella julkisella sektorilla kuntayhteistyö ei muutenkaan muodostunut yhtä vahvaksi kuin Pyhäselässä, jossa julkisten toimijoiden yhteistyöllä naapurikuntien kanssa oli pidemmät ja monipuolisemmat perinteet aina 1970-luvun alussa perustetusta kansanterveystyön kuntainliitosta lähtien.

Syitä siihen, miksi Pyhäselkä liittyi Joensuuhun mutta Taipalsaari päätti pysyä itsenäisenä, on useita. Ensinnäkin kuntien avaintoimijat – virkamiehet, poliitikot sekä heitä äänestäneet kuntalaiset – molemmissa kunnissa tiedostivat ylijärjestyksen merkityksen modernisoituvassa ja kaupungistuvassa Suomessa. Nimenomaan he – eikä mikään abstrakti kunta itsessään – antoivat merkityksiä niin ylijärjestykselle kuin itsenäisen kunnan identiteettiä määrittäville rajoille (vrt. Simmel 1908, 697). Taipalsaarella territorialisoivien rajojen merkitys oli vahvempi kuin Pyhäselässä. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että Taipalsaarella kirkonkylä valjastettiin terveyskeskuksen ja historiallisten kulttuurikohteiden kautta territoriaalisuuden ja itsenäisyyden symboliksi. Urbanin relationaalisuuden kyllästyvät Saimaanharju-Kuivaketveleen asuinalueet Lappeenrannan kyljessä tarvitsivat vastapainoksi Kirkonkylän kaltaista "alkuperäistä" taipalsaarelaisuutta edustavan alueen, jota oli myös kehitettävä riittävästi. Pyhäselässä kirkonkylää edustanut Hammaslahti ei saavuttanut kunnan tukitoimista huolimatta samanlaista tasapainottavaa asemaa, vaan se taantui 1990-luvun aikana ja jäi kehityksessä pahasti kunnan pohjoisten alueiden ja etenkin Reijolan taajaman varjoon.

Paasiin (2009) tukeutuen voidaankin esittää tulkinta, että 1500-luvulta lähtien itsenäisenä hallintoyksikkönä toimineella Taipalsaarella oli 1920-luvulla itsenäistyneeseen Pyhäselkään verrattuna huomattavasti enemmän "historiallista syvyyttä", joka tarjosi taipalsaarelaisille avaintoimijoille tunteellista samaistumispintaa ja syyn puolustaa kunnan itsenäisyyttä erilaisin territoriaalisuutta vahvistavien käytäntein. Tämä ero näkyi myös asuinkunta-ajattelussa. Siinä missä Taipalsaarella

asuinkunta-ajattelu oli keino yhdistää valtiovallan taholta tuleva ylirajaisen kanssakäymisen vaade itsenäisyysambitioihin, toimi se Pyhäselässä eräänlaisena lopullista päätöstä pehmittävänä lähtöaskeleena kohti kuntaliitosta.

Asuinkunta-ajattelun kautta myös urbaanius näytti vahvistuneen selkeämmin Pyhäselässä, jossa alueen selvästi suurimmaksi taajamaksi ja Joensuun esikaupungiksi kehittyi kaupungin välittömässä läheisyydessä sijaitseva Mulon kylän Reijolan asuinalue. Reijola oli aivan suunnittelunsa alkuvaiheesta saakka osa Joensuun urbaania ympäristöä, esikaupunki, joka kasvunsa myötä urbanisoitui ja tuli myös osaksi Joensuun keskustaajamaa. Samalla kantakaupunkia väljempi kaavoitus ja maaseutumaisuus tulivat osaksi kaupunkiympäristöä, ja näillä ominaisuuksilla houkuteltiin Joensuussa työssäkäyviä lapsiperheitä Pyhäselkään. Pyhäselän asuinkunta-ajattelu vaikutti suoraan siihen, että Joensuun kaupunkialueen eteläiset kasvusuunnat muodostuivat etenkin 1980-luvulta alkaen vahvasti asumiseen perustuvaksi eräänlaiseksi urbaanin ja ruraalin vaihettumisvyöhykkeeksi.

Sitä vastoin Taipalsaarella asuinkunta-ajattelua sovellettiin Lappeenrannan lisäksi myös maaseutumaisen Savitaipaleen suuntaan, missä sijaitsevassa yläkoulussa ja lukiossa useat Lappeenrannasta etäämmällä sijaitsevien kylien oppilaat suorittivat opintojaan. Näin ollen taipalsaarelaisessa asuinkunta-ajattelussa näkyi Lappeennasta kummunneen urbaaniuden ohella myös Savitaipaleen suunnalta lisävahvistusta saanut ruraalius. Taipalsaarelle ominainen silppuinen saaristolaisuus vaikutti osaltaan siihen, ettei Saimaanharju-Kuivaketveleestä tullut osa keskuksikaupungin urbaania ympäristöä, kuten kävi Reijolassa. Saarekkuus hylki mantereisuutta (vrt. Siivonen 2008, 243, 246). Se jarrutti osaltaan myös Lappeenrannan maaseutumaistumista, ilmiötä, joka oli tullut ensi kertaa tutuksi jo vuonna 1967 Lappeen sulauduttua kaupunkiin ja uudestaan vuonna 1989 Nuijamaan liitoksen myötä.

Pyhäselän ja Taipalsaaren läheisten kaupunkikeskustojen tuntumaan rakentuneet esikaupunkitaajamat ovat alueita, joilla tilalliset tulkinnat perustuvat sekä urbaaneihin että ruraaleihin merkityksiin. Ilmiö on osa kaupungistumisen globaalia isoa kuvaa (vrt. Karhu 2020, 192). Asuinkunta-ajattelu ja sen sovellutukset ovat osaltaan vahvistaneet kaupungin ja maaseudun monitasoista sekoittumista ja jättäneet jälkensä siihen, millaisena rakennettu ympäristömme näyttäytyy. Olemme halunneet institutionaalisen työn sekä identiteetti- ja rajatyön kautta analyttisessä

mielessä korostaa niitä mahdollisuuksia ja kyvykkyyksiä, joita myös pienten (maaseutu)kuntien toimijoilla on heidän pyrkiessään kehittämään kuntaansa määrittäen ja soveltaen tässä kehittämässä hyödynnettäviä institutionaalisia käsitteitä, kuten asuinkunta-ajattelua, parhaaksi katsomallaan tavalla. Näin kykenemme paremmin havaitsemaan ja ymmärtämään heidän toimijuutensa tilannekohtaisuuden: eri kunnissa harjoitetut identiteetti- ja rajatyön muodot synnyttävät erilaisia institutionaalisia lopputuloksia, erilaisia käsityksiä asuinkunta-ajattelusta. Tutkimuksessamme esiin nousseiden teemojen ohella asuinkunta-ajattelussa voivat korostua muutkin teemat, kuten vaikkapa liikuntapalvelut tai kulttuuri- ja markkinointitoiminta. Teemat ovat kuitenkin johdettavissa ainoastaan empiirisistä tapaustutkimuksista, joita toivomme tehtävän lisää.

Kiitokset

Kiitämme anonyymeja arvioitsijoita artikkelikäsitteilykirjoitusta parantaneista kommentteista.

Lähteet

Etelä-Karjalan seutukaavaliiton arkisto (siirretty Lappeenrannan kaupunginarkistoon)

Etelä-Karjalan seutukaavaliiton rakennesuunnitelma 1976

Lappeenrannan kaupunginarkisto

Etelä-Karjalan ydinalueyhteistyön toimintaohjelma 1995

Pohjois-Karjalan maakuntaliiton arkisto (sijaitsee Kansallisarkiston Joensuun toimipisteessä)

Pohjois-Karjalan maakuntaliiton hallituksen pöytäkirjat 1972

Pyhäselän kunnanarkisto (siirretty Joensuun kaupunginarkistoon & kokoelmiin)

Pyhäselän elinkeino-ohjelma 2003

Pyhäselän kunnalliskertomus 1962, 1974, 1977, 1995, 1998

Pyhäselän kuntasuunnitelma 1974, 1991–1995, 1993–1997

Pyhäselän kunta, tasekirja 1999

Pyhäselän yleiskaava 1977

Reijolan osayleiskaava, kaavoitusraportti

Sanoma- ja aikakauslehdet

Etelä-Saimaa

Karjalainen

Taipalsaaren kunnanarkisto

Maankäytön suunnitelma ja asuntotuotanto-ohjelma 1977

Maa ja Vesi Oy. Taipalsaaren nauhakeskuksen osayleiskaava 1985

Taipalsaaren Kokoomus ry:n kirje Taipalsaaren kunnanhallitukselle 2000

Taipalsaaren kunnanhallituksen pöytäkirjat 1958, 1969, 1971, 1973, 1977, 1979, 1980, 1987

Taipalsaaren kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1997

Taipalsaaren kunnalliskertomus 1970, 1974, 1979, 1982, 1990, 1996

Taipalsaaren kuntasuunnitelma 1976

Taipalsaaren suunnitteluohjelma 1980

Taipalsaaren tilinpäätös 1999

Taipalsaaren tilinpäätös ja toimintakertomus 2000, 2001

Kirjallisuus

Amin, A. 2004. Regions unbound: Towards a new politics of place. *Geografiska Annaler B* 86:1, 33–44. <https://doi.org/10.1111/j.0435-3684.2004.00152.x>

Battilana, J. & T. D'Aunno 2009. Institutional work and the paradox of embedded agency. Teoksessa Lawrence, T. B., R. Suddaby & B. Leca (eds.) *Institutional work: Actors and agency in institutional studies of organizations*. Cambridge University Press, Cambridge. 31–58.

Boltanski, L. & L. Thévenot [1991] 2006. *On justification: Economies of worth*. Princeton University Press, Princeton.

Brubaker, R. & F. Cooper 2000. Beyond "identity". *Theory and Society* 29:1, 1–49.

Cloutier, C. & A. Langley 2013. The logic of institutional logics: Insights from French pragmatist sociology. *Journal of Management Inquiry* 22:4, 360–380. <https://doi.org/10.1177/1056492612469057>

Diaz-Bone, R. & G. de Larquier 2022. Conventions: Meanings and applications of a core concept in economics and sociology of conventions. Teoksessa Diaz-Bone, R. & G. de Larquier (eds.). *Handbook of economics and sociology of conventions*. Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52130-1_2-1

Garner, B. 2017. "Perfectly positioned": The blurring of urban, suburban, and rural boundaries in a southern community. *The Annals of the American Academy* 672:1, 46–63. <https://doi.org/10.1177/0002716217710490>

Hyyryläinen, T. 2021. Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus tutkimuskohteena. *Maaseutututkimus* 29 (Teema), 13–32. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112885>

Jessop, B. 2001. Institutional (re)turns and the strategic-relational approach. *Environment and Planning A* 33:7, 1213–1235. <https://doi.org/10.1068/a32183>

Jumppanen, A. & S. Riukulehto 2023. Kasvun kaupunki: Seinäjoen kaupunkivuodet 1960–2020. *Seinäjoen kaupunki, Seinäjoki*.

- Jääskeläinen, L. & O. Syrjänen 2014. Maankäyttö- ja rakennuslaki. Rakennustieto, Helsinki.
- Karhu, J. (toim.) 2015. Pyhäselkä 1925–2008. Hammaslahden seudun kyläyhdistys ry. & Mulo-Niittyahden kyläyhdistys ry.
- Karhu, J. 2020. Esikaupungin synty: Tilallinen uudelleenrakentaminen Joensuun esikaupunkialueella 1960-luvulta 2000-luvulle. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 225. University of Eastern Finland, Joensuu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3386-7>
- Karhu, J. 2023a. Joensuun asema maakuntakeskuksena. Teoksessa Kokkonen, J. (toim.). Joensuun historia VIII: Vuodet 1954–2020. SKS-kirjat, Helsinki, 270–373.
- Karhu, J. 2023b. Kaupunkirakenteen suunnittelu ja kehitys 1970-luvulta uudelle vuosituannelle. Teoksessa Kokkonen, J. (toim.). Nurmeksen historia: Vuodet 1910–2020. Nurmeksen kaupunki, 526–542.
- Karhu, J. 2023c. Hiipuvasta maaseutupitäjästä kasvukunnaksi: Kontiolahden yhdyskunta- ja elinkeinorakenteellinen kehitys 1970-luvulta 2020-luvulle. Teoksessa Makkonen, E. (toim.). Kontiolahti: Maalaispitäjästä kasvukunnaksi. Kontiolahden kunta, 24–56.
- Kocka, J. 2003. Comparison and beyond. *History and Theory* 42 (1), 39–44. <https://doi.org/10.1111/1468-2303.00228>
- Kohvakka, M. 2020. Taipalsaari toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Korjonen-Kuusipuro, K. (toim.). Taipalsaaren historia. Taipalsaaren kunta & Taipaleen seurakunta, Taipalsaari, 265–370.
- Kokkonen, J. 2023. Elinkeinoelämän muutos. Teoksessa Kokkonen J. (toim.). Joensuun historia VIII: Vuodet 1954–2020. SKS-kirjat, Helsinki, 80–173.
- Kolbe, L. & M. Hannikainen 2023. Kaupunkipolitiikan katkenneet polut ja murtuvat myytit: Miten kansalliset, ristikkäiset voimat ovat muokanneet kaupungistumista ja kaupunkipolitiikkaa viimeisen 150 vuoden aikana. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-747-2>
- Korjonen-Kuusipuro, K. 2020. Taipalsaarelaisen identiteetin peruspilarit. Teoksessa Korjonen-Kuusipuro, K. (toim.). Taipalsaaren historia. Taipalsaaren kunta & Taipaleen seurakunta, Taipalsaari, 371–457.
- Kortelainen, J. 2013. Maaseutu kaupungissa – Kaupunki maaseudulla. Teoksessa Björn, I., P. Jokinen, J. Kotilainen, N. Schuurman & M. Sireni (toim.). *Korpisosiologia*. University Press of Eastern Finland, 123–130.
- Kuisma, M. 1985. Outokumpu 1910–1985: Kuparikaivoksesta suuryhtiöksi. Outokumpu Oy, Helsinki.
- Kuntauudistuksen neuvottelukunta 1970. Kuntauudistuksen neuvottelukunnan ehdotus tarkistuksiksi lääninhallitusten kuntauudistusta koskeviin suunnitelmiin. Kuntasuunnittelun neuvottelukunta, Helsinki.
- Lacour, C. & S. Puissant 2007. Re-urbanity: Urbanising the rural and ruralising the urban. *Environment and Planning A: Economy and Space* 39:3, 728–747. <https://doi.org/10.1068/a37366>
- Lamont, M. & V. Molnár 2002. The study of boundaries in the social sciences. *Annual Review of Sociology* 28, 167–195. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.28.110601.141107>
- Lange, M. 2013. *Comparative-historical methods*. Sage, London.
- Latour, B. 1996. On actor-network theory: A few clarifications. *Soziale Welt* 47 (4), 369–381.

- Lawrence, T. B., R. Suddaby & B. Leca (eds.) 2009. *Institutional work: Actors and agency in institutional studies of organizations*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lehti, E. & Y. Matilainen 1967. *Pohjois-Karjalan seutusuunnitelma 1967*. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Joensuu.
- Lähteenmäki, M. (toim.) 2009. *Maa, seutu, kulmakunta: Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen*. SKS, Helsinki.
- Manninen, A. 2010. *Palveluja vai byrokratiaa? Suomen kunnallishallinto sotien jälkeen*. Edita, Helsinki.
- Mustakangas, E. & H. Vihinen 2009. *Maaseutu kuntien strategisessa kehittämisessä*. *Maaseudun Uusi Aika* 17 (1), 34–47.
- Paasi, A. 1996. *Territories, boundaries and consciousness: The changing geographies of the Finnish-Russian border*. John Wiley, Chichester.
- Paasi, A. 2009. The resurgence of the 'region' and 'regional identity': Theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. *Review of International Studies* 35:1, 121–146. <https://doi.org/10.1017/S0260210509008456>
- Phillips, N. & T. B. Lawrence 2012. The turn of work in organization and management theory: Some implications for strategic organization. *Strategic Organization* 10 (3), 223–230. <https://doi.org/10.1177/147612701245310>
- Pienkuntakomitean mietintö. 1965. *Valtioneuvoston kanslia*, Helsinki.
- Riukulehto, S. (toim.) 2016. *Kunnat, rajat, kulttuuri: Muutoskokemuksia*. SKS, Helsinki.
- Saarteenoja, A. 2004. *Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus alueellisessa kehittämispolitiikassa*. *Turun yliopiston julkaisuja C 214*. Turku. <https://urn.fi/URN:ISBN:951-2743-8>
- Sihvonen, J. 1994. *Asukkaat mielipidevaikuttajina Reijolan osayleiskaavoitusprosessissa*. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Siivonen, K. 2008. *Saaristoidentiteetit merkkien virtoina: Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa*. *Kansatieteellinen arkisto* 51, Helsinki.
- Simmel, G. 1908. *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. Duncker & Humblot, Leipzig.
- Sipponen, K. 2016. *Se suuri kuntaudistus. Kunnallisan kehittämissäätiö*, Helsinki.
- Sveningsson, S. & M. Alvesson 2003. *Managing managerial identities: Organizational fragmentation, discourse and identity struggle*. *Human Relations* 56:10, 1163–1193. <https://doi.org/10.1177/001872670356100>
- Tervo, H., V. Helminen, A. Rehunen, T. Tohmo 2018. *Onko urbanisaatio maaseudun turma? Kaupunkien väestönkasvun vaikutukset erityyppisen maaseudun väestökehitykseen Suomessa ajanjaksolla 1990–2015*. *Yhteiskuntapolitiikka* 83:3, 258–271. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018061325774>
- Tikka, M. 2020. *Uutta aikaa kohti. Teoksessa Korjonen-Kuusipuro, K. (toim.). Taipalsaaren historia: Taipalsaaren kunta & Taipaleen seurakunta, Taipalsaari, 174–263*.
- Vaattovaara, M., A. Joutsiniemi, J. Airaksinen & M. Wilenius. 2020. *Kaupungit politiikassa? Kolme teesiä ja seitsemän askelta tulevaisuuteen*. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Vahtikari, T., M. O. Hannikainen & S. Nyström. 2019. *Kaupunkihistoria: Monet menneisyydet, uudet tulkinat*. *Historiallinen aikauskirja* 117:2, 133–136.
- Vartiainen, P. 1991. *Seutuistuminen yhdyskuntasuunnittelun haasteena*. *Terra* 103:2, 75–86.

- Viinikainen, T. & S. Puustinen. 2000. Kylä kaupungin kyljessä: Tutkimus maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksesta. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus, Espoo.
- Zimmerbauer, K. & A. Paasi. 2013. When old and new regionalism collide: Deinstitutionalization of regions and resistance identity in municipality amalgamations. *Journal of Rural Studies* 30, 31–40. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.11.004>
- Zurba, M. 2022. Boundary work as a concept and practice in human geography. *Journal of Cultural Geography* 39:1, 1–7. <https://doi.org/10.1080/08873631.2021.2011684>
- Zurba, M., K. Maclean, E. Woodward & D. Islam 2019. Amplifying indigenous community participation in place-based research through boundary work. *Progress in Human Geography* 43:6, 1020–1043. <https://doi.org/10.1177/2055668320922706>

VERNA HELLE

YTM, projektitutkija

Jyväskylän yliopisto

Liikuntatieteellinen tiedekunta

HANNA-MARI IKONEN

HTT, dosentti, apulaisprofessori

Jyväskylän yliopisto

Liikuntatieteellinen tiedekunta

Pienituloiseen työhön liittyvät arkielämän huolet ja osallisuus 2000-luvun maaseudulla

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.148206>

Globaalisti yleistynyt ilmiö on, että työllä ei tahdo tulla toimeen. Tutkimme, mitä pienituloiseen työhön liittyviä huolia maaseudun työikäisillä on ja mitä nämä huolet kertovat osallisuudesta maaseudulla. Kohtuullisesti palkattujen, kokoaikaisten työpaikkojen vähäisemmät määrät ja heikko julkinen liikenne asettavat maaseudun pienituloiset, työssäkäyvät ihmiset hieman eri tavalla haastavaan asemaan kuin kaupunkilaiset. Lähestymme maaseudun pienituloisten työssäkäyvien kokemuksia osallisuuden viitekehuksesta käsin. Käytimme kirjoituskutsuilla ja haastatteluilla kerättyä aineistoa. Havaitimme temaattisessa analyysissä viisi huolta kuvaavaa teemaa: epävarmuus, arjen materiaaliset haasteet, niukka vapaa-aika, terveyshuolet ja irrallisuus. Maaseudun pienituloisten työssäkäyvien huolissa ilmenee useita työssäkäyville köyhille tyypillisiä ja osallisuutta rajoittavia tekijöitä, kuten vaikeuksia suunnitella omaa elämää ja täyttää materiaalisia perustarpeita. Nämä osallisuuden puutteet heikentävät maaseudun elinvoimaisuutta, joten työn kysymyksillä on laajoja seurauksia.

Asiasanat: osallisuus, maaseutu, pienituloisuus, työssäkäyvät köyhät, arki

Suomi on nykyisin verrattain vauras maa, jossa hyvinvointi jakautuu tasaisemmin kuin monessa muussa maassa. Suomen sisällä ilmenee kuitenkin monia rakenteellisia haasteita, jotka ajavat ihmisiä vaikeisiin elämäntilanteisiin. Eräs näistä haasteista on pienituloisen työ: vaikka sosiaaliturva paikkaa pahimpia tilanteita, osa ihmisistä kamppailee vaihtuvien töiden ja toimeentulovaikeuksien kanssa. Pienituloisuuden haasteet korostuvat esimerkiksi harvaan asutulla maaseudulla, jossa työttömyysaste on korkeampi, julkinen liikenne on heikompaa ja etäisyydet ovat pitkät (Karvonen 2015; Sireni ym. 2017; Eckhardt ym. 2018; Ilmarinen ym. 2019; Kauhanen 2021).

Maaseudun pienituloisten kokemuksia on toistaiseksi tutkittu vain vähän, ja tutkijat ovat esittäneet toiveen kokemuksiin perustuvista, alueellista hyvinvointia koskevista tutkimuksista (Karvonen 2015, 134). Pyrimme artikkelissamme vastaamaan tähän toiveeseen työssäkävien pienituloisten osalta. Tutkimuskysymyksemme on: mitä pienituloiseen työhön liittyviä huolia maaseudun työkäisillä on ja mitä nämä huolet kertovat osallisuudesta maaseudulla? Analyysi perustuu kahteen kirjoituskutsulla kerättyyn laajaan aineistoon sekä kahteen kattavaan haastatteluaineistoon.

Esittelemme aluksi maaseudun hyvinvointia ja pienituloisuutta käsittelevää aikaisempaa tutkimusta. Katsaus lähtee liikkeelle eurooppalaisesta kehityksestä ja siirtyy sitten Suomen kontekstiin. Kehityskulkujen ja nykytilan avaamisen jälkeen esittelemme analyysissä hyödyntämämme osallisuuden käsitteen, joka perustuu Isolan ja kumppaneiden (2017) Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle koostamaan osallisuuden viitekehukseen. Sitten käymme läpi vapaamuotoisista kertomuksista ja haastatteluista koostuvan kvalitatiivisen aineistomme ja temaattisen analyysin menetelmän. Analyysin tuloksina esittelemme epävarmuuden, arjen materiaaalisten haasteiden, niukan vapaa-ajan, terveyshuolten ja irrallisuuden teemat sekä niiden yhteydet osallisuuteen. Viimeiseksi kokoamme johtopäätökset.

Hyvinvointi ja pienituloisuus suomalaisella maaseudulla

Maaseudun väestön ikääntyminen, väheneminen ja eriarvoistuminen ovat olleet 2000-luvun huolenaiheita niin maailmalla kuin Suomessakin (Berry 2012, 77; Champion 2012, 82; Sireni ym. 2017; Eurostat 2018; Nevanto ym. 2024). Nykyajan maaseutualueilla on havaittu olevan

keskimäärin enemmän terveyteen, syrjäytymiseen ja köyhyyteen liittyviä riskejä kuin kaupungeissa, ja lisäksi palvelut ovat usein heikommin saavutettavissa (Sparks 2012, 259; Eurostat 2018). Eurooppalainen maaseutu on muuttunut tuotantoalueesta enemmän kulutuksen alueeksi. Maa- ja metsätaloustyö, kalastus ja kaivostyö ovat siirtyneet monissa tapauksissa koneiden ja Euroopan ulkopuolisten maiden työksi, kun taas kulutus ja turismipalvelut ovat lisääntyneet (Green 2012, 307; Silva & Figueiredo 2013, 1–2). Samanaikaisesti monenlaiset maaseutualueet ovat hiljentyneet nuoremman väestön lähdettyä kaupunkeihin uudenlaisten mahdollisuuksien perässä (Champion 2012, 86; Green 2012, 315).

Sireni ja kumppanit (2017, 14) toteavat, että suomalainen maaseutu tunnetaan kansainvälisessä vertailussa siitä, että verrattain suuri osa ihmisistä asuu heikosti saavutettavilla, maaseutumaisilla alueilla. Työllisyysaste on korkeampi kaupunkeja ympäröivillä maaseutualueilla, mutta samanaikaisesti harvaan asutulta maaseudulta löytyvät alhaisimmat työllisyysluvut. Suomalaisella maaseudulla on verrattain paljon vapaa-ajan asuntoja, ja mökkien asukkaat tuovat maaseudun elämään monissa paikoissa kausittaista vaihtelua. Tämä kertoo maaseutualueiden sisäisestä erilaisuudesta; suomalaisen maaseudun asukkaat ovat kuitenkin eurooppalaisen trendin mukaisesti keskimäärin pienituloisempia kuin kaupungeissa asuvat ihmiset (Niemelä 2007, 423; Ilmarinen ym. 2019, 70; Tervo 2023, 311). Etelä- ja Länsi-Suomi ovat olleet vauraampia, korkeamman hyvinvoinnin alueita, ja haasteet ovat keskittyneet erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomeen. Esimerkiksi köyhyys ja terveysongelmat ovat olleet 1900-luvun alkupuolelta asti muuta Suomea vaikeampia Itä- ja Pohjois-Suomessa, ja ilmiön juurisyysksi on ehdotettu niin sanottuja luonnonmaantieteellisiä ja asutushistoriallisia tekijöitä; myöhemmin haasteet ovat muovautuneet yhteiskunnallisten muutoksien mukana (Karvonen 2015, 119–120).

1960- ja 1990-lukujen välillä edenneen hyvinvointivaltiokehityksen aikana alueellisia eroja kyettiin tasoittamaan verrattain hyvin. Erityisesti Sosiaalidemokraattien ja Keskustan muodostaman hallituksen valtiojohtoisessa talouspolitiikassa kuntien tuottamien hyvinvointivaltion palveluiden nähtiin edesauttavan talouskasvua, jonka puolestaan nähtiin hyödyttävän hyvinvointia (Stenvall ym. 2016). Ajanjakson aluepolitiikka oli voimakkaammin pieniä asutuskeskuksia tukevaa, ja julkisia palveluita tuotiin myös maaseudun asukkaiden saataville (Niemelä 2007, 418; Karvonen 2015, 120–121). Suomen sisäiset ja globaalit teollistumisen,

kaupungistumisen ja digitalisaation trendit ovat kuitenkin muuttaneet toimeentulomahdollisuuksia – siirtymä jälkitekolliseen, palveluvaltaiseen yhteiskuntaan on murtanut työn kautta ihmisten elämäntapoja ja asuinpaikkoja (Melin & Saari 2019; Jakonen ym. 2023). Nykyään suomalaiset elävätkin muiden eurooppalaisten tavoin suurelta osin kaupungeissa tapahtuvasta palvelutaloudesta ja tietotyöstä (Sireni ym. 2017, 92; Melin & Saari 2019).

Mutta kuinka kaupungeista kauempana sijaitsevalla maaseudulla, erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa asuvat pienituloiset ihmiset pysyvät mukana muuttuvassa yhteiskunnassa? Suomessa harvaan asutulle maaseudulle jää ikääntyvän väestön ohella suhteellisesti eniten 18–29-vuotiaita miehiä, joiden kouluttautumis- ja työmahdollisuudet ovat vähäiset ja koulutustaso alhaisempi kuin kaupungeissa asuvilla (Sireni ym. 2017, 31). Vaikka koulutus- ja työmahdollisuudet olisivat kaupunkia heikommät, Adams ja Komu (2022, 371–372) sekä Ristaniemi ja kumppanit (2024, 1251) ovat havainneet, että maaseutuympäristön tarjoama elämäntapa ja siihen kytkeytyvät ylisukupolviset merkitykset saavat jotkut suomalaisnuoret jäämään maaseudulle. Kauppinen ja Karvonen (2014) huomasivat kuitenkin, että iän ja sukupuolirakenteen huomioimisen jälkeenkin 2010-luvun maaseudulla ilmeni enemmän hyvinvoinnin ongelmia kuin kaupungeissa: esiin nousivat heikko työkyky ja terveydentila, ylipaino, tyytymättömyys julkisiin palveluihin sekä epäluottamus muihin ihmisiin ja julkiseen valtaan. Koettu terveys on ollut maaseudulla yleisesti heikompi, mutta samanaikaisesti onnellisuus on ollut maalla korkeampaa kuin kaupungeissa (Saarsalmi ym. 2017, 193).

Jotkut tutkijat ovat olleet huolissaan 2000-luvulla tehtyjen työ- ja sosiaalipolitiikan valintojen vaikutuksesta suomalaisten työelämään ja toimeentuloon (Suoranta & Leinikki 2018; Kangas & Kalliomaa-Puha 2019; Jakonen ym. 2023). Suurella osalla suomalaisista on pysyvä kokoaikatyö (Nätti & Pyöriä 2017; Tilastokeskus 2023), mutta osa-aikaisiin ja määräaikaisiin työsopimuksiin sekä esimerkiksi nollatuntisopimuksiin liittyvä epävarmuus näyttäytyy vaikeana niille työssäkäyville ihmisille, jotka tarvitsisivat enemmän työtunteja tai korkeamman palkan selvittääkseen arkielämän kuluista (Suoranta & Leinikki 2018).

Eräs huoli koskeekin köyhyiden riskissä eläviä ja materiaalista puutetta kokevia työssäkäyviä ihmisiä. Heidän on havaittu kokevan työssäkäyvistä heikointa elämäntyytyväisyyttä ja merkityksellisyyden tunnetta, heikointa tyytyväisyyttä sosiaaliin suhteisiin sekä eniten hermostuneii-

suutta, masennuksen tunteita ja epäluottamusta muihin ihmisiin (Eurofound 2017, 27–30). Lisäksi heidän riskinsä kokea sosiaalista eksklusiota on samassa vertailuryhmässä korkein. Suomessa tilanne on toistaiseksi Euroopan parhaimmasta päästä, mutta edellä todetut ilmiöt näkyvät silti meilläkin, ja niiden on pelätty voimistuvan esimerkiksi ammattiliittojen aseman sekä työttömyys- ja sosiaalietuuksien heikentämisen vuoksi (Eurofound 2017, 27–30; Kangas & Kalliomaa-Puha 2019, 4).

Suomen verrattain vähäistä työssäkävien köyhien määrää selittää osaltaan suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä, joka nostaa prekaareissa ja matalapalkkaisissa töissä olevia ihmisiä köyhyysrajan yläpuolelle. Epävarman työn ja sosiaaliturvan yhteensovittaminen voi kuitenkin olla käytännössä haastavaa, ja soviteltujen tukien saaminen voi kestää kauan. Ei ole myöskään sosiaaliturvajärjestelmän kestävyuden kannalta hyvä eikä ihmisten oikeustajun mukaan reilua, että työstä ansaitsee niin vähän, että sen lisäksi on nostettava sosiaaliturvaa. Jakonen ja kumppanit (2023) havaitsivatkin suomalaisten työssäkävien köyhien kokemuksia käsittelevässä tutkimuksessaan, että työn ja toimeentulon epävarmuus uuvutti ja heijastui vastaajien koko elämään. Tutkijat katsovat syiden löytyvän työn murroksesta ja prekarisaatiosta jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa (emt., 23).

Työssäkävien pienituloisuus on tutkitusti haastavaa esimerkiksi monille yksinhuoltajille – useimmiten naisille – ja itsensätyöllistäjille (Kangas & Kalliomaa-Puha 2019, 4). Edellä kuvatut huolet koskettavat myös suomalaista harvaan asuttua maaseutua, sillä se on suhteellisesti pienituloisempaa aluetta (Niemelä 2007, 423; Ilmarinen & Kauppinen 2018, 81), jolla varsin moni saa toimeentulonsa yrittäjyydestä (Sireni ym. 2017, 99–100). Vaikka maaseudun asukkaista enemmistö ei enää saa toimeentuloaan maa- ja metsätaloudesta, esimerkiksi Järvensivun ja kumppaneiden (2021, 9) mukaan maa- ja metsätaloustyöntekijät olivat yliedustettuina sellaisten useampaa työtä tekevien ihmisten joukossa, joiden päätyön palkka oli keskimääräistä alhaisempi. Lisäksi Kauhanen (2021, 9) on havainnut, että maaseudulla useamman työn tekeminen on yleisempää kuin kaupungeissa. Tarkasteluaikajaksolla 2010–2016 useampaa työtä tekevien ihmisten köyhyysriski oli kohonnut (Järvensivu ym. 2021, 9, 13).

Maaseudun pienituloisten elämää vaikeuttaa myös se, että 2000-luvun maakuntauudistukset sekä sosiaali- ja terveystalouden uudistukset ovat sulauttaneet monia pieniä kuntia suurempiin kaupunkeihin ja

1960–1990-luvuilla luotuja palveluita on karsittu (Karvonen 2015, 121–122, 127; Sireni ym. 2017, 46–53; Ilmarinen ym. 2019, 73). Leinamo (2015, 114) havaitsi paikallispalvelujen muutoksiin liittyviä kokemuksia koskevassa tutkimuksessaan, että 77 prosenttia vastaajista koki palveluiden heikentyneen jo vuonna 2012. 2000-luvun yhteiskunnallisten muutosten mukanaan tuomat haasteet näyttävätkin osuvan myös maaseudun työkäiseen, pienituloiseen väestöön: tyhjenevä maaseutu on alkanut tyhjentyä myös palveluista, ja toimeentulo on löydettävä usein epävarmemmista työmahdollisuuksista. Vaikka joissakin tutkimuksissa on havaittu, että maaseudun asukkaat ovat kaupungin asukkaita onnellisempia (Saarsalmi ym. 2017, 193), harvaan asutulla maaseudulla on todettu ilmenevän myös esimerkiksi epäluottamusta muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan (Kauppinen & Karvonen 2014, 80).

Maaseudun pienituloisten työssäkäyvien kokemuksia on tutkittu toistaiseksi vähän. Heidän kokemus- ja merkitysmaailmansa laaja ymmärtäminen ja alueellinen tarkastelu on tärkeää hyvinvointivaltion uudistuksen sekä prekarisaatio- ja polarisaatiokehityksen näkökulmasta. Kyse on lopulta ihmisarvoisen elämän ja osallisuuden edellytyksistä sekä niistä inhimillisistä ja yhteiskunnallisista seurauksista, joita näiden puuttuminen voi aiheuttaa. Aiheen käsittely on tärkeää myös siksi, että maaseudun pienituloisten työssäkäyvien omat kokemukset voivat osaltaan auttaa löytämään politiikkamuotoja, jotka vastaisivat paremmin myös Euroopan unionin tavoitteisiin työssäkäyvien köyhyyden vähentämisestä ja osallisuuden lisäämisestä (Eurofound 2017, 4; European commission).

Osallisuus pienituloisia työssäkäyviä käsittelevässä tutkimuksessa

Työssäkäyvien köyhien tiedetään kokevan muita työssäkäyviä enemmän eksklusiota eli monille elämän osa-alueille ulottuvaa huono-osaisuutta, joka heikentää ihmisen mahdollisuuksia hyvinvointiin ja yhteiskuntaan osallistumiseen (Eurofound 2017, 21). Suomessa monitahoisen ja kasautuvan haavoittuvuuden ja huono-osaisuuden ilmiöitä on tutkittu köyhyyden ja syrjäytymisen ohella osallisuuden näkökulmasta: tutkimus on liittynyt esimerkiksi sellaisten sosiaalisten ja rakenteellisten esteiden ja ongelmakohtien käsittelyyn, joiden on katsottu rajaavan joidenkin ihmisten mahdollisuuksia yhteiskuntaan osallistumiseen, kohtuulliseen elintasoon ja hyvinvointiin. Kyseessä ovat usein esimerkiksi toimeen-

tulon, sosiaali- ja terveystalveluiden sekä alueellisen eriarvoisuuden kysymykset. Osallisuus on myös tavoite, jota kohti sosiaalipolitiikassa ja tutkimuksessa usein pyritään (Leemann ym. 2015, 1–3).

Osallisuus on laaja käsite, jonka voi ymmärtää ja jota voi käyttää monella tapaa. Se voi tarkoittaa esimerkiksi osallistumista, kuulumista, mukana olemista ja vaikuttamista (Isola ym. 2017, 3). Tässä tutkimuksessa lähestymme maaseudun pienituloisten osallisuuden edellytyksiä haavoittuvimmassa asemassa olevin väestöosien tutkimiseen kehitetystä osallisuuden viitekehyksestä käsin. Isola on rakentanut viitekehyksen Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen käyttöön (ks. Isola ym. 2017, 4). Kyseessä on sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian teorioiden pohjalle rakentuva kattava mutta verrattain käytännönläheinen lähestymistapa haavoittuvassa asemassa elävien osallisuuteen. Viitekehyksessä on huomioitu esimerkiksi hyvinvoinnin erilaiset ulottuvuudet, toimintakyvyn ja kulttuurisen köyhyyden käsitteet sekä eräitä keskeisiä minäpystyvyy- ja motivaatioteorioita (Isola ym. 2017, 9–16).

Viitekehys ohjaa tulkitsemaan osallisuutta laajasti: osallisuus rakentuu ensinnäkin mahdollisuudesta liittyä aineettomiin ja aineellisiin hyvinvoinnin lähteisiin (esimerkiksi toimeentulo, koulutus, turvallisuuden tunne ja palvelut), toiseksi mahdollisuudesta liittyä merkityksellisiin vuorovaikutussuhteisiin (esimerkiksi läheisten ja luonnon kanssa) ja kolmanneksi mahdollisuudesta vaikuttaa jossain määrin omiin sekä yhteisiin asioihin ja suunnitella omaa elämää (Isola ym. 2017, 5, 9–19). Ajatella, että kun huomioimme analyysissä nämä osallisuuden osa-alueet, voimme tarkastella pienituloisten työssäkäyvien arkielämää koskevien huolten päällekkäisyyttä ja yhteisvaikutuksia.

Kokemusaineisto ja sen temaattinen analyysi

Tutkimusaineistomme koostuu 60 vastauksesta, joista 51 on vapaamuotoisia kirjoitustekstejä ja 9 haastatteluja. Tämä aineisto kattaa kaikki maaseudulla ja haja-asutusalueella asuvien osallistujien vastaukset suuremmasta aineistosta, joka kerättiin osana hanketta *Työssäkäyvät köyhät jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa*¹. Tämä suurempi aineisto tarkoittaa vuosina 2015 ja 2021 kerättyjä vapaamuotoisia kokemustekstejä sekä

¹ Aineiston kerääjät: Vuonna 2015 Mikko Jakonen ja Jenny Säilävaara, vuonna 2021 näiden lisäksi Hanna-Mari Ikonen, vuosina 2022 ja 2023 näiden lisäksi Eeva Heikkinen.

vuosina 2022 ja 2023 toteutettuja haastatteluja, joissa kaikissa vastaajina toimivat työssäkäyvät, pienituloiseksi itsensä kokevat henkilöt². Pienituloisuus on aineistoissa osallistujien itsensä määrittelemä asia, mutta taustatietojen ja joidenkin vastausten tarjoamat luvut tulotasosta viittaavat vastaajien sopivan työssäkäyvien köyhyyden määritelmään (esim. Kangas & Kalliomaa-Puha 2019) ainakin ajoittain: hyvin monet asuivat kotitalouksissa, joiden yhteenlasketut tulot jäivät alle 60 prosenttiin kansallisesta mediaanitulosta siitä huolimatta, että vastaajat olivat työskennelleet ainakin puolet vuodesta.

Kokemustekstejä on lähettänyt monipuolinen joukko pienituloisia ihmisiä (170 vastausta vuonna 2015, 274 vuonna 2021). Haastattelut puolestaan on kohdistettu pienituloisille itsensä työllistäjille (vuonna 2022, 48 haastattelua) ja pienituloisille maahanmuuttajille (vuonna 2023, 20 haastattelua). Nämä molemmat ovat ryhmiä, joilla on kohonnut riski työssäkäyvien köyhyyteen (Kangas & Kalliomaa-Puha 2019), ja siksi halusimme tavoittaa heitä enemmänkin, vaikka joitakin näihin ryhmiin kuuluvia oli myös kokemustekstien kirjoittajissa. Sekä kirjoituskutsuun vastanneet että haastatellut täyttivät myös taustatietolomakkeen, jossa kysyttiin asuinpaikan (pääkaupunkiseutu / muu iso kaupunki / muu kaupunkimainen alue / haja-asutusalue tai vuoden 2015 lomakkeessa pääkaupunkiseutu / muu kaupunki / maaseutu) lisäksi esimerkiksi perhesuhteita, koulutusta ja tulotasoa. Aineistojen laajuus maaseudulla ja haja-asutusalueella asuvien 60 vastauksen osalta on yli 11 500 sanaa kirjoitusaineistoissa ja lähes 78 500 sanaa haastatteluissa.

Kirjoituskutsu oli molempina keruuajankohtina samansuuntainen. Vuonna 2021 aihe esiteltiin aluksi yleistajuisesti, minkä jälkeen kirjoituskutsu esitettiin seuraavasti: "Kerro meille kokemuksistasi. Kirjoituksesi voi olla lyhyt kuvaus yksittäisestä arjen tilanteesta tai se voi olla laajempi elämäsi ja työhistoriaasi kartoittava teksti. Voit yhdistellä köyhyyden, työn, yrittäjyyden, sosiaaliturvan ja sosiaalisten suhteiden teemoja vapaasti haluamallasi tavalla."

Myös haastateltavia kutsuttiin samantyyllisellä tekstillä. Haastatteluissa teemat kattoivat työhistorian ja koulutuksen, työ- ja elämäntilanteen, arjen rytmit ja osa-alueet, ansiot, pienituloisuuteen liittyvän epävarmuuden, byrokratian ja hyvinvointivaltion, hyvinvoinnin ja terveyden,

² Tulosten esittelyssä aineisto-otteissa 2015 ja 2021 viittaavat kirjoitusaineiston keruuvuoteen ja jälkimmäinen numero on kirjoituksen tunniste. Koodi H ja numero viittaavat haastatteluaineistoon ja sen tunnisteeseen.

säästämisen ja pienten tulojen kompensointikeinot, tunteet sekä tulevaisuuden. Aiheet kumpusivat kiinnostuksessa pienituloisten työssäkäyvien arjen kokonaisuuteen, jonka ulottuvuuksista oli saatu tietoa jo kirjoituskutsujen perusteella. Haastattelut kestivät 1–2,5 tuntia, ja ne toteutettiin joko kasvokkain tai Teams/Zoom-yhteydellä. Kirjoittajat vastasivat Webropol-lomakkeen kautta.

Kaikkia kutsuja levitettiin hankkeen internetsivujen kautta, ja lisäksi linkkiä jaettiin sopivissa sosiaalisen median ryhmissä sekä lehdistötiedotteissa. Kaikissa aineistonkeruissa vastaajia tiedotettiin heidän oikeuksistaan, vastaamisen vapaaehtoisuudesta, henkilötietojensa ja vastauksensa käsittelystä sekä tutkimuksen tarkoituksesta. Vastaajat antoivat informoidun suostumuksensa ennen kuin antoivat taustatietonsa Webropol-lomakkeella (myös haastatteluiden yhteydessä). Kuulluksi tuleminen ja toiveet mahdollisuudesta vaikuttaa olivat joidenkin spontaanisti esiin tuomia perusteita osallistua tutkimukseen.

Toteutimme aineiston analyysin abduktiivisella temaattisella analyysillä. Hyödynsimme Nowellin ja kumppaneiden (2017) ohjeistusta, joka rakentuu kuudesta portaasta: aineistoon tutustumisesta, koodien etsimisestä, teemojen etsimisestä, teemojen tarkistamisesta, teemojen määrittämisestä ja nimeämisestä sekä raportin kirjoittamisesta (Nowell ym. 2017). Artikkelin ensimmäinen kirjoittaja teki koodaukset ja teemoittelun, ja niistä keskusteltiin yhdessä analyysi- ja kirjoittamisprosessin aikana. Artikkelin toinen kirjoittaja on tehnyt aineistosta useita muita analyysejä erilaisin koodauksin sekä osallistunut kolmen aineiston keruun suunnitteluun ja toteutukseen, joten hän tunsi aineiston hyvin.

Analyysissä molempia aineistotyyppäjä käsiteltiin samalla tavalla. Ensimmäinen kirjoittaja lähti liikkeelle aineistoon tutustumisesta: hän luki aineiston kokonaiskuvan saamiseksi ensimmäisen kerran niin, ettei tehnyt siitä tarkkoja muistiinpanoja, mutta kirjoitti lyhyesti havaintoja kokonaisuudesta. Tämän jälkeen hän alkoi hiljalleen muodostaa koodeja: Nowellin ja kumppaneiden (2017) mukaan koodauksessa tutkija tunnistaa, kokoaa ja nimeää aineistosta toistuvia, olennaiseksi havaittuja ilmaisuja ja aiheita. Tärkeää on aineiston systemaattinen, tasavertainen ja toistuva läpikäynti, jossa huomioidaan myös poikkeukset ja jolla pyritään tutkijasta johtuvien virheiden vähentämiseen.

Nowell ja kumppanit (2017) ehdottivat useampaa erilaista vaihtoehtoista systemaattisen koodauksen mallia, joista valitsimme tähän artikkeliin

Creswellin ja Creswellin (2023, 207, 209–211) mallin. Koodausvaiheen lukukertojen aikana ensimmäinen kirjoittaja alkoi jakaa toistuvia aiheita ja ilmaisia alustaviin kategorioihin ja teki koodeista listan, jossa kerrottiin jokaisen havaitun koodin nimi, sen kuvaus, ja esimerkkejä koodin ilmenemisestä. Koodien selkeydyttyä hän laski vielä niiden ilmenemismäärät aineistosta (ks. taulukko 1).

Koodien havaitsemisen lomassa hän alkoi hahmottaa myös alustavia teemoja. Teema kokoaa aineistossa toistuvia moninaisia kokemuksia ja selvittää jaetun kokemuksen merkitystä. Teemojen etsinnässä tärkeää on se, että jokainen teema tuo esiin tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisen osan (Nowell ym. 2017). Analyysissämme pyrimme tunnistamaan pienituloisten työssäkäyvien arkielämään liittyviä huolia, ja erilaiset huolten kokonaisuuden alkoivatkin hahmottua koodaamisen yhteydessä. Taulukko 1 kuvaa aineistossa ilmenneitä koodeja ja niistä muodostuneita teemoja.

Taulukko 1. Aineiston koodit ja teemat.

Koodin nimi	Koodin muodostaneita ilmaisia, kpl/koodi	Teeman nimi
Toimeentulon epävarmuus	48	Epävarmuus
Epävarmuuden vaikutukset perheeseen	20	
Autopakko	24	Arjen materiaaliset haasteet
Polttoaineen kalleus	9	
Tiukka ruokabudjetti	19	
Tarjousruoat	10	
Ravintoköyhä ruoka	8	
Asumiskustannukset	17	
Harrastusmahdollisuuksien vähäisyys	9	Niukka vapaa-aika
Ei varaa ylimääräiseen	26	
Yrittäjien vähäinen vapaa-aika	5	
Pienituloisuuden aiheuttamat terveyshuolet	21	Terveyshuolet
Jokapäiväisen elämän uuvuttavuus	21	
Heikentyneet sosiaaliset suhteet	14	Irrallisuus
Irrallisuus	15	

Hyödyntämämme osallisuuden viitekehys tuli mukaan analyysiin verrattain varhaisessa vaiheessa, ja alustava analyysi sekä viitekehukseen perehtyminen tapahtuivat osittain yhtäaikaaisesti. Toteutimme koo-

dauksen ja teemoittelun aineistolähtöisesti ja käytimme osallisuuden viitekehystä aineistosta nousseiden huolten tulkitsemiseen. Viitekehys ohjasi meitä huomioimaan sen, ilmeneekö maaseudun pienituloisten työssäkäyvien ihmisten huolissa sellaisia tekijöitä, jotka voisivat vaikuttaa heidän osallisuuteensa. Käytännössä tämä tarkoitti aineistossa ilmenevien huolien tarkastelua aineellisten ja aineettomien hyvinvoinnin lähteiden, merkityksellisten vuorovaikutussuhteiden ja vaikutusmahdollisuuksien kautta: pohdimme laajasti muun muassa sitä, onko vastaajilla mahdollisuutta täyttää materiaaliset perustarpeensa, tuntea turvallisuutta ja luottamusta, tavata läheisiään sekä vaikuttaa jossakin määrin omiin ja yhteisiin asioihin.

Tulokset

Epävarmuus

Moni vastaaja kertoi, että heidän työtilanteensa aiheuttaa epävarmuuden tunteita. Epävarmuus liittyi osa-aikaisiin ja määräaikaisiin työsuhteisiin, nollatuntisopimukseen, itsensätyöllistämiseen, yrittäjyyteen ja pysyvien kokoaikatöiden pieneen palkkaan. Epävarmuuden teema muodostui toimeentulon epävarmuus -koodista ja epävarmuuden vaikutukset perheeseen -koodista.

Vastaajat kertoivat olevansa huolissaan siitä, kuinka he selviävät epävarmoissa tilanteissaan: saavatko he esimerkiksi nykyisen määräaikaisen työsuhteen jälkeen jonkin uuden työn ja kuinka kauan he jaksavat elää pienillä tuloilla. Tietämättömyys seuraavasta työsuhteesta tai -keikasta on aiheuttanut osalle vastaajista turvattomuuden tunteita, jatkuvaa stressiä sekä murehtimista tulevasta.

Avuttomuuden lisäksi olen oppinut turvattomuuden tunteen: murehdin tulevaisuutta niin työpätkän kuin työttömyyskaudenkin aikana. (2015, 5)

Olen ollut samassa työssä jo 9 vuotta eikä palkkani juuri enää voi taulukkojen mukaan nousta. -- Rahat loppuvat aina samana päivänä, kuin tulevat. (2021, 131)

Osa vastaajista kertoi saavansa pienituloisten töiden ohella ja välissä sosiaali- ja työttömyysetuuksia. Näihinkin liittyi kuitenkin huolia: jotkut olivat kokeneet prosessit pitkiksi, ja toiset kertoivat, että järjestelmä tuntuu

hyvin vaikeataajuiselta. Osa ei ollut halunnut tai osannut hakea tukia lainkaan. Joitakin yrittäjätaustaisia vastaajia taas harmitti se, että heidän oikeutensa sosiaaliturvaan on rajattu. Ammattiliittojen ja YEL:in maksut tuntuivat joistakin vastaajista korkeilta, ja osa ei pystynyt maksamaan niitä.

Työtilanteiden mukanaan tuoman epävarmuuden koettiin vaikuttavan myös sellaisiin läheisiin ihmisiin, joiden elintaso oli riippuvainen vastaajan tuloista. Vastaajat olivat huolissaan erityisesti pienituloisuuden vaikutuksista lasten hyvinvointiin ja tulevaisuuteen sekä toisaalta siihen, miten he selviävät taloudellisesti lasten kasvaessa. Osa vastaajista kertoi, että ei ollut uskaltanut perustaa perhettä pienituloisuutensa vuoksi.

Kahden pojan lähivanhempana mietin aina rahan riittävyttä, emme saa asumistukea kun tulot menevät juuri yli. - - Kauhulla odotan lähivuosia, kun lapsilisät ja elatustuki loppuu ja pojat kotona 20v asti, kun armeija ohi. (2021, 125)

Olen joutunut lykkäämään unelmiani (kuten lasten hankintaa) jonnekin tulevaisuuteen tai todennäköisesti joudun unohtamaan sen kokonaan. (2015, 44)

Osallisuudessa tärkeiden aineellisten hyvinvoinnin lähteiden kannalta ongelmallisia olivat riittämätön toimeentulo ja vaikeudet sosiaaliturvan hakemisessa ja saamisessa. Aineettomien hyvinvoinnin lähteiden näkökulmasta ongelmallisia olivat tilanteen aiheuttama stressi, epävarmuus ja turvattomuus. Osallisuutta tuottavien vaikutusmahdollisuuksien puutteesta kertoi puolestaan se, etteivät vastaajat voineet vaikuttaa elämänsuunnitelmiinsa niin paljon kuin olisivat halunneet.

Arjen materiaaliset haasteet

Monessa vastauksessa ilmeni materiaalisten perustarpeiden täyttämiseen liittyviä huolia. Huolet liittyivät autolla liikkumisen, ruoan ja asumisen kustannuksiin. Teema muodostui kuudesta koodista, jotka olivat auto-pakko, polttoaineen kalleus, tiukka ruokabudjetti, tarjousruoat, ravintoköyhä ruoka ja asumiskustannukset.

Julkisen liikenteen heikkouden takia monen maaseudulla asuvan on pakko omistaa auto. Autolla kuljetaan töihin, ja ne, joilla ei ollut autoa, kertoivatkin tilanteen rajoittavan töiden vastaanottamista. Auton ostaminen ja sen kulut olivat merkittävä taloudellinen huoli osalle vastaajista, ja ne olivat saaneet jotkut pohtimaan jopa työn lopettamista selvittääkseen

taloudellisesti. Osa kertoi omistavansa pakon vuoksi vanhan auton, jonka mahdolliset korjaustarpeet herättivät huolta.

Omalla kohdallani työmatka on suuri rahasyöppö, sillä asun puolisoni kanssa taajaman ulkopuolella, noin 30 kilometrin päässä työpaikasta. Vanha autoni kuluttaa paljon, ja polttoaineen hinnan noustua voin reilusti sanoa, että vähintään kolmannes palkastani kuluu työmatkaan. Toki verotuksessa saa helpotusta, mutta ei niin paljon että se vähentäisi kipua jota lompakko huutaa bensa-asemalla. (2021, 13)

Työssäkäynti on mahdollista ainoastaan omalla autolla ja polttoainekustannukset vievät kuukaudessa käytännössä kaiken. (2015, 13)

Osa vastaajista kertoi, että ruokaan on käytettävissä vähän rahaa. Vastajat suunnittelivat ruokatarpeiden hankkimista huolellisesti ja etsivät ruokaa aamu- ja ilta-alennuksista. Osa kertoi syövänsä päiväsvanhoja tuotteita, ja jotkut olivat syöneet jo pidempään puuroa pääruoaksi useampana päivänä viikossa. Jotkut kertoivat myös tottuneensa vähäiseen ravinnon määrään, sillä tilanne oli pakottanut siihen jo useamman vuoden ajan. Toiset söivät pääsääntöisesti epäterveellistä, muun muassa vehnäpohjaista ruokaa, koska se on edullisempaa.

Jotkut vastaajista kokivat helpotukseksi sen, että maaseudulla omasta puutarhasta, lähimetsistä ja vesistöistä voi saada täydennystä ruokavaliioon. Osalle ruoan hankkiminen luonnosta oli mieluisaa; toiset kantoivat huolta siitä, että heidän täytyy ehtiä ja jaksaa marjastaa, sienestää, metsästää ja kalastaa saadakseen ruokavaliionsa vaihtelua.

Osa vastaajista asui vuokralla ja osa omassa omakotitalossa. Jotkut vuokra-asujista kokivat tilanteensa näköalattomaksi, sillä mahdollisuuksia asuntolainan saamiseen ei ollut näköpiirissä. Toisaalta maaseudun omistusasuntoihin liittyy haasteita, sillä talon ylläpito ja kunnostus vievät rahaa ja myyminen voi olla vaikeaa. Lisäksi energian hinta on korkea, ja jotkut yrittivät säästää asumiskustannuksissa muun muassa tarkalla sähkönkulutuksella.

Taloa emme saa myytyä (kukaan ei halua ostaa edes lähelle samalla hinnalla millä itse ostimme) - -. (2015, 62)

Mul on öljylämmitys täs talossa, nii se on kans hirveen kallis täl hetkel mut nostin mun varhaiseläkkeestä, nii saan sil summalla hoidettuu kuukausittaisen öljyn - - ja nyt ku on sähkön hinta noussu, nii nyt sitte säästetään, mähä istun pimeessä tääl kotona, mul ei oo valoja päällä. (H 39)

Vastauksissa ilmenneet vaikeudet täyttää materiaalisia perustarpeita ker-
tovat osallisuuden näkökulmasta rajoittuneista mahdollisuuksista liittyä
aineellisiin hyvinvoinnin lähteisiin. Rakenteellisina aineellista hyvin-
vointia heikentävinä tekijöinä esiin nousivat maaseutualueiden vähäi-
sempi kohtuullisesti palkattujen kokoajatöiden määrä, pitkät välimatkat
ja heikko julkinen liikenne: pakollisen auton kustannukset vievät suuren
siivun pienestä palkasta, mikä on johtanut vaikeuksiin liittyä perustavan-
laatuisiinkin aineellisiin hyvinvoinnin lähteisiin.

Niukka vapaa-aika

Osa vastaajista kärsi siitä, että vapaa-ajalla ei ole varaa mihinkään yli-
määräiseen. Joillakin, erityisesti yrittäjillä, oli lisäksi huolta ajallisesti
vähäisesti vapaa-ajasta. Niukan vapaa-ajan tema muodostuikin harras-
tumahdollisuuksien vähäisyys -koodista, ei varaa ylimääräiseen -koo-
dista ja yrittäjien vähäinen vapaa-aika -koodista.

Osa vastaajista kertoi, että he eivät pysty harrastamaan muuta kuin esi-
merkiksi lenkkeilyä tai marjastusta, sillä ne ovat ilmaisia harrastuksia.
Joissakin tapauksissa vanhemmat pystyivät tarjoamaan lapselleen har-
rastuksen. Lapsille oli joillakin paikkakunnilla tarjolla myös ilmaisia seu-
rakunnan tai 4H-yhdistyksen harrastusmahdollisuuksia. Joissakin per-
heissä lapsillakaan ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta harrastuksiin. Vas-
tauksissa korostui myös suru siitä, että ei ollut mahdollisuutta käydä
ulkona syömässä, elokuvissa, teatterissa tai juhlissa.

-- ei pysty niinku, ei pysty laittaa rahaa harrastuksiin ja sellaseen, että kävis
vaikka kavereitten kanssa ravintoloissa -- Ja sit just tämmönen, että ei oo
kauheen usein varaa käydä leffassa enää taikka teatterissa taikka ei oo varaa
ostaa kuntosalikorttia, että pitää niitä ilmasia vuoroja bongailta ja semmost, et
koittaa niinku kaikki harrastukset vähä laittaa sillai, että mitä voi tehä ilmasiks, että
just tehä koiran kaa juttuja ulkona ja sitte käydä kirjastossa ja semmosta. (H 30)

Toisaalta osa vastaajista koki maaseudun ympäröivän luonnon, rauhan,
eläimet ja näiden parissa tapahtuvan toiminnan hyvin mielekkääksi ja
merkitykselliseksi. Jotkut kertoivatkin, että juuri maaseutu ympäristön
erityisyys on saanut heidät jäämään maalle pienituloisuuden haasteista
huolimatta.

Vastaajien vähäiset mahdollisuudet harrastaa ja kokea esimerkiksi kult-
tuuriin ja taiteeseen liittyviä elämyksiä kertovat rajoitteista osallisuuden

kannalta tärkeisiin aineettomiin ja aineellisiin hyvinvoinnin lähteisiin liittymisessä. Pienituloisuus oli siis heikentänyt joidenkin vastaajien mahdollisuuksia tavoitella vapaa-ajallaan itselleen mielekkäitä asioita ja kaventanut siten myös vaikutusmahdollisuuksia omaan elämään. Toisaalta maaseutuympäristö tarjosi myös mahdollisuuksia merkityksellisiin vuorovaikutussuhteisiin lähiympäristön ja eläinten kanssa.

Terveyshuolet

Terveyteen liittyvät huolet ja suru korostuivat monessa vastauksessa. Terveyshuolten teema muodostui kahdesta koodista, jotka olivat pienituloisuuden aiheuttamat terveyshuolet ja jokapäiväisen elämän uuvuttavuus. Pienituloisen työn mukanaan tuoman elämäntilanteen koettiin aiheuttaneen sairauksia, kuten migreeniä, suolisto-ongelmia ja masenusta. Jokapäiväisen elämän uuvuttavuus oli myös verrattain usein toistuva huolenaihe: osa vastaajista puhui näköalattomasta ja toivottomasta sinnittelystä. Erään vastaajan tilanne oli niin raskas, että hän toi esiin toiveita kuolemasta, joka näyttäytyi hänelle ulospääsynä liian raskaasta elämästä.

Valmistumiseni jälkeen olen lihonut 20 kg, saanut haavoja paksusuoleeni ja migreenin. En näe mitään syytä huolehtia itsestäni. Ruumiini ei ole enää väline, jolla liikun kohti uusia mahdollisuuksia ja nautin elämästäni. (2015, 5)

Osan omista reseptilääkkeistäni olen jättänyt ostamatta. Ja minulla on masen-usdiagnoosi. Oman ymmärrykseni mukaan köyhyyden toivottomuuden aiheuttama. Elämä on näköalaton rimpuilemista päivästä toiseen. (2015, 149)

Lääkkeet ja lääkärikäynnit koettiin joissakin tapauksissa kalliina, ja osa kertoi myös lopettaneensa reseptilääkkeiden käytön tai yrittäneensä vähentää niiden käyttöä säästääkseen rahaa. Sairaudet näyttävät myös haitanneen työn saamista. Eräs pitkäaikaissairas kertoi esimerkiksi, ettei saa työssään riittävästi työvuoroja, sillä esimies jakaa ne mieluummin terveille työntekijöille. Yrittäjilläkin oli huolta sairastumisesta: siihen ei ole varaa, eikä omalle työlle oikein löydy tekijöitä sairastamisen ajaksi.

Pienituloisesta ja epävarmasta työstä johtuvan stressin, epävarmuuden ja turvattomuuden kerrottiin myötävaikuttaneensa sairauksien kehittymiseen. Tämä kertoo siitä, kuinka laaja-alaisesti haasteet osallisuuden eri osaluilla voivat vaikuttaa toisiinsa. Heikentyneet mahdollisuudet huolehtia omasta terveydestä ja hyvinvoinnista – esimerkiksi syömällä terveellistä

ruokaa tai huolehtimalla palautumisesta – kertovatkin osallisuuden näkökulmasta vaikeuksista sekä aineellisiin ja aineettomiin hyvinvoinnin lähteisiin liittymisessä että omaan elämään vaikuttamisessa.

Irrallisuus

Irrallisuuden teema muodostui heikentyneet sosiaaliset suhteet -koodista ja irrallisuus-koodista. Vastauksissa sosiaalisten suhteiden kerrottiin vähentyneen ja heikentyneen pienituloisen työn myötä. Osa koki itsensä yksinäiseksi erityisesti siksi, että ystävien ja sukulaisten näkemiseen ei ollut niin paljon mahdollisuuksia kuin he olisivat toivoneet. Läheisten tapaaminen olisi vaatinut rahaa ja aikaa matkustamiseen tai esimerkiksi ravintolassa käymiseen, ja näitä ei monella ollut.

Olen joutunut aikaistamaan nukkumaanmenoa niin, että ystäville ja parisuhteelle jäänyt aika on käynyt vähiin. - - On mielestäni absurdia että työssäkäyvä ihminen joutuu pulittamaan yöunien ja sosiaalisten suhteiden lisäksi myös suuren osan vähäisestä vapaa-ajastaan toimeen tulemisen varmistamiseksi. (2021, 13)

Työtilanne vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin niin, että niitä ei ihan hirveesti oo, koska ei pysty, kun on lasten kускаamista ja sitten töitä. - - tänne on muodostunut pikkuhiljaa tänne maalle omia ystävyys-suhteita, mutta ne muodostuu täällä aika hitaasti, että niitä tulee vähän hitaammin. Mutta sitten tämmösii täysin työn ulkopuolisia on oikeestaan se mun sisko ja pari muuta henkilöä, joiden kanssa soitellaan. Et se on aika kapee se ystävyyspiiri. (H 10)

Osa häpesi sitä, että oli pienituloisen työssäkäynnistään huolimatta, eikä kehdannut kertoa tilanteestaan ystäville ja sukulaisille tai pyytää ketään kotiinsa, jotta tilanne ei paljastuisi. Häpeä korostui juhlavissa tilaisuuksissa: häät oli esimerkiksi pidetty salassa, koska juhliin ei ollut varaa, ja korona koettiin osaksi huojentavana, sillä se esti järjestämästä juhlia sukulaisille.

Jotkut vastaajat kokivat, että he ovat yhteiskunnassa alhaisessa ja paheksutussa asemassa, ja vaikutusmahdollisuuksien vähäisyys omaan elämään koettiin epärealistisena.

On mielestäni merkittävää, että yksi kansan osa, nimittäin viljelijät on alistettu maaorjien asemaan, vailla ihmisarvoa, joka näkyy tiedotusvälineissä jatkuvana syyllistämisenä ja haukkumisenä tukipummeiksi ym. keskustelupalstat ovat täynnä (mm. suomi24-palstalla) viljelijöiden haukkumista, vaikka tuotamme ruokaa köyhyysrajan alapuolella, että toiset saavat syödäkseen halpaa ruokaa. (2015, 37)

Osallisuuden näkökulmasta huolta herättivät toivottua vähäisemmät mahdollisuudet tavata sukulaisia ja ystäviä eli vähäisemmät mahdollisuudet liittyä merkityksellisiin vuorovaikutussuhteisiin. Irrallisuuden kokemukset kertovat lisäksi suoraan kuulumattomuuden tunteesta, ja ne saattavat pohjautua aikaisemmin käsiteltyihin osallisuuden puutteisiin. Esimerkiksi rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämään, huolehtia terveydestä ja täyttää materiaalisia perustarpeita näyttävät olevan ainakin osittain irrallisuuden kokemusten takana.

Johtopäätökset: pienituloisten työssäkäyvien huolet ja osallisuus maaseudulla

Analyysimme osoittaa, että suomalaisella maaseudulla on työssäkäyville köyhille tyypillisiä ongelmia sekä niihin pohjautuvaa osattomuutta, joihin maaseutukonteksti tuo oman painotuksensa. Vastauksissa ilmennyt epävarmuus, joka vaikeutti liittymistä aineettomiin hyvinvoinnin lähteisiin, kuten luottamuksen ja turvallisuuden tunteeseen, kytkeytyy työssäkäyville köyhille tyypilliseen prekaariin elämäntilanteeseen eli monitahoisesti epävarmaan tilaan, jossa elämän ennustettavuus on heikkoa (Eurofound 2017, 29; Jokinen 2018; Jakonen ym. 2023). Huolissa näkyvät 2000-luvulla toteutetun työpolitiikan vaikutukset (mm. Suoranta & Leinikki 2018) mutta myös niiden erityispiirteet maaseutukontekstissa: erilaisten heikommilla työehdoilla solmittujen työsuhteiden vaikutus näkyy kipeällä tavalla sellaisilla maaseutualueilla, joilla työpaikkoja on muutenkin vähemmän tarjolla ja työssäkäyvien koulutustaso on alhaisempi (Saarsalmi ym. 2017; Sireni ym. 2017).

Osa vastaajista koki vaikeuksia sosiaaliturvan hakemisessa ja saamisessa, mikä kuvaa myös työssäkäyville köyhille tyypillistä työsuhteiden ja sosiaaliturvan välistä vuorottelua ja päällekkäisyyttä. Tutkimuksissa on todettu, että suomalaisenkin sosiaaliturvajärjestelmän olisi tunnistettava epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevien tilanne paremmin ja tarjottava joustavampia työn ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen mahdollisuuksia (Suoranta & Leinikki 2018; Jakonen ym. 2023). Aineistomme vahvistaa tätä havaintoa. Kokemukset voivat liittyä myös maaseudun sosiaalipalveluiden heikompaan saatavuuteen (Karvonen 2015, 121–122, 127; Sireni ym. 2017, 46–53; Ilmarinen ym. 2019, 73): palveluiden keskittymisen myötä matka sosiaalipalveluihin on maaseudulla usein muuta Suomea pidempi ja pienituloiselle työssäkäyvälle kallis. Aineistomme näkökul-

masta työn ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen kehittämisesä olisi tärkeää tunnistaa ja huomioida myös erilaisten maaseutuympäristöjen asetamat lisähaasteet.

Osallisuutta heikentävien materiaalistien haasteiden näkökulmasta maaseudun työssäkävien pienituloisten tilanne erottautuukin juuri liikkuamisen kustannuksissa. Puutteellisten julkisen liikenteen verkostojen (Eckhardt ym. 2018) takia henkilöauton omistaminen oli usein välttämätöntä, mikä vei suuren siivun osa- ja määräaikaissa työsuhteissa työskentelevien sekä matalasti palkattujen vastaajien pienistä ja epävarmoista palkkatuloista. Tämä pienensi edelleen budjettia, joka oli käytettävissä muiden perustarpeiden täyttämiseen.

Aineistossamme kuvatut vaikeudet hankkia riittävää ja ravinteikasta ruokaa ovat yleisiä pienituloisten elämässä (Ohisalo ym. 2015), mutta maaseudun pienituloiset työt ja auton aiheuttamat kulut vaikuttavat olleen suurimpia syitä siihen, miksi työtulot eivät aina riitä terveelliseen ruokaan. Samanaikaisesti maaseutuympäristö voi tarjota pienituloisille kaupunkia enemmän mahdollisuuksia täydentää ruokavaliota lähiluonnon antimilla, mikäli heillä on arjessaan aikaa ja voimia siihen.

Asumiseen liittyvät huolet eivät näyttäisi olevan maaseudulla yhtä vaikeita kuin kaupunkien pienituloisilla (myös Ilmarinen & Kauppinen 2018). Työssäkäynti ja maaseudulle tyypillinen omistusasuminen voivat kuitenkin rajoittaa sosiaaliturvan saamista, vaikka tilanne tosiasiasa olisikin vaikea. Asuminen saattaa olla maaseudulla omistusasunnossakin edullisempaa kuin suurten kaupunkien vuokra-asunnoissa, mutta talot voivat olla energiaratkaisuiltaan kalliita, heikkokuntoisia ja vaikeasti myytävissä. Vaikka asiasta ei puhuttu aineistossa kovin suoraan, tulkitsemme, että maaseudulta lähteminen ei välttämättä ole helppoa, vaikka ihminen olisikin valmis muuttamaan työn perässä muualle.

Maaseudun rakenteellisista tekijöistä kumpuava toimeentulon epävarmuus ja henkilöautoiluun kytkeytyvä materiaallinen niukkuus näyttävät olevan ainakin osittain osallisuutta heikentävien niukan vapaa-ajan, terveysongelmien ja irrallisuuden kokemuksien takana. Vapaa-ajan niukkuutta värittää maaseudulla se, että verrattain suuri osa maaseudulla asuvista on yrittäjiä tai itsensäyöllistäjiä. Erityisesti heille niukkuus näyttäytyy paitsi pieninä tuloina myös ajallisesti vähäisenä vapaa-aikana. Maaseudulla pienituloisille on myös todennäköisesti vähemmän tarjolla edullisia tai ilmaisia kulttuuritapahtumia ja harrastusmahdollisuuksia,

joita kaupungeissa toisinaan tarjotaan. Vastajien toivoma mielekäs tekeminen, ihmisten tapaaminen ja arjesta irrottavat elämykset olisivat kuitenkin tärkeitä heidän hyvinvointinsa ja osallisuutensa kannalta.

Toisaalta vastauksista ilmenee, että lähiympäristö, rauha ja luontosuhde ovat maaseudulla olennaisia elämän merkityksellisyyden sekä siten osallisuuden rakentajia. Nämä tekijät voivat mahdollisesti olla myös maaseudulle jäämisen ja siellä koetun onnellisuuden takana (ks. Saarsalmi ym. 2017; myös Adams & Komu 2022; Ristaniemi ym. 2024). Työssäkävien pienituloisten elämässä lähiympäristö näyttäytyi osallisuuden edellytyksiä kohentavana voimavarana, mutta toisin kuin joissakin yleisemmin maaseutua käsittelevissä aikaisemmissä tutkimuksissa onnellisuus ja yhteisöllisyys eivät nousseet voimakkaasti esiin näiden työssäkävien pienituloisten elämässä.

Pidempään jatkunut niukka ja uuvuttava elämä oli johtanut osallisuutta rajoittaviin fyysisen ja psyykkisen terveyden ongelmiin. Köyhyyden ja sairauksien on myös aikaisemmin havaittu ruokkivan toisiaan (Hiilamo ym. 2011). Uupumus ja terveysongelmat voivatkin selittää myös sitä, miksi vastaajat eivät oikein näe ulospääsyä tilanteestaan – prekaarin elämäntilanteen epävarmuudesta kehittyvä uupumus ja terveysongelmat rajoittavat maaseudulla asuvien pienituloisten vaikutusmahdollisuuksia omaan elämäänsä.

Irrallisuuden, yksinäisyyden, häpeän ja epäreilouden kokemukset sekä turhautuminen yhteiskuntaan näyttäytyvät aineistomme kontekstissa loppujen lopuksi hyvin ymmärrettävinä. Palkkatyön ajatellaan usein olevan paras toimeentulon turva, mikä ei kuitenkaan toteudu työssäkävillä pienituloisilla, eikä yhteiskunta tunnista tätä ilmiötä riittävästi (Suoranta & Leinikki 2018). Lisäksi tässä artikkelissa käsittelemämme maaseudun piirteet, kuten vähäisemmät työmahdollisuudet, matalampi koulutustaso ja palkka, henkilöauton omistamisen pakko ja kauempana sijaitsevat julkiset palvelut rajaavat maaseudun työssäkävien pienituloisten osallisuutta erityisellä tavalla.

2000-luvun yhteiskuntapoliittisina trendeinä tehostaminen, markkinavetoisuuden lisääminen ja näiden mukana seurannut keskittymiskehitys ovat johtaneet aluepolitiikan, työpolitiikan sekä sosiaali- ja terveystieteiden muutoksiin, jotka mahdollistavat maaseudun pienituloisten työssäkävien kestävämmän tilanteen jatkumisen. Tuista leikkaaminen ja palveluiden keskittyminen kohdistuvat maaseutuun, missä toimeen-

tuloon riittävää kokoaikaista työtä on vähän tarjolla ja täydentävä sosiaaliturva voi siksi olla monelle tarpeen. Kokemusten syvällisempi tarkastelu maaseudun asukkaiden näkökulmasta olisikin tärkeää aikana, jolloin yhteiskunnassa kannetaan huolta polarisaatiosta ja syrjäytymisestä. Sekä inhimillisen kärsimyksen vähentämiseksi että yhteiskunnallisen koheesion säilyttämiseksi Suomen tulisi turvata ihmisarvoisen elämän ja osallisuuden edellytykset myös niillä alueilla, jotka jäävät kasvukeskusten varjoon. Jos tällaisia alueita tuettaisiin, niillä voisi viritä enemmän maaseutuyhteisöjen sekä laajemminkin yhteiskunnan kapasiteettia vahvistavaa osallisuutta.

Artikkelimme on nähdäksemme tärkeä avaus aiheeseen. Kuudenkymmenen vastauksen aineisto on varsin laaja, mutta jotkin vastaukset olivat niukkasanaisia. Vastausten vapaamuotoisuuden takia emme saaneet jokaiselta tietoja samoista asioista vaan aiheet vaihtelivat. Toisaalta asetelma oli mielekäs, koska se antoi vastaajille mahdollisuuden kertoa siitä, mikä heille oli merkityksellistä. Emme huomioineet myönteisiä työhön liittyviä ilmiöitä maaseudulla, kuten monipaikkaisuuden tai paikkariippumattoman työn yleistymistä. Emme käsitelleet myöskään sitä, että joillakin maaseutualueilla on jopa työvoimapulaa. Aineistomme pienituloiset työssäkäyvät ihmiset eivät ole päässeet kiinni näihin mahdollisuuksiin, ja tämä ylläpitää heidän kokonaisvaltaisesti kuormittavaa elämäntilannettaan. Maaseudun työssäkäyvien köyhyyden tunnistamalla työelämän ja maaseudun kehittäjät voivat vaikuttaa siihen, että toivoa herättävät maaseudun mahdollisuudet ulottuisivat myös tarkastelemamme ryhmän elämään. Työsuhteiden laatuun tulisi kiinnittää huomiota maaseudullakin: mikä tahansa työ ei ole automaattisesti myönteinen asia. Maaseudun kehittämiseen osallistuvien on hyvä pyrkiä vaikuttamaan siihen, että työ olisi työehdoiltaan ja ansiotasoltaan kohtuullista.

Kiitokset

Tutkimus on tehty osana Maa- ja metsätalousministeriön Makera-rahoitettua hanketta *Huolen ja huolenpidon maaseutu: esimerkkeinä pienillä työtuloilla selviytyminen ja koettu turvallisuus* (HUOMA), rahoituspäättösnumero VN/2437/2023.

Kiitämme myös *Työssäkäyvät köyhät jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa* -hanketta ja sen johtajaa, professori Mikko Jakosta aineistojen saamisesta HUOMA-hankkeen käyttöön.

Kirjallisuus

- Adams, R. & T. Komu 2022. Radically ordinary lives: Young rural stayers and the ingredients of the good life in Finnish Lapland. *Young* 30:4, 361–376. <https://doi.org/10.1177/11033088211064685>
- Berry, H. 2012. Rural ageing in international context. In Kulcsár, L. & K. Curtis (eds.). *International handbook of rural demography*. Springer Netherlands, Dordrecht. 67–80. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-1842-5>
- Champion, A. (2012). Europe's rural demography. In Kulcsár, L. & K. Curtis (eds.). *International handbook of rural demography*. Springer Netherlands, Dordrecht. 81–93. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-1842-5>
- Creswell, J. & D. Creswell 2023. *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sixth edition. International student edition. SAGE, Thousand Oaks, California.
- Eckhardt, J., H. Siirilä & L. Nykänen 2018. Maaseudun liikkumis- ja kuljetuspalvelut tulevaisuudessa. *Maaseutututkimus* 26:2–3, 99–109. <https://journal.fi/maaseutututkimus/article/view/144269>
- Eurofound 2017. *In-work poverty in the EU*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- European commission. *Social inclusion*. The official website of European Union. Saatavissa: Inforegio - Social inclusion (europa.eu) [Viitattu 25.9.2024.]
- Eurostat 2018. *Archive: Statistics on rural areas in the EU*. Eurostat website. Saatavissa: Archive:Statistics on rural areas in the EU - Statistics Explained (europa.eu) [Viitattu 25.9.2024.]
- Green, G. P. 2012. Rural jobs: Making a living in the countryside. In Kulcsár, L. & K. Curtis (eds.). *International handbook of rural demography*. Springer Netherlands, Dordrecht. 307–318. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-1842-5>
- Hiilamo, H., S. Hänninen & K. Kinnunen 2011. Huono-osaisuuden ja sairastavuuden kytkennästä diakonian asiakkailla. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 48:1, 4–21. <https://journal.fi/sla/article/view/4476>
- Ilmarinen, K. & T. M. Kauppinen 2018. Pienituloisuus ennen ja jälkeen asumiskustannuksia – alueellinen näkökulma. *Yhteiskuntapolitiikka* 83:1, 73–83. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201802123333>
- Ilmarinen, K., T. Kauppinen & S. Karvonen 2019. *Asuinolot ja niiden alueellinen vaihtelu*. Teoksessa Kestilä, L. & S. Karvonen (toim.). *Suomalaisten hyvinvointi 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*, Helsinki. 63–78. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-256-7>
- Isola, A., H. Kaartinen, L. Leemann, R. Lääperi, T. Schneider, S. Valtari & A. Keto-Tokoi 2017. *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>
- Jakonen, M., J. Säilävaara & H.-M. Ikonen 2023. "Eipä tässä käteen jää juuri yhtään mitään, kun toisesta päästä leikataan heti": Työssäkäyvien köyhien kokemuksia prekaarista työstä ja sosiaaliturvasta 2000-luvun Suomessa. *Työväentutkimus Vuosikirja* 37, 6–27. <https://doi.org/10.37456/tvt.131469>

- Jokinen, E. 2018. Elämä 2000-luvulla – pätkätöön prekaari käyttöliittymä. Teoksessa Suoranta, A. & S. Leinikki (toim.). Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta: Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus? Vastapaino, Tampere. 18–30.
- Järvensivu, A., A. Haapakorpi, M. Kauhanen & H. Melin 2021. Monimuotoinen ansiotyö – käytännöt ja yhteiskunnallinen kehys: Projektin loppuraportti. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Tampere. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1977-9>
- Kangas, O. & L. Kalliomaa-Puha 2019. Thematic report on in-work poverty: Finland. European Commission, European Social Policy Network (ESPN), Brussels. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021042826441>
- Karvonen, S. 2015. Hyvinvoinnin alue-erojen jäljillä: politiikkaa vai paikallista kehittämistä? Teoksessa Kaihovaara, A. (toim.). Jakolinjojen Suomi. Kalevi Sorsa -säätiö, Helsinki. 119–140. Saatavissa: https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/sites/807/2015/03/Kaihovaara_Jakolinjojen_web.pdf [Viitattu 25.9.2024.]
- Kauhanen, M. 2021. Multiple job holding in the changing labour market – evidence from Finland. Palkansaajien tutkimuslaitoksen työpapereita 331. Palkansaajien tutkimuslaitos, Helsinki. <https://labore.fi/wp-content/uploads/2021/06/Tyopapereita-331.pdf> [Viitattu 25.9.2024.]
- Kauppinen, T. & S. Karvonen 2014. Hyvinvoinnin puutteet asuinpaikan maaseutumaisuuden mukaan. Teoksessa Vaarama, M., S. Karvonen, L. Kestilä, P. Moisio & A. Muuri (toim.). Suomalaisten hyvinvointi 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. 80–97. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-015-3>
- Leemann, L., H. Kuusio & R. Hämäläinen 2015. Sosiaalinen osallisuus. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra), Helsinki. Saatavissa: https://thl.fi/documents/155392151/190140732/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/4bc56a65-8eb2-41c3-87b8-0cd963a2c600/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf?t=1516029058031 [Viitattu 25.9.2024.]
- Leinamo, K. 2015. Palvelut läheltä: Maaseudun asukkaiden näkemyksiä kuntapalvelujen ja valtion paikallishallinnon palvelujen muutoksesta. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti, Vaasa. Saatavissa: https://arkisto.mal-verkosto.fi/filebank/1093-palvelut_lahelta_1-2015_uwasa.pdf [Viitattu 25.9.2024.]
- Melin, H. & T. Saari 2019. Työn ja työelämän tutkimuksen muuttuvat maailmat. Teoksessa Heiskanen, T., S. Syvänen & T. Rissanen (toim.). Mihin työelämä on menossa? Tutkimuksen näkökulmia. Tampere University Press, Tampere. 21–48. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-006-9>
- Nevanto, M., K. Ilmarinen & T. M. Kauppinen 2024. Alueelliset erot väestön ikärakenteessa ja ikääntyneiden elinoloissa. Yhteiskuntapolitiikka 89:1, 29–43. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202402157388>
- Niemelä, M. 2007. Alueellisten toimeentuloerojen monimuotoisuus Suomessa 1995–2005. Yhteiskuntapolitiikka 72:4, 418–425. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117379>
- Nowell, L., J. Norris, D. White & N. Moules 2017. Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. International Journal of Qualitative Methods 16:1, 1–13. <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>
- Nätti, J. & P. Pyöriä 2017. Epätyypilliset työsuhteet, epävarmuus ja liikkuvuus. Teoksessa P. Pyöriä (toim.). Työelämän myytit ja todellisuus. Gaudeamus, Helsinki. 26–41.

- Ohisalo, M., T. Laihiala & J. Saari 2015. Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:5, 435–446. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015102215027>
- Ristaniemi, H., K. Vehkalahti & V. Pöysä 2024. Going against the grain? A longitudinal study of the material-discursive practices of staying among young adults in rural Finland. *Journal of Youth Studies* 27:9, 1240–1255. <https://doi.org/10.1080/13676261.2024.2305895>
- Saarsalmi, P., S. Karvonen, T. M. Kauppinen, T. Koskela, J. Murto & R. Kaikkonen 2017. Kaupunki-maaseutuluokituksen mukaisten terveys- ja hyvinvointierojen vaihtelu maan eri osissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82:2, 188–199. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201704206221>
- Silva, L. & E. Figueiredo 2013. *Shaping rural areas in Europe: Perceptions and outcomes on the present and the future*. Springer Netherlands, Dordrecht. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-6796-6>
- Sireni, M., M. Halonen, O. Hannonen, T. Hirvonen, A. Jolkkonen, P. Kahila, M. Kattilakoski, H. Kuhmonen, A. Kurvinen, V. Lemponen, S. Rautiainen, P. Saukkonen & C. Åström 2017. *Maaseutukatsaus 2017*. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-453-958-6>
- Sparks, J. 2012. Rural health disparities. In Kulcsár, L. & K. Curtis (eds.). *International handbook of rural demography*. Springer Netherlands, Dordrecht. 255–272. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-1842-5>
- Stenvall, J., K. Ursin, S. Tiisonen, I. Nyholm & J. Airaksinen 2016. Julkisen hallinnon kehitys Suomessa. Teoksessa Nyholm, I., J. Stenvall, J. Airaksinen, E. Pekkola, A. Haveri, K. Ursin & S. Tiisonen (toim.). *Julkinen hallinto Suomessa*. Tietosanoma, Helsinki. 31–68.
- Suoranta, A. & S. Leinikki (toim.). 2018. *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta: Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus? Vastapaino*, Tampere.
- Tervo, H. 2023. Kaupungistuminen ja alueiden väliset tuloerot Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 88:3, 305–314. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023061454859>
- Tilastokeskus 2023. *Vuonna 2022 työllisiä ja työvoimaa enemmän, työttömiä ja työvoiman ulkopuolisia vähemmän kuin edellisvuonna*. Tilastokeskus 4.4.2023. Saatavissa: *Vuonna 2022 työllisiä ja työvoimaa enemmän, työttömiä ja työvoiman ulkopuolisia vähemmän kuin edellisvuonna - Tilastokeskus (stat.fi) [Viiatattu 25.9.2024.]*

MAARIT SIRENI

YTT, dosentti

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Pohdintoja maaseutututkimuksen rahoituksesta ja maaseutupolitiikan suunnasta

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.149461>

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) työtä vuonna 2016 jatkaneen Maaseutupolitiikan neuvoston (Mane) yhtenä tehtävänä on ollut maaseutututkimuksen ja maaseututiedon lisääminen. Maaseutuprofessorit ja Rural Studies -verkostoyliopisto poistuivat tutkimuksen ja tiedon vahvistamisen keinovalikoimasta jo vuosia sitten, ja tehtävää on hoidettu valtakunnallisella maaseudun tutkimus- ja kehittämishankerahoituksella. Sitä leikattiin merkittävästi 2010-luvun alkupuolella, mistä lähtien tutkimus- ja kehittämisrahaa on myönnetty vain neljälle tai viidelle hankkeelle vuosittain. Nyt tämäkin noin puolen miljoonan euron Maatilatalouden kehittämisrahaston (Makera) hanke-rahoitus on loppumassa.

Maa- ja metsätalousministeriön sisäisistä asioista tietämättömälle Makeran ehtyminen on yllätys. Rahaston kohtalo ei ole ollut aiemmin esillä Manen käsittelemiä asioita valmisteleavassa sihteeristössä, jonka jäsen olen ja jolle asia tuotiin tiedoksi tänä syksynä. Hallinnon sisäpiiri on kuitenkin kuuleman mukaan tiennyt tästä iät ja ajat. Kirstunpohja alkoi näkyä yli kymmenen vuotta sitten, kun Makeran pääomittaminen lopetettiin.

Sihteeristön kokoukseen puhumaan kutsuttu maa- ja metsätalousministeriön virkamies rauhoitteli yllättyneitä tutkimuksen edustajia. Hän vakuutti, ettei syytä huoleen ole, sillä tutkimus- ja kehittämistoimintaan

(tk) on tulossa hallitukselta miljoonamäärin uutta rahoitusta. Korotuksilla voidaan rakentaa Luonnonvarakeskukselle (Luke) uusi navetta ja tukea maa- ja metsätalousministeriön strategian mukaista tk-toimintaa. Nyt täytyisi vain odottaa rahahanojen avautumista. Tutkijat voisivat tällä välin aktivoitua lobbaamaan maaseutututkimusta eri rahoittajien prioriteettilistojen kärkisijoille. Muuta virkamiehen puheenvuorosta ja sitä seuranneesta lyhyestä keskustelusta ei jäänyt käteen, sillä kokousväelle ei jaettu asiakohdan taustamateriaaleja.

Kun Makeran tilalle lupailtiin korvaavaa tk-rahoitusta, ensimmäinen reaktioni oli helpotus. Epävarmuutta tosin jäi siitä, valuisiko näistä lisämiljoonista noroja myös maatalous- ja metsätieteiden ulkopuoliselle monitieteiselle maaseutututkimukselle, jonka julkaisukanavaksi *Maaseudun uusi aika* -lehti (*Maaseutututkimus*) perustettiin kolme vuosikymmentä sitten. Joitakin viikkoja myöhemmin tämä huoli vahvistui, kun samainen ministeriön edustaja esitteli Manen kokouksessa tk-rahoituksen tulevaisuudennäkymiä diojen kera.

Virkamiehen mukaan maaseutupolitiikan tk-hankkeiden rahoitus jatkuu vuoteen 2026 asti melkein entisellä tasolla. Tämän jälkeen hankerahoitus siirtyy valtion budjettitalouden puolelle tk-momentille. Maaseutupolitiikan tarpeisiin jaettavan rahoituksen suuruudesta vuodesta 2027 alkaen ei ole tehty päätöstä, sillä tk-rahoituksen suunnittelu on kesken. Sille on jätetty suunnitteluvaraus, kuten virkamies asian ilmaisi, jotta rahoitusta voidaan jakaa järkevällä tavalla hyvillä hankkeilla. Maaseutupolitiikalla ei hänen tulkintansa mukaan ole joka vuosi tutkimustarpeita, eikä tällöin luonnollisesti tarvita rahoitusta. Tämä tarkoittanee sitä, että vuoden 2026 jälkeen maaseutupolitiikalla ei ole enää käytettävissään tietyn suuruista vuosittaista tk-rahoituspottia.

Ministeriön edustajan muotoilut järkevästä rahanjaosta ja hyvistä hankkeista enteilevät merkittäviä muutoksia myös tk-rahoituksen kohdentamiseen. Nähtävästi maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma ei enää ohjaa maaseutupolitiikan tk-toimintaa, koska maaseutupolitiikan tietotarpeita aletaan arvioida osana maa- ja metsätalousministeriön tk-toiminnan kokonaisuutta. Tk-momentilta rahoitetaan kaikkea maa- ja metsätalousministeriön toimialaan liittyvää tutkimusta. Se palvelee maaseutupolitiikan ohella maataloutta, ruokajärjestelmiä, eläinten terveyttä ja hyvinvointia, biotaloutta, metsätaloutta, kalataloutta ja huoltovarmuutta. Tilanteet ja tarpeet vaihtelevat, ja rahoitusta kohdennetaan harkinnan mukaisesti tukemaan milloin mitäkin alalohkoa. Virkamiehellä oli

kuitenkin optimistinen näkemys siitä, että esimerkiksi maatalouteen kohdistettava tk-rahoitus koituu lopulta maaseudun hyväksi.

E erityisen selväksi kävi se, että tk-rahoitusta tullaan myöntämään ainoastaan maa- ja metsätalousministeriön tutkimus-, kehittämis- ja innovaatioagendan (TKI) painopisteiden mukaiseen toimintaan. Painopisteitä havainnollistettiin auringonkukan muotoon pelkistetyllä kuviolla, joka löytyy myös ministeriön internetsivuilta. TKI-agendassa on neljä keskeistä teemaa, jotka ovat luonnonvaroista ja alkutuotannosta lisäarvoa vastuullisesti, ratkaisuja hiilineutraaliuden saavuttamiseksi ja luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi, hyvinvoivat yhteisöt ja yksilöt kestävyiden edistäjiksi sekä yrittäjyydestä ja aluetaloudesta kilpailukykyä ja hyvinvointia. Ministeriön edustajan mukaan kaksi jälkimmäistä teemaa ovat keskeisiä tulevaisuuden maaseutupolitiikan tk-toiminnassa.

Puheenvuoron jälkeen kuultiin kommentti maaseutututkimuksen ja maaseutupolitiikan tiiviistä yhteydestä sekä huolesta siitä, etteivät esimerkiksi Euroopan unioni ja Suomen Akatemia juuri rahoita maaseutututkimusta. Monitieteistä maaseutututkimusta voidaan kyllä yrittää lobata rahoittajien ohjelmiin, mutta se ei välttämättä tuota tulosta. Keskustelu maaseutututkimuksen rahoituksesta ei tämän jälkeen jatkunut, eikä maaseutupolitiikan tk-rahojen päätymistä maa- ja metsätalousministeriön TKI-agendan ohjaukseen kritisoitu tai vastustettu. Asia vain tuotiin Manelle tiedoksi. Lisätietona mainittakoon, ettei sihteeristön jäsenillä ole Manen kokouksissa puheoikeutta, vaan puheenvuorot olisi pitänyt käyttää sihteeristön kokouksessa.

Monitieteisen maaseutututkimuksen näkökulmasta nämä uutiset ovat tylyjä: ministeriön TKI-agendaan kuulumattomat auringonkukan kuivat lehdet ja muut rönsyt karsitaan eikä tutkijoiden omien tieteenalojensa lähtökohdista muotoilemia tutkimusteemoja enää rahoiteta. Agendan mukaiset painopisteet ovat Makerasta eri vuosina rahoitettujen hankkeiden kirjoon verrattuna huomattavasti kapea-alaisemmat. Niissä korostuvat alkutuotanto, hiilineutraalius, kestävyys, yrittäjyys ja talous, kun puolestaan sosiaaliset ja kulttuuriset kysymykset loistavat poissaolollaan. Listasta puuttuvat muun muassa monet Maaseutututkijatapaamisten yleiset työryhmien teemat, kuten koulut, sote-palvelut, kansalaistoiminta, yhteisöllisyys ja osallisuus, kumppanuudet, maaseutumielikuvat ja kulttuuri. Vaikka hyvinvointi, terveys ja sujuva arki ovat TKI-agendaan kirjatut painopisteitä, kärkenä ei näytä olevan asukkaiden hyvinvoinnin

edistäminen, vaan hyvinvoivien ja terveiden asukkaiden ohjaaminen (tuuppaaminen) käyttäytymään kestävästi.

Hyvä kysymys on, pystyykö Mane edes nimellisesti toteuttamaan viidettä tehtäväänsä eli vahvistamaan maaseutututkimusta ja maaseututietoa, jos sillä ei ole enää käytettävissään vuosittain jaettavaa tk-rahoitusta. Tutkimus ei vahvistu tilaamalla maaseutupolitiikan nopeisiin tietotarpeisiin selvityksiä maa- ja metsätalousministeriön alaiselta Lukelta ja yksityisiltä yrityksiltä, sillä tk-rahamen valuminen selvityksiin murentaa entisestään perustutkimuksen rahoitus pohjaa ja heikentää vertaisarvioitun tutkimustiedon kertymistä. Manen tehtäviä jouduttaneen muuttamaan nykyisen kauden päätteeksi. Tämä ristiriita tehtävien ja toteutuksen välillä on ehkä ollut jo esillä, sillä lokakuun kokouksessa Mane päätti tilata selvityksen valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämissankkeiden vaikuttavuudesta.

Pohdinnan arvoisia kysymyksiä ovat myös tutkimuksen rooli tulevaisuuden maaseutupolitiikassa ja muuttuvan tietopohjan vaikutukset maaseutupolitiikan sisältöihin. Maatalous- ja metsätieteistä erottautuneella monitieteisellä maaseutututkimuksella on ollut kiistatta keskeinen rooli suomalaisen maaseutupolitiikan synnyssä ja muotoutumisessa. Maaseutupolitiikka perustui aikoinaan ajatukseen siitä, ettei maaseutu ole sama asia kuin maatalous, eikä maatalouskeskeisellä putkinäkökulmalla päästä puusta pitkälle. Maaseudun uudella ajalla viitattiin maaseudun ihmisten, ilmiöiden ja elinkeinojen monimuotoiseen mosaiikkiin, jota tutkittiin ja kehitettiin.

Tämän maaseutututkimuksen ja maaseutupolitiikan vanhan liiton liekki on kuitenkin ollut sammumaan päin, kun resurssit ovat kutistuneet murto-osaan aiemmasta. Monitieteistä maaseutututkimusta tehdään pääasiassa muulla kuin ministeriön tutkimus- ja kehittämisrahoituksella. Myös maaseutupolitiikka on alkanut elää omaa elämäänsä. Tutkimuksen ja hallinnon todellisuudet ovat eriytyneet yhä kauemmas toisistaan, mitä havainnollistavat edellä kuvattujen tutkimusrahoitusta käsitelleiden kokousten menettelytavat.

Nyt ilmassa on viitteitä uudenlaisen maaseutututkimuksen ja maaseutupolitiikan suhteen muodostumisesta. Monitieteinen näkökulma maaseutuun on korvautumassa maatalous-, hiilineutraalius-, kestävyys- ja talouskeskeisellä putkinäkökulmalla, johon kytkeytyvä TKI-rahoitus lisää kyseisten tutkimusalojen resursseja. Näihin teemoihin liittyvää tutki-

musta on esitelty viime vuosina Maaseutututkijatapaamisten kestävyyttä ja vihreää siirtymää käsitelleissä työryhmissä. Sitä on myös julkaistu *Maaseutututkimus*-lehdessä, jonka toimituskunta linjasi kestävyysmuutoksen lehden keskeiseksi teemaksi vuodesta 2020 alkaen. Se on kiistatta tärkeä ja ajankohtainen teema, johon on myös ollut saatavilla rahoitusta monista eri lähteistä.

Toistaiseksi Manen sihteeristössä ja Manessa ei ole käyty keskustelua siitä, millä tavalla maaseutupolitiikan sisällöt muuttuvat, kun sen tietopohjassa alkavat painottua uudenlaiset teemat. Sitä on syytä pohtia, sillä tämän laajan maan moninainen maaseutu tarvitsee laaja-alaista maaseutututkimusta ja maaseutupolitiikkaa.

PEKKA KETTUNEN

VTT, erikoistutkija

Siirtolaisuusinstituutti, Turku

Kuinka kylät menestyvät? Esimerkkeinä Suomen Rautajärvi ja Japanin Oku-ono

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.154820>

Kylätoiminnalla on Suomessa pitkät perinteet. Viime vuosikymmenten aikana kylätoiminnassa on näkynyt myös uutta aktiivisuutta, osin EU-jäsenyyden tuoman lisärahoituksen turvin. Kylätoimintaan kohdistuukin suuria odotuksia: sen nähdään lisäävän paikallista yhteenkuuluvuutta, vahvistavan palveluita ja auttavan torjumaan väestön vähenemistä. Menestyviä kyliä on palkittu erityisesti uudentyypisistä palveluista kylätasolla. Tavoitteena palkitsemisessa on ollut löytää aktiivisia kyliä ja tuloksellista kylätoimintaa sekä saada hyviä esimerkkejä kylien toiminnasta ja yhteistyöstä (Hyyryläinen 2022). Suomen Kylät ry. on, oman kuvauksensa mukaan, paikalliskehittämisen eduntekijä ja kylätoiminnan kattojärjestö, jonka tavoitteisiin kuuluvat maaseudun elinvoima, turvallinen asuinympäristö sekä asukkaiden hyvinvointi. Kumpulaisen (2013) mukaan kylätoiminnan tutkimuksessa on vallinnut erilaisia suuntauksia, esimerkiksi kylätoiminnan näkeminen merkittävänä välineenä toivotun yhteiskunnallisen kehityksen edistämiseksi paikallisella tasolla. Kylätoimintaan kohdistuvat toiveet ja odotukset voivat olla myös ylioptimistisia.

Mitkä sitten ovat kylätoiminnan ehtoja ja menestystekijöitä? Missä määrin kylätoiminta vastaa siihen kohdistuviin odotuksiin? Seuraavassa tarkastellaan kylätoimintaa sekä käsitteenä että käytännön esimerkkien kautta ja kysytään, mitkä ovat kylätoiminnan menestystekijöitä ja millaisia haasteita kylätoiminnalla on edessään. Kylätoimintaa voidaan tarkastella sekä yhdistystoimintana, vapaaehtoistyönä että aluekehityksen toteuttajana. Minulla oli tilaisuus tutustua Japanissa lokakuussa 2022

aktiiviseen Oku-oonon kylään, joka sijaitsee noin 150 kilometriä Kiotosta länteen. Rautajärvi puolestaan on Pälkäneellä sijaitseva ja monista toiminnoistaan tunnettu kylä. Vaikka Suomi ja Japani ovat yhteiskuntina hyvin erilaisia (Kettunen & Yabunaga 2014), yhteistä on kuitenkin väestönkasvun hiipuminen ja maaseudun autioituminen. Tarkastelluille kylille taas yhteistä on erityinen aktiivisuus, jota voidaan niissä vertailla.

Kylätoiminnan mahdollisuudet ja rajoitteet

Kylätoiminta voidaan sijoittaa järjestötoiminnan lokeroon erotuksena julkisesta vallankäytöstä tai kaupallisesta toiminnasta. Kollektiivista toimintaa on pohdittu viime vuosina runsaasti. On esimerkiksi erotettu toisistaan kolmas ja neljäs sektori (Williams 2008; Mäenpää & Faehnle 2021). Kolmas sektori on järjestäytyntä yhdistystoimintaa, kun taas neljäs sektori on spontaania yksittäistoimintaa, kuten mielenosoituksen tai yksittäisen kampanjan järjestäminen.

Suomessa hyvinvointipalvelut ovat paljolti julkisen hallinnon järjestämiä. Järjestöillä ja vapaaehtoistyöllä on kuitenkin myös merkitystä julkisia palveluita täydentävänä toimintana. Lisäksi järjestöt tuovat ihmisiä yhteen ja tyydyttävät siten sosiaalisia tarpeita. Kylätoiminta voidaan nähdä esimerkkinä vapaaehtoistoiminnasta, joka pyrkii järjestämään erilaisia palveluja. Kuntaliiton mukaan tällaisia palveluja ovat muun muassa luonnonkäytön rakenteet, kuten laavut, taukopaikat, polut, ladut ja venelaiturit, sekä kyläsaunat, uimarannat ja kesäkioskit. Kylät toteuttavat myös hankkeita, kuten kylätalojen kunnostusta, tyhjien talojen saattamista asuinkäyttöön, maisemanhoitohankkeita sekä kuituverkkohankkeita (Kuisma 2021). Palvelut tai toiminnot ovat tyypillisesti vapaa-ajan palveluja, eivätkä niinkään esimerkiksi kunnan tehtäviin kuuluvaa toimintaa. Tosin kyläläisten kesken voi olla erilaisia näkemyksiä toiminnan painopisteistä sekä erilaisia mahdollisuuksia osallistua.

Yhtäältä kunta ja kylät ovat samassa veneessä, täydentäähän kylätoiminta usein kunnan liikunta- ja vapaa-ajan toimen tehtäviä. Toisaalta venettä voi keinuttaa se, että kyläyhdistys voi kohdentaa erilaisia vaatimuksia kunnan suuntaan tai reagoida kunnan päätöksiin. Tyypillisiä ovat kiistat koulujen sulkemisesta tai terveydenhuollon lähipalveluista.

Mitkä sitten ovat toiminnan edellytykset? Ensinnä, toiminnan täytyy kiinnostaa kylän asukkaita niin, että yhteiseen tekemiseen saadaan

osallistujia. Toiseksi, vapaaehtoistyö vaatii myös voimavaroja, joita voidaan saada avustuksien, tapahtumatuotoin ja keräyksillä. Kolmanneksi, kylien ekosysteemin on oltava toimiva. (Ks. Kull ym. 2020; Nordberg 2021.) Ekosysteemit ovat yritysten, yrittäjien, tutkimuksen, julkishallinnon sekä kolmannen sektorin toimijoiden välille rakentuvia keskinäisriippuvuuden verkostoja (Työ- ja elinkeinoministeriö). Kylien ekosysteemin voidaan katsoa muodostuvan kaikesta yksityisestä ja julkisesta toimeliaisuudesta, joka tapahtuu tietyn kylän alueella ja jonka varaan rakentuu erilaisia yhteistyön ja kanssakäymisen muotoja. Kaiken kaikkiaan tällainen yhteen hiileen puhaltaminen ja voimien kokoaminen on havaittu tehokkaaksi tavaksi kehittää yhteisöjä (Kull ym. 2020).

Kylätoimintaa Suomessa ja Japanissa

Rautajärven kylä sijaitsee Pirkanmaalla, Pälkäneen kunnassa Kukkijärven pohjoispuolella. Asukkaita kylässä on noin 350. Kylätoiminnalla on Rautajärvellä jo pitkä perinne, mutta nykyisessä muodossa kyläyhdistys perustettiin vuonna 1989. Kyläyhdistys on järjestänyt muun muassa liikuntapaikkoja (uintipaikat, frisbeerata, kuntosali), entisellä koululla on monenlaisia toimintoja (kirjasto, kangaspuita, tekstiilien kierrätys, harrastustila), ja vuosittaiset kesäpäivät on vuoden päätapahtumia. Kylässä sijaitsee myös maamiesseuran kylätalo Rautahovi, jossa kokoontuvat useat Pälkäneen seudun kansalaisopiston harrastuspiirit, ja lisäksi siellä järjestetään muun muassa vuotuiset Rautajärven markkinat ja joulumyyjäiset sekä erilaisia juhlia.

Rautajärvellä on perustettu jokunen vuosi sitten kehittämissyhtiö, joka on muun muassa kartoittanut vanhojen rakennusten uusintakäyttöä. Kylän keskelle on kaavoitettu useamman tällaisen talon rakentaminen (nk. torppakylä). Tällä hetkellä torppakylässä on yksi paritalo, joka on yksityisesti rahoitettu. Nyt käynnissä on ollut Rautajärven koulun jatkokäyttöä koskeva selvitys- ja suunnitteluhanke. Hankkeen tavoitteena on selvittää, miten keskeisellä paikalla sijaitsevat tilat saataisiin sellaiseen käyttöön, että se toisi kylälle uutta toimintaa, hyödyttäisi yhteisöä parhaalla tavalla ja lisäisi kylän vetovoimaisuutta taloudellisesti kestävästi. Rautajärven seudun kylät Oy sai yhdessä kyläyhdistyksen ja useiden muiden yhdistysten kanssa noin 100 000 euron suuruisen Leader-hankerahoituksen Pirkan Helmeltä Kukkijärven luontokeskuksen perustamiseen. Ideana on, että Rautajärven koulu toimii tukikohtana, jossa järjestetään näytte-

lyitä ja luentoja, mutta toimintaa tapahtuu eri puolilla Kukkiolla ja metsissä ja luonnossa muutenkin.

Kyläyhdistys ja kehittämissyhtiö julkaisevat joka vuosi *Rautajärvi*-lehden, jossa kerrotaan kyläyhdistyksen asioista ja julkaistaan listaus kaikista kylän toimijoista, joista suurin osa on erilaisia yrittäjiä. Tämä tarjoaa hyvän mahdollisuuden viestiä, verkottaa ja tuoda paikallisia toimijoita lähemmäksi. Kylässä toimii myös muita yhdistyksiä, ja ne tukevat toisiaan. Kylätoiminta ei siis tarkoita vain kyläyhdistyksen tuottamaa toimintaa, vaan sen muodostaa eri aktiviteettien kokonaisuus (ekosysteemi). Kylätoiminta on myös verkottunut alueella; Kukkiolan seudun kylät (Kukkiolan kylät) esittelee kotisivullaan eri kylät ja alueen luontoa sekä käynnissä olevia toimintoja. Tämä palvelee esimerkiksi matkailun tarpeita.

Rautajärven vahvuuksia ovat monipuolinen, erilaisia ikäryhmiä palveleva palveluvalikoima, kehittämisinto sekä kylän kokonaisuuden muodostava yhdistysten ja yritysten verkosto. Haasteena, kuten muillakin kyläyhdistyksillä, on saada mukaan vapaaehtoisia. Kylälehden mukaan: ”Kyläyhdistys on kaikille kiinnostuneille niin vaki- kuin vapaa-ajan asukkaille avoin väylä vaikuttaa kylämme asioihin ja toimia sen hyväksi. Yhdistys huolehtii kylän elinvoimaisuudesta ja vastaa kylässä erilaisten vapaa-ajanviettopaikkojen kunnossapidosta sekä kyläläisten näkemysten huomioimisesta alueen päätöksenteossa.” (Rautajärven kyläyhdistys)

Oku-oonon kylä sijaitsee Kioton kaupungista noin 150 kilometriä lounaan suuntaan, Kyotangon kaupungin alueella. Kylässä on noin 740 asukasta ja runsaat 300 kotitaloutta. Kylätoiminta pohjautuu kaupungissa 1990-luvulla käynnistyneeseen pyrkimykseen elävöittää paikallisia yhteisöjä. Toimintaa syntyi kolmessa kylässä, joista kahdessa toiminta oli hyvin johtajakeskeistä ja on sittemmin hiipunut, kun taas yhdessä, Oku-oonon kylässä, käytiin heti aluksi laajoja keskusteluja toiminnan tavoitteista ja toteutuksesta. Periaatteena on ollut, ettei ole vahvaa johtajaa, vaan kyläläisten yleiskokous tekee päätöksiä ja lisäksi on tehtäväkohtaisia ryhmiä. Keskustelun perusteella päädyttiin ensimmäiseksi raivaamaan ja kunnostamaan kylän halki virtaavan joen penkkoja, jolloin alueen virkistyskäyttö parani. Toimintaan on osallistunut jopa sata kyläläistä. Kunta on omalta osaltaan tukenut toimintaa. Tulokseksi on saatu viihtyisä alue, missä sittemmin on pidetty kesäjuhlia.

Maiseman kaunistamisryhmän tehtävänä olivat esikkokukkaistutukset kyläteiden varsilla. Vanhusten terveen elämän ryhmä rohkaisi vanhempia

ihmisiä osallistumaan harrasteryhmiin ja tuki tavoitetta terveestä ja aktiivisesta elämästä. Puistoryhmä on istuttanut kirsikkapuita 6 000 neliömetrille, ja puistosta on muodostunut matkailijoita kiinnostava kohde, joka on huomattu valtakunnan tasolla asti.

Maanviljelyn jatkuvuuden ryhmä selvitti riisinviljelyn tilaa ja jatkuvuutta. Tuloksena perustettiin viljelyorganisaatio, Raku-nou Kuragi (Kuragin iloinen viljely). Toiminnan perustaksi on muodostettu osuuskunta. Kiinnostuneille esitellään myös riisinviljelyn periaatteita. Toiminnan tavoitteena on kartoittaa ja ottaa käyttöön kylän alueella olevia hylättyjä viljelysmaita.

Kaupungin avustuksella on rakennettu kylätalo, jossa pidetään kokouksia ja joka toimii toiminnan keskipisteenä. Kylätoimikunnassa on nyt noin 70 aktiivista jäsentä. Pyrkimys on uudistaa jäsenkuntaa ja perehdyttää uusia kyläläisiä toimintaan. Tavoitteena on, että kaikki Oku-oonon asukkaat osallistuisivat kylätoimintaan. Verkottumisesta kertoo se, että koulupiirin muodostavat kylät tekevät yhteistyötä. Alueella toimivat käsityöläiset ja muut yrittäjät lisäävät myös osaltaan Oku-oonon elinvoimaisuutta.

Pohdintaa

Molemmissa tarkastelluissa kylissä on tavoitteena tuoda asukkaita yhteen ja toteuttaa erilaisia kylän asukkaita hyödyttäviä toimenpiteitä, kuten liikuntamahdollisuuksien lisääminen, kyläteiden kukittaminen, kuntosalin avaaminen ja kylän läpi virtaavan joen partaiden raivaaminen. Sekä Rautajärvellä että Oku-oonossa on tuotu kyläläisiä ja vierailijoita yhteen kesätapahtumiin ja kirsikankukintajuhliin. Oku-oonossa pidettiin tärkeänä, että mahdollisimman moni kyläläinen osallistuu toimintaan. Rautajärvellä on selvitetty vanhojen rakennusten uudelleenkäyttöä ja tarjottu sitä kautta mahdollisuuksia uusille asukkaille. Samaan on Oku-oonossa tähdännyt uusien riisinviljelijöiden houkuttelu asettumaan kylään. Tutkimuksen mukaan juuri asumisen järjestäminen on keskeinen ongelma maaseudulle muuttamisessa (Stenbacka & Heldt Cassell 2024). Pohjanmaalla on jo pitkä perinne vastaanottaa uusia asukkaita tarjoamalla heille työtä ja asuntoja (Mattila & Björklund 2013).

Suurimpana erona kylien välillä oli kylätoiminnan käynnistymistapa. Rautajärven kyläyhdistyksen perustivat asukkaat. Oku-oonossa päätös tuli ylemmältä tasolta eli kunnasta, jonka pyrkimyksenä saada aikaan

kylätoimintaa. Kylätoiminta on suuresti riippuvainen vapaaehtoisista ja kylän tuesta. Japanissa kylän tavoitteena oli nimenomaan saada mahdollisimman moni asukas osallistumaan. Toiminnan tavoitteista keskusteltiin ensin laajasti ja sen jälkeen nimettiin erilaisia ryhmiä käytännön toimenpiteiden eteenpäin viemiseksi. Rautajärvellä puolestaan kyläyhdistys on laatinut toiminnan suuntaviivoja ja toimenpiteisiin (esimerkiksi liikuntapaikkojen ylläpitoon) on osallistunut myös muita kylän asukkaita.

Kylätoiminnan tärkein voimavara on ihmisten sitoutuminen toimintaan ja osallistuminen. Vapaaehtoistyön luonteeseen kuuluu aktiivisuuden vaihtelu. Onko toiminta niin palkitsevaa, että uusia vapaaehtoisia riittää? Kummassakin tarkastellussa kylässä on kylätalo, Rautajärvellä toistaiseksi entinen koulu, Oko-oonossa kunnan tuella rakennettu kylätalo. Tällaisen toimitilan yhteyteen voidaan perustaa muutakin toimintaa. Rautajärvellä koululla on ainakin kirjasto, vaatekierrätys, liikunnallista toimintaa sekä harrastusryhmien tiloja, ja siellä on järjestetty myös näyttelyitä. Tapauspaikka voi olla myös kaupallinen, kahvila tai lounasravintola, kuten Rautajärvellä lounaskahvila Elotähkä.

Kylätoimikunnat yleensä pikemminkin koordinoivat toimintaa kuin ovat kylän ainoita toimijoita. Tiedotuslehdillä ja sosiaalisella medially on iso rooli tiedon välittämisessä. Onnekas on kylä, jossa on myös yksityistä toimeliaisuutta, kauppa, palveluita ja niin edelleen. Yksi kesätapahtuma ei vielä kannata pitkälle. Rautajärvellä tärkeää on ollut yritysten keskinäinen yhteistyö ja pyrkimys säilyttää keskeiset palvelut lähellä.

Tarkastellut kylät eivät tuottaneet varsinaisia koulutus- tai sosiaali- ja terveystalvuuja, jotka Suomessa ovat kuntien ja hyvinvointialueiden vastuulla. Palvelujen kannalta nykyinen kehitys on huolestuttavaa. Tunnettua on kyläkoulujen määrän väheneminen, samoin erilaisten julkisten palvelujen keskittyminen. Vuoden 2023 alusta toimintansa aloittaneet hyvinvointialueet näyttävät myös harventavan palvelujen saatavuutta. Oku-oonossa oli yhtenä toimintamuotona vanhuksille tarjottu virkistystoiminta.

Kuntien näkökulmasta yhteistyö järjestöjen kanssa on erityisen tärkeää. Japanissa katsotaan, että elinvoimainen kyläyhteisö on eduksi myös kunnalle ja sen tukeminen on kannattavaa. Myös Suomessa kunnat tukevat kylien elinvoimaisuutta yhteistyössä kyläyhdistysten kanssa ja tukevat niitä taloudellisesti. Suomessa on pyritty erilaisin kampanjoin kannustamaan kansalaisia osallistumaan ja äänestämään. Maaseudun kylissä voi-

daan vastaavalla tavalla pyrkiä lisäämään asukkaiden yhteenkuuluvuutta. Sekä Rautajärvellä että Oku-oonossa on ymmärretty, että kylän elinvoimaisuuteen vaikuttavat kaikki paikalliset toimijat. Liikuntapaikat, viihdyttävä ympäristö ja matkailupalvelut palvelevat sekä kyläläisiä että matkailijoita. Tärkeää on käydä keskustelua yhteisistä tavoitteista ja toimenpiteistä. Liikuntapalvelut esimerkiksi edellyttävät aikaa ja tarvikkeita rakentamiseen sekä paikkojen hoitoa. On oletettavaa, että kylätoiminnan aktiivisuudessa tulee nousuja ja laskuja. Siksi on hyvä huolehtia myös toiminnan jatkuvuudesta.

Kirjallisuus

- Hyyryläinen, T. 2022. Kylätoiminnan merkittävimmästä kansainvälisestä tunnuksesta 30 vuotta. *Maaseutututkimus* 30:2, 53–59. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.124933>
- Kettunen, P. & C. Yabunaga 2014. Political process of municipal amalgamations in Finland and Japan: Differences and similarities. *Japanese Journal of Northern European Studies JANES* 10, 25–34. https://doi.org/10.24579/janes.10.0_25
- Kuisma, J. 2021. Kylätoiminta ja kestävä kehitys. Kuntaliitto, Helsinki. Saatavissa: <https://www.kommunforbundet.fi/sites/default/files/media/file/Aineisto-nettiin-kaikki-yhdess%C3%A4.pdf> [Viitattu 12.12.2024.]
- Kukkian kylät. Kotisivu. Saatavissa: www.kukkialle.fi [Viitattu 12.12.2024.]
- Kull, M., K. Refsgaard, R. Sigurjonsdottir, A. Bogason, M. Meijer, N. Sanches-Gassen & E. Turunen 2020. Attractive rural municipalities in the Nordic countries. Jobs, people and reasons for success from 14 case studies. *Nordregio Report* 2020:1.
- Kumpulainen, K. 2013. Tutkimusmatka suomalaisen kylätutkimukseen. *Maaseudun uusi aika* 21:2–3, 12–22.
- Mattila, M. & K. Björklund 2013. Tomaatteja, teollisuutta ja monikulttuurisuutta: Närpiön malli maahanmuuttajien kotouttamisessa. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Mäenpää, P. & M. Faehnle 2021. Neljäs sektori: Kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. *Vastapaino*, Tampere.
- Nordberg, K. 2021. Vad gör lokala samhällen välfungerande. *Finsk Tidskift* 1/2021, 27–36.
- Rautajärven kyläyhdistys. Kotisivu. Saatavissa: <https://rautajarvi.fi/yritykset-ja-yhdistykset/rautajarven-kylayhdistys-ry> [Viitattu 12.12.2024.]
- Stenbacka, S. & S. Heldt Cassel 2024. Planning for socially sustainable rural housing in Sweden. *Journal of Rural Studies* 110, e103377. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2024.103377>
- Työ- ja elinkeinoministeriö. Kasvuekosysteemit elinkeino- ja innovaatiopolitiikan välineenä. Saatavissa: <https://tem.fi/ekosysteemit> [Viitattu 12.12.2024.]
- Williams, C. C. 2008. Developing a culture of volunteering: Beyond the third sector approach. *The Journal of Voluntary Sector Research* 1:1, 25–44.

GALINA KALLIO

KTT, tutkijatohtori

Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Punainen tupa ilman perunamaata

Anne Lampinen: *City-ihmiset landella. 12 tarinaa maalaisuudesta ja ehtaa faktaa*. 2024. Into. 143 s.

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.152233>

Järven vesi kietoo kehoni hellään syleilyyn. Liikkeen lähettävät aaltoja kohti lahden poukamaa ja lumpeen lehdet hipovat reisiäni. Uintiani säestävät paikkaansa vaihtavat, kohta muuttoaikeissa olevat kurjet, joiden jälkeensä jättämä kirkaisu kaikuu vielä pitkään ylläni.

Olen hiljattain muuttanut perheeni kanssa pieneen, alle 2 000 asukkaan kylään. Lapseni aloittavat toisen vuotensa ei-enää-niin-uusissa kouluisaan; nuorempi lapsi paikallisessa alle sadan oppilaan kyläkoulussa ja vanhempi lähimmän kaupungin yläkoulussa.

Täten tartun *Cityihmiset landella* -kirjaan innostunein elkein: olenhan maalle kaupungista muuttanut, ja vielä omasta tahdostani. Lampisen kirja raottaa ikkunoita 13 ihmisen ajatuksiin maaseutu- ja kaupunkielämästä, tarjoilee otteita citymaalaisuusselvityksistä ja aiheeseen liittyvistä tutkimuksista sekä kehottaa ottamaan kännykän kouraan ja seuraamaan QR-koodeja lukemisen lomassa.

Kirjaa lukiessani alkuinnostukseni muuttuu pettymykseksi. Pettymys ei kuitenkaan johdu kirjoittajan kirjoitustaidoista. Kuten kirjoittaja toivoo, kirja on "helposti luettavaa viihdyttävää tietokirjallisuutta". Mutta sen sisältämät epäjohdonmukaisuudet, stereotyyppien vahvistaminen ja tarttumapinnan puuttuminen omaan maalaiselämäni sekä mobiililaitteen tuominen sinnikkäästi varjelemaani arjen osa-alueeseen haittaavat lukukokemustani.

Citymaalainen voi olla kuka vain!

Identiteetti, kulutustapa, elintapa, luontosuhde, unelma, trendi! Citymaalaisuus on kaikkea tätä ja vielä lisää: Citymaalainen on maaseudulla piipahtava kaupunkilainen, *wanna-be*-kaupunkilainen, *wanna-be*-maalainen, kultturelli, lähiruokaintoilija, yrittäjämäinen, yhteisöllisyyttä kaipaava, yksityisyyttä kaipaava. Hän on seniori, keski-ikäinen, juniori, perheellinen, perheetön, seksuaalivähemmistöön kuuluva, sinkku, etätöitä tekevä, lähitöitä tekevä.

Lampinen taustoittaa, että citymaalaisuusilmiön taustalla on kolmen naisen perustama työryhmä. Kehittämistyötä kunnissa tekevät pyysivät työryhmää tekemään tutkimuksen, jossa selvitettiin, miten kunnat voisivat edistää citymaalaisuutta. Citymaalaisuus-käsite haluttiin pitää mahdollisimman väljänä, jotta mahdollisimman monet voisivat siihen identifioitua. "Citymaalaisuudeksi riittää, että haluaa nauttia molempien paikkojen iloista itselleen sopivalla tavalla", kirjoittaa Lampinen (s. 33).

Valitettavasti juuri käsitteen inklusiivisuus – eli se, että kuka tahansa voi identifioitua citymaalaiseksi niin halutessaan, ja jopa "maaseutuvierailijotakin voi kutsua citymaalaisiksi, jos he itse itsensä sellaisiksi tuntevat" (s. 33) – vaikeuttaa ilmiön ymmärtämistä ja saa minut pohtimaan, onko citymaalaisuus vain seksikkäämpi termi monipaikkaisuudelle tai turismille.

Maalaisempi kuin maalainen?

Ihmisten tarinoiden ja referoitujen selvitysten kautta maaseutuun ja kaupunkeihin liitetään kirjassa mielikuvia, oletuksia ja ymmärryksiä, jotka vahvistavat kaupunki-maaseutustereotyyppioita kriittikittömästi – ja mielestäni tarpeettomasti. Tämä on harmillista, sillä kirjan aihe – sikäli kuin sen itse hahmotan eli ihmisten tasapainottelu kaupunkielämän ja maaseutuelämän välillä, kaipuu maalle, mitä ikinä "maalla" kullekin tarkoittaa-kaan, pyrkimys yhteisöllisyyteen ja itsensä toteuttamiseen – on minusta tärkeä.

Vaikka kirjassa viitataan usein maalasiin ja maaseutuelämään sekä kaupunkilasiin ja kaupunkielämään, epäselväksi jää, millaista maalaisen tai kaupunkilaisen arki oikeastaan on – onko sekä maalaisuus että kaupunkilaisuus homogeenistä? Samaan aikaan jossain taustalla tuntuu häilyvän oletus "oikeanlaisesta" maalaisesta ja kaupunkilaisesta, sillä kun Lampinen kirjoittaa, että "[citymaalainen] osaa olla käytökseltään maalai-

sempi kuin maalainen, niin halutessaan" (s. 6) en voi olla pohtimatta, millainen käytös on maalaisempaa kuin maalaisen.

Mielenkiintoinen ristiriita syntyy myös siitä, kuinka citymaalaisesta maalautuu selvitysten ja kehittämissuunnitelmien kautta kuva ihmisestä, joka haluaa kaiken luopumatta mistään. Citymaalaisen elämää ohjaa hedonismi. Citymaalainen maalaa itselleen kuvan ideaalista maaseudusta ja ideaalista kaupungista ja haluaa elää näiden ideaalien mukaisesti. Citymaalaisuus on Lampisen mukaan "elämänmuoto, jossa valikoidaan parhaat palat kaupunki- ja maalaiselämästä" (s. 39). Ja kuitenkin: kirjassa esitetyistä tarinoista tihkuu läpi haasteita ja epäröintiä, ja esiin piirtyvät eletyn ja kuvitellun todellisuuden ristiriidat.

Helkalle ei tulisi mieleenkään ostaa ruokiaan kaupungista ja viedä niitä maalle, kun taas Antti toteaa, että samat sämpylät löytyvät niin Citymarketista kuin kilometrien päässä olevasta pikkukaupastakin. Pirkon mukaan maalaiset toivottavat uudet ihmiset mielellään tervetulleiksi maalle ja suhtautuvat näihin positiivisella uteliaisuudella, kun taas Helka kertoo kokeneensa totaalista yksinäisyyttä: "Yllätykseksi kylän raitilla tai muuten tavatessani naapureita kukaan ei moikannut."

Kenen ehdoilla maaseutu kuihtuu ja uudistuu?

Autioituvan maaseudun näkökulmasta on toivottavaa, että ihmiset palaavat takaisin maalle. Monissa pienissä kunnissa mietitään erilaisia vaihtoehtoja sekä uusien pysyvien asukkaiden että kausiasukkaiden houkuttelemiseksi. Miten kunnasta saadaan vetovoimainen, kysyy Lampinen ja tarjoaa mielenkiintoisen esimerkin Puumalasta, missä kunta päätti tilata kyselytutkimuksen vapaa-ajan asukkaiden näkökulmasta. Kyselyn tuloksista selviävät kausiasukkaiden toiveet ja tarpeet, esimerkiksi toimivat laaja-kaistayhteydet, hyvä tieverkosto ja lääkäripalvelut. Äkkiseltään ajateltuna nämä vaikuttavat olevan sellaisia asioita, joita myös paikalliset asukkaat voisivat arvostaa.

Vakituisesti asujaksi maalle muuttaneena en malta olla pohtimatta lähikoulujen tulevaisuutta ja yhä harvenevia bussiyhteyksiä lähimpään kaupunkikeskittymään. Keneltä toiveita ja tarpeita kysytään ja kenen ehdoilla maaseutua kehitetään? Entä jos vetovoimaisuuden sijaan oltaisiin kiinnostuneita elinvoimaisuudesta, millaisia tutkimustuloksia tällöin saataisiin?

Keskeisenä teemana, johon Lampinen ei ota kantaa mutta joka on läsnä citymaalaisten tarinoissa ja tutkimuksissa, on toimeentulo. Millainen toimeentulo mahdollistaa sukkuloinnin kaupungin ja maaseudun välillä? Pienestä otoksestaan huolimatta Lampinen onnistuu tuomaan esiin citymaalaisten erilaisia ammatillisia taustoja ja elinkeinoja. Jään kuitenkin pohtimaan otoksen edustavuutta: esiteltyjen tarinoiden ihmisten keski-ikä on 58 vuotta, ja monet ovat eläköityneitä tai hyvin lähellä eläkeikää. Onko citymaalaisuus sittenkin ruuhkavuosien jälkeinen, hyvin koulutetun ja toimeen tulevan keskiluokan uusi elämänvaihe?

Ajattelen paikallista maanviljelijää ja lasteni opettajia, rakennusluvan meille myöntäneitä kuntatyöntekijöitä ja lähikaupparamme työntekijöitä, kylämme huoltoaseman pitäjiä ja autokorjaajaa, lapseni kouluun kuljettavia bussikuskeja ja perjantaipizzan meille tekevää ravintoloitsijaa. Mitä maaseutu näille ihmisille merkitsee? Miltä citymaalaisuus heidän silmissään näyttää? Miten citymaalaisuus edistää heidän arkeaan, heidän – meidän – kuntamme elinvoimaisuutta?

Kylämme Facebook-ryhmässä vilahtaa valokuva kierrätyspisteeseen kesän aikana tuoduista roskapusseista ja keräyspisteen tursuavista kartonkipakkauksista. Naapurikylässä asuntojen ja vuokrien hinnat ovat karanneet käsistä, eikä paikallisilla ole varaa muuttaa asuinalueensa sisällä, koska helsinkiläiset haluavat kakkoskodin maalta. Kuuntelen vastarannan mökiltä kaikuvaa basson tasaista rytmiä ja pohdin, kuinka kaukana toisistaan voivatkaan olla maalla asuvan ja sinne väliaikaisen nautinnon perässä tulevan tarpeet.

Tunnen aamukasteen varpaitteni välissä ja kuulen tuulessa tanssivien haavan- ja vaahteranlehtien eloisan kahinan. Etiäinen syksyä tuoksuu ilmassa. Sirkkakonsertti voimistuu pimenevässä illassa. Paloitellut puunrungot odottavat kirvestä, kurkut säilömistä, kompostoiva vessa tyhjenystä. Kohta paljaaksi itsensä riisuvat puut täyttävät rännit lehdillään, ja kohta käteni ovat kipeänä lumen kolaamisesta. Kohta jossain kaukana laukeaa ase, ja peura kaatuu kuolleena maahan. Kohta on taas kesä.

Kaiken tämän keskellä tiedostan: rakastan maaseutua. Ehkä tämä tunne kytkee minut vahvimmin *Cityihmiset landella* -kirjaan.

SAARA KOIKKALAINEN

YTT, dosentti, yliopistotutkija

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Elämänlaadun maantiedettä

Tomas Hanell & Markku Mattila: *Koetun elämänlaadun alueelliset erot ja Suomen sisäinen muuttoliike. Siirtolaisuusinstituutin alueellisen elämänlaatu- ja muuttokyselyn keskeiset havainnot. 2024.*
Turku: Siirtolaisuusinstituutti. 58 s.

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.152349>

Missä asuvat maailman onnellisimman maan elämäänsä tyytyväisimmät asukkaat? Tähän kysymykseen Tomas Hanellin ja Markku Mattilan teos *Koetun elämänlaadun alueelliset erot ja Suomen sisäinen muuttoliike* pyrkii osaltaan vastaamaan. Raporttimuotoinen teos tarjoaa vuonna 2023 toteutettuun kyselyaineistoon (n = 3 223) pohjaavaa tietoa elämänlaadun ja muuttoliikkeen välisestä suhteesta nyky-Suomessa. Siirtolaisuusinstituutin yhteistyössä Taloustutkimuksen kanssa toteuttama alueellinen elämänlaatu- ja muuttokysely oli varsin kattava: se sisältää vastauksia 241 kunnasta ja kaikista manner-Suomen maakunnista. 1046 kyselyyn vastannutta henkilöä oli muuttanut viimeisten kahden vuoden aikana maakuntarajan yli.

Teoksen johdannossa esitellään tyypillisimpiä elämänlaadun mittareita. Tämä lyhytkin katsaus osoittaa ainakin sen, että tapoja ymmärtää elämänlaatu on useita ja valittu näkökulma vaikuttaa siihen, mitä tutkimuksessa mitataan ja minkälaisia tuloksia tutkimuksesta voidaan saada. Käsillä olevaan teokseen valitut elämänlaadun mittarit ovat *yleinen elämäntyytyväisyys*, *onnellisuus* ja *kokemus elämän merkityksellisyydestä*. Yleinen elämäntyytyväisyys on tunnepitoista iloon tai euforiaan

pohjaavaa onnellisuutta pitkäkestoisempi, kognitiivinen arvio oman elämän kokonaistilanteesta. Kokemus elämän merkityksellisyydestä täydentää tätä muuttujaparia. Se voi eri ihmisillä perustua eri asioihin, kuten työhön tai läheisiin ihmissuhteisiin.

Varsinaista tutkimusaineistoa analysoidaan teoksen kahdessa luvussa, joista ensimmäisessä tarkastellaan alueellisia eroja elämänlaadussa ja toisessa sitä, kuinka maan sisäinen muutto vaikuttaa elämänlaatuun. Koettuun elämänlaatuun vaikuttavista muuttujista raporttiin on otettu mukaan sukupuoli, ikä, koulutus, terveys, tulotaso, pääasiallinen toiminta eli työmarkkina-asema sekä kieli- ja ulkomaalaistaustaisuus. Lukijalle selviääkin, että kaikilla näillä tekijöillä on merkitystä elämänlaadun kannalta. Kyseeseen vastaajat arvioivat elämänlaatuaan asteikolla 0–10, jossa 0 on erittäin tyytymätön ja 10 erittäin tyytyväinen. Tällä mittarilla naiset ovat hieman miehiä onnellisempia (7,7 vs. 7,2). Yleinen tyytyväisyys elämään on puolestaan alimmillaan 43-vuotiailla (7,55) ja korkeimmillaan ikähaitarin yläpäässä, kahdeksan- ja yhdeksänkymmenen elinvuoden välillä (7,8).

Koettu elämänlaatu korkeampaa maaseutualueilla

Yksi teoksen keskeisimmistä havainnoista on, että suuret kasvukeskukset eivät aina tarjoa korkeinta koettua elämänlaatua, vaikka ne ovat taloudellisesti vauraita ja etenevän kaupungistumisen on nähty olevan liki pysäyttämätön megatrendi. Sen sijaan maaseutuvaltaisilla alueilla, pienemmillä paikkakunnilla ja erityisesti harvaan asutulla maaseudulla koettu elämänlaatu on korkeampaa. Esimerkiksi elämäntyytyväisyys on harvaan asutulla maaseudulla keskimäärin 7,7 ja kaupunkien läheisellä maaseudulla 7,6, mutta kaupungeissa vain 7,3. Raportin kirjoittajat toteavatkin: "Ihmisten kokemukset oman elämänsä tilasta poikkeavat näin ollen suuresti siitä kasvun ja vaurauden yleiskuvasta, joka mediassa ja yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa usein nousee esiin" (s. 52).

Väestö keskittyy ja kaupungistuminen jatkuu, vaikka koettu elämänlaatu maaseudulla on tutkimusten mukaan korkeampaa. Tätä kaupunki- ja maaseutualueiden välistä paradoksia on teoksen mukaan yritetty selittää 1970-luvulta asti kolmenlaisilla tekijöillä. Ensimmäinen näistä liittyy elämänlaadun ja asukastiheyden suhteeseen, joka muuttuu jossakin vaiheessa positiivisesta negatiiviseksi, kun väestöä on niin paljon, ettei esimerkiksi parempi palvelutarjonta enää kompensoi suurkaupunkielämän negatiivisia puolia.

Toinen selitysryhmä keskittyy siihen, kuinka elämänlaadun maantiede ei välttämättä vastaa kasvun maantiedettä. Ihmiset siis joutuvat muuttamaan "pakon edessä" kasvukeskuksiin, koska työpaikat sijaitsevat siellä. Kolmannessa selitysryhmässä on pyritty tunnistamaan ne suurkaupunkien ominaisuudet, jotka todella edistävät hyvinvointia. Alueelliseen hyvinvointiin vaikuttavat tässä näkökannassa paikan lisäksi myös sen asukkaiden ominaisuudet, ja tämä suhde on länsimaisissa suurkaupungeissa yleensä heikompi kuin maaseudulla.

Koetun elämänlaadun osa-alueet, kuten tyytyväisyys asuinympäristöön, korostuvat eri tavalla alueesta riippuen ja vaihtelevat esimerkiksi koulutustason ja työmarkkina-aseman mukaan. Kaikkein tyytyväisimpiä elämänsä ovat yliopisto- tai korkeakouluasteen koulutuksen omaavat vastaajat, jotka asuvat harvaan asutulla ydinmaaseudulla tai kaupunkialueiden läheisellä maaseudulla (7,9–8,1).

Tyytyväisyyteen vaikuttaa myös tulotaso, asuinmaakunta ja se, asutaanko omistus- vai vuokra-asunnossa. Onnellisimmat vastaajat löytyvät Satakunnasta (7,8), Lapista (7,6) ja Etelä-Karjalasta, vähemmän onnelliset taas Keski-Suomesta (7,1), Kymenlaaksosta (7,1) ja Keski-Pohjanmaalta (7,0). Kaupunkilaisilla on hieman enemmän sosiaalista kanssakäymistä kuin maaseutumaisilla alueilla asuvilla, eli paremmaksi koettu elämänlaatu maaseudulla ei pohjaa suurempaan yhteisöllisyyden kokemukseen.

Muuttajat ovat elämänlaatuunsa tyytyväisiä

Muutto maakuntarajan yli parantaa koettua elämänlaatua, etenkin silloin, kun syynä on halu elää rauhallisemmassa ympäristössä tai itselle sopivammalla asuinalueella. Erityisesti ne muuttajat, jotka siirtyivät pienemmille paikkakunnille tai maaseudulle, kokevat muuton parantavan elämänlaatuaan. Toisaalta muutto kaupunkiin parantaa elämänlaatua niillä, jotka arvostavat urbaania elämää ja kaupungin tarjoamaa palveluvalikoimaa. Muuttoliiketutkijoiden parissa tosin tiedetään, että tyytyväisyyttä selittää osin jälkikäteen tehty rationalisointi. Koska muuton syynä on usein toive jostakin paremmasta, on tyypillistä, ettei muuttopäätöstä haluta jälkeenpäin kyseenalaistaa. Paikallaan pysyneiden vastauksissa elämäntyytyväisyys, onnellisuus ja elämän merkityksellisyys eivät olleet parin viime vuoden aikana parantuneet eivätkä heikentyneet, kun taas muuttaneilla elämänlaatu oli parantunut kaikilla näillä osa-alueilla.

Etätyö on yksi teoksessa esiin nostettu tekijä, joka vaikuttaa positiivisesti koettuun elämänlaatuun. Etätyö on yhteydessä työtyytyväisyyteen, joka on tärkeä elämänlaadun osatekijä työikäisellä väestöllä. Selvästi tyytyväisimpiä omaan työhönsä ovat ne, jotka tekevät etätyötä viikoittain tai kuu-kausittain, kun taas tyytymättömmimpiä ovat ne, jotka tekevät sitä harvoin tai ei koskaan. Etätyöstä ei kuitenkaan teoksen mukaan vielä ole Suomen maa- ja syrjäseutujen väestönkadon pelastajaksi, sillä etätyön tekeminen on yleisintä kaupunkivaltaisilla alueilla. Yhtenä keskeisenä syynä on alueiden erilainen elinkeinorakenne: kaupunkialueilla esimerkiksi tietointensiiviset työt, joita voi suorittaa myös etänä, ovat keskiössä, kun taas maaseutuvaltaisimmilla alueilla paikkasidonnainen työ on yleisempää.

Pintaraapaisu laajaan tutkimusaineistoon

Hanellin ja Mattilan teos on mielenkiintoinen katsaus ainutlaatuisen tutkimusaineistoon, mutta kuten tekijät itsekin myöntävät, kyseessä on vasta "kevyt pintaraapaisu tähän erittäin laajaan aihealueeseen" (s. 53). Raportin tarkoitus on tekijöiden mukaan moninaistaa perinteistä kuvaa alueellisesta kehityksestä ja maan sisäisistä muuttoliikkeistä. Tässä tehtävässä teos onnistuu, mutta akateeminen lukija olisi arvostanut tarkempia viittauksia elämänlaadusta käytävään tieteelliseen keskusteluun. Lähdeviitteet on raportissa luettavuuden nimissä jätetty minimiin, vaikka ne olisi voitu toteuttaa lukijaystävällisesti ala- tai loppuviitteillä.

Siirtolaisuusinstituutissa aineistoa käytetään kuitenkin varmasti jatkossa elämänlaadun maantieteellisten ulottuvuuksien tutkimukseen. Kiinnostavaa olisi myös kaupunkialueiden tarkempi vertailu, jossa pääkaupunkiseutua, Suomen ainoaa todellista suurkaupunkialuetta, verrattaisiin pienempiin kaupunkeihin ja niiden maaseutumaisiin työssäkäyntialueisiin.

Haasteena tämänkaltaisessa aineistossa on, että esimerkiksi koettuun onnellisuuteen vaikuttavia tekijöitä on niin paljon, että on vaikea sanoa tarkalleen, mikä selittää esimerkiksi eri maakuntien välisiä eroja. Kysyä voi myös, onko sillä käytännössä suurta merkitystä, että elämäntyytyväisyys on yhdellä alueella 7,8 ja toisella 7,0, kun maakuntien väliset erot eivät 0–10 asteikolla mitattuna ole kuitenkaan tuota suurempia. Maailman onnellisimmassa maassa omaan elämään ollaan kyselyn perusteella aika tyytyväisiä hyvin monenlaisilla paikkakunnilla ja asuinympäristöissä.

RIIKKA ARO

YTT, FM, yliopistotutkija

Jyväskylän yliopisto

KIMMO ENGLUND

VTM, puutarhuri, multarhuri

Uoma Earthcare

Uuspaikallista toimijuutta hahmottamassa

Chris Smaje: *A Small Farm Future. Making the case for a society built around local economies, self-provisioning, agricultural diversity and a shared earth.* 2020. Chelsea Green Publishing London. 320 s.

Cris Smaje: *Saying NO to a Farm-free Future. The case for an ecological food system and against manufactured foods.* 2023. Chelsea Green Publishing. London. 208 s.

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.154854>

Olisiko sinun ihanneyhteiskuntasi korkean teknologian urbaani ja automatisoitu ihmismuurahaiskeko? Kuulostaako maalainen, matalan teknologian paikallisyhteisö kauhukuvalta? Pelastaako teknologia meidät? Vai onko muutosten oltava syvempiä, pitäen sisällään sosiokulttuurista ja poliittista transformaatiota? Onko elämäntapamme tällöin väistämättä radikaalisti muututtava ja joudummeko myös pohtimaan uusiksi käsityksemme hyvästä elämästä ja ihmisyydestä? Jos ruoka on meidän perustavanlaatuinen luontosuhteemme, mitä sille tapahtuisi, jos ruokamme valmistettaisiin laboratorioissa? Miltä näyttäisi tulevaisuuden pientilatalouksiin perustuva yhteiskunta?

Kahdessa teoksessaan Chris Smaje, englantilainen sosiaalitieteilijä ja pientilallinen, antaa oman vastauksensa muun muassa näihin kysymyksiin. Ensimmäinen, *A Small Farm Future – Making the case for a society built around local economies, self-provisioning, agricultural diversity and a shared earth* (2020), on Smajen argumentti pienimuotoisen, vähän energiaa kuluttavan viljely-yhteiskunnan puolesta. Hänen teesinsä piir-

tävät vaihtoehdon teknologiaoptimistien visioille maasta irrotetusta ruuantuotannosta. Etenkin Isossa-Britanniassa merkittävän yhteiskunnallisen vaikuttajan George Monbiot'n *Regenesis – Feeding the world without devouring our planet* (2022) on puheenvuoro laboratorioruoan (solumaatalous, *precision fermentation*), tai Smajen sanoin teollisen ruoan (*manufactured food*), puolesta. Smajen toinen teos, *Saying NO to a Farm-free Future – The case for an ecological food system and against manufactured foods* (2023), on kritiikki niin Monbiot'n teoksen perus-oletuksista kuin sen laskelmista.

Small Farm Future summaa alkuun läpileikkaavasti yhteenkietoutuneiden monimutkaisten kriisien aikakautemme keskeisiä kehityskulkuja ja syy-seuraussuhteita avaten jokaisen nimeämänsä kriisin (väestö, ilmasto, energia, maaperä, tavara, vesi, maa, terveys ja ravitseminen, poliittinen talous ja kulttuuri) osalta sen olennaisia linkityksiä elämämme perusteisiin, elävän luonnon mahdollistamaan ja auringon energian monin tavoin ylläpitämään ruokajärjestelmään. Keskeiseksi teemaksi avautuu myös ihminen osana luontoa, etenkin teknologioiden kehittäjänä ja hyödyntäjänä, missä historiallisessa kehityksessä leimallista lienee sinnikäs, joskin mahdoton, pyrkimys irrottautua luonnonympäristöistä kytköksineen. Smaje näkee tiivistäen kolme vaihtoehtoista tulevaisuutta (2020, 27): nopea teknologinen korjausliike (*rapid technofix*), jossa talous ja politiikka jatkavat muutoin pääasiassa totunnaisesti (*business-as-usual*), mutta nettoilmastopäästöjä aiheuttava tuotanto korvataan välittömästi negatiivisia ilmastopäästöjä aiheuttavilla; globaalin talouden poliittinen uudelleenjärjestäytyminen ja umpikujan purkaminen radikaalin globaalin hiilikaton asettamisen eli globaalin hallinnan avulla (*political cap*); tai ilmastoromahdus (*climate breakdown*) kahden edellisen toimen puuttuessa.

Välttääksemme romahduksen – ja teknisten pikaratkaisujen puuttuessa – olisi Smajen mukaan syytä vakavasti harkita "yhdenkertoista hetken ratkaisuksi" paikallisia, työvoimaintensiivisiä, pienimuotoisia viljelytalouksia (*farming economies*, 2020, 28), jotka toteuttaisivat agroekologisten periaatteiden mukaista ruoan kasvatusta ja muita siihen kytkeytyviä palveluita paikalliselle väestölle paikalliset olosuhteet ja erityispiirteet huomioiden, paikallisia resursseja hyödyntäen. Tämä visio sisältyy Smajella globaalin hiilikaton asettamisen polun käytännön ratkaisuihin eli uudenlaisen politiikanteon malliin. Smajen pohdintoja leimaa kuitenkin ymmärrettävästi se, että yhden ratkaisumallin tulevaisuus on

mahdoton. Yhteisöjen, kotitalouksien, kylien ja alueiden on löydettävä itselleen toimivat paikalliset ratkaisut. Vakiintuneen maailmanjärjestyksen muuttaminen ei ole helppoa, ja voidaankin pohtia, onko se mahdollista vain kriisien tai romahdusten kautta. Keskitetysti hallinnoidun ja järjestäytyneen yhteiskunnan luutuneisuus ja polkuriippuvuudet ja valtaapitävien intressit saavutettuine etuineen estävät tehokkaasti reagoimista mahdollisesti jopa olemassaoloa uhkaaviin ongelmiin (mt., 26).

Irtikykentöjä

Smajelle keskeinen olemassaoloamme uhkaava kriisi on kulttuurin, modernin, kriisi. Modernin globaalin yhteiskunnan perustana on ajatus jatkuvasta muutoksesta, pääsääntöisesti parempaan suuntaan. Isolle joukolle ihmisiä moderni elämä on tarkoittanut materiaalisen hyvinvoinnin lisääntymistä. Samalla resurssien kulutus on lisääntynyt, mutta tämä ei ole tuonut mukanaan lisääntynyttä onnellisuutta tai merkityksellisyyden kokemusta. Miksi ei? Koska olemme irrottaneet itsemme luonnon prosessien takaisinkytkennästä. Smajen mielestä ratkaisu on myöntää, että olemme biologisia, ahertavia, kärsiviä olentoja: meidän on mahdollista hyväksyä kohtalaisen kova työnteko kapeahkon paikallisen elannon eteen ja käyttää loput ajasta toteuttamalla itseämme, elämällä omannäköistämme elämää vähähiilisten toimien parissa. Poliittisesti Smaje kutsuu tulevaisuusvisiotaan agraariksi paikallisuudeksi (*agrarian localism*). Ekologisesta (tai biologisesta) vinkkelistä meidän ihmisten tulisi hänen visiossaan olla ekosysteemien hyvä avainlaji (*keystone species*, 2023, 145) – meidän tulisi olla säilyttäjiä, monimuotoistajia, ylläpitäjiä, kestävän toiminnan mahdollistajia ja varmistajia. Paljon keskeistä kiteytyy tähän käsitykseen hyvästä avainlajista, ja jo tämä käsite tuo toimijuuden keskiöön.

Smajen mukaan ympäristötaloustieteessä nähdään välttämättömänä panostaminen vähähiilisiin, työvoimaintensiivisiin aloihin, mutta keskeinen syy tämänkaltaisten visioiden hylkimiseen on edistysajattelu, edistysnarratiivi (*progress*): vanha, entinen ja perinteinen nähdään takapajuisena tai taaksepäin kulkemisena, vetovoimaisen, elinvoimaisen urbaanin korkean teknologian tulevaisuuden vastinparina – eikä siksi haluttavana tai kiinnostavana muutospolkuna. Vapautuminen sitovasta ruumiillisesta työstä arjen pyörittämiseksi on Suomessakin isolle osalle väestöä lähimenneisyyttä, eikä se siten ymmärrettävästi houkuttele kat-

somaan taaksepäin. Toisaalta, kuten Smaje huomauttaa (2020, 80), myös lukemattomat kaupunkilaiset tekevät kovaa fyysistä työtä yksilöllisissä elämänprojekteissaan, vaikkapa kuntosaleilla, mutta näiden projektien tavoitteet ovat hyvin toisenlaiset kuin ruoan kasvatuksen, perustarpeen tyydyttämisen ja toimeentulon. Tämä tavoite on moderni: se dramatisoi yksilöiden elämänprojektia tai nostaa heidät esiin poikkeuksellisenä yksilönä (*individual exceptionalism*). Moderniin kuuluu irtikytkenä luonnon sykleistä ja prosesseista, ja tämä irtikytkenä on mahdollistanut yksilölliset, omalaatuiset projektit.

Smajen keskeisin kritiikin kohde, ja samalla hänen näkökulmastaan keskeinen yleisen kritiikin lähde agraarille ja paikalliselle visiolle, on *ekomodernisaatio*, jossa hänen mukaansa ratkaisukeinot ongelmiin ovat samat kuin ne, joilla ongelmat alkujaan ovat syntyneet: urbaani industrialismi, joka perustuu talouskasvuorientoituneisuuteen, korkeaan energiankulutukseen ja isoihin pääomiin. Smaje puhuu ekomodernisaation mukaisesta näennäisestä muutoksesta "jonkintekemisenä" (*doing-somethingism*) ja edelleen sen todellisesta, heikosta muutoskyvystä "eiminkääntekemisenä" (*doing-nothingism*) juuri esittämiensä ongelmien alkusyiden takia (2023, 143). Tarvitaan merkittävämpiä muutoksia.

Kaikki päätökset ja kehityspolut sisältävät kuitenkin kompromisseja (*trade-off*); toisin sanoen astuminen jollekin polulle tuo omanlaisensa haasteet ja pakottaa tekemään kompromisseja. Smajen mukaan pakottavimpia ja nopeita päätöksiä vaatii fossiili-intensiivisyyden ja työvoima-intensiivisyyden välinen kompromissi. Yhdeksi olennaiseksi kysymykseksi tulee käytetyn ihmistyövoiman vaatima ja panostama energia suhteessa saatuun tuotokseen. Tulemme jatkuvan kasvun tavoittelusta riittävyuden ja kohtuullisuuden kysymyksiin tässä ja muussa ihmistoimeliaisuudessa. Keskeinen Smajen vision taustateesi onkin kapitalismin kriisi – pääoman logiikka on ajanut myös viljelyn kauas siitä, mitä se on ollut. Laajempaan kontekstina hän esittääkin kohtuutalouden (*degrowth*) kaltaista makrotalouden mallia (2020, 34), joka ottaisi vakavasti BKT:n kasvun ja resurssien kulutuksen välisen absoluuttisen irtikytkenän epärealistisuuden (mm. Vadén ym. 2019) ja joka konkreettisesti rakentuisi jo 1970-luvulla havaitun hyvinvointimme ja (energian ja materiaalisen) kulutuksen kasvun välisen irtikytkenän perustalle: tietyn BKT:n tason jälkeen hyvinvointimme ei enää lisääny. Hyvä elämä ja kohtuullinen elintaso on siis mahdollinen huomattavasti pienemmällä kulutustasolla kuin Suomen kaltaisissa maissa tällä hetkellä.

Ajatus materiaalisen vaurauden pienentymisestä ei tietenkään ole uusi, ja kysymystä, mikä on riittävä elintaso, on pohdittu pitkään. Keskeisenä tavoitteena *kohtuullinen elintaso* tarkoittaisi agraarissa paikallisuudessa muun muassa huomattavasti enemmän (vastuullista ja merkityksellistä) tekemistä ja vähemmän ostamista (ks. Hirvilammi & Helne, 2014, *having, doing, loving, being*). Tämä asettaa vision toteutukselle valtavan tiedollisen ja taidollisen haasteen – ei vähiten siksi, että tietotaidon välittymisen sukupolviset ketjut ja kytkökset ovat katkenneet tai väljenneet; osaajien ja perinteenkantajien määrä on romahtanut ja käytännön kotitalousosaaminen on Suomessa vähentynyt etenkin kaupungeissa, joissa ruoka-huolto ja vastuu ruokaturvasta on pääosin ulkoistettu. Kansalaisten rooli nykyisessä (ruoka)järjestelmässä on pääasiassa ruoan kuluttajan, ei aktiivisen toimijan. Smajen sanoin meidän tulisi ottaa päähenkilön (protagonistin) rooli omaan ruokaamme liittyen osana tulevaisuuden ruokajärjestelmiä. Agraarin paikallisuuden kontekstissa meidän pitäisi myös vakuuttaa itsemme ja muut siitä, että pienviljely-yhteiskunta on hyväksyttävä. Edistyksen kieli pitää korvata uudella narratiivilla: lisääntynyt autonomia, lisääntynyt hyvinvointi, lisääntyneet sosiaaliset ja ekologiset yhteydet, lisääntynyt merkityksellisyys.

Smajen mukaan irtikytkentä vanhasta ja perinteestä on mahdollistanut uudenlaisen kytkeytyneisyyden (mm. mediavälitteisyys) ja riippuvuuden (mm. kommodifikaatio). Agraarissa paikallisuudessa voidaan puhua *takaisinkytkennästä*: siinä hyväksytään vanhasta oppiminen ja sen kaltainen katsominen menneeseen, missä myös ihmisen- ja yhteisöjenkokoisten, esimerkiksi matalan teknologian, ratkaisujen hyödyntäminen kyetään näkemään edistyksenä. Mutta keskeisimmin siinä tunnustetaan pois pääsemätön paikkamme osana luontoa (biologinen ja ekosysteeminen takaisinkytkentä) sekä resurssien rajallisuus, mikä konkretisoituu paikallistalouksien luomisen ja yhteisöjen sekä yhteisomaisuuden ja yhteishallinnan, (*commons*) rakentamisen kautta. Smaje puhuukin *todellisesta modernista ihmisestä ja todellisesta kehityksestä* (2020, 80) viitatessaan tilanteeseen, jossa kykenemme päästämään irti elämäämme ja tulevaisuuden mahdollisuuksiemme sitovista rahallistamisen, automatisoinnin, markkinaistamisen, materiaalisuuden ja mediavälitteisyyden tavoitteista ja vaatimuksista. Viesti on siis hänen mukaansa kaikin tavoin positiivinen: kun nykyisen kaltainen maailmanjärjestys ei enää ole mahdollinen, meidän on mahdollista vapautua pohtimaan ja rakentamaan tulevaisuutta todellisesti uudeksi. Olennainen osa tätä uudelleenajattelua on sen painottaminen, että todellisuutemme on vain yksi mahdollinen

(mt., 73–74). Modernin mahdollisuus on siis Smajen mukaan uusi irti-
kytkentä modernin ongelmakohdista ja takaisinkytkentä yhteisöön ja
luonnon prosesseihin.

Uusi suunta

Suomessa uutta suuntaa ruokajärjestelmälle sen toimintakyvyn varmistamiseksi tulevaisuudessa on esitetty "nykyisen regiimin ominaispiirteiden kääntöpuolelta", kuten omavaraisuuden vahvistamisesta, muun muassa liittyen ravinne- ja energiaperustan paikallisuuden vahvistamiseen, fossiilienergiariippuvuuden katkaisemisesta, hajauttamisesta ja monipuolistumisesta (Kuhmonen & Kuhmonen, 2023, s. 42). Tulevaisuuden visioista *omavarainen ruokajärjestelmä (agroekologiaregiimi*, Kuhmonen ym. 2023) vastaakin monilta osin Smajen hahmottelemaa pientilaista tulevaisuutta. Se sisältää myös samansuuntaisia näkemyksiä kasvun pakosta luopumisen välttämättömyydestä. Nykyisen ruokajärjestelmämme kriittisistä haavoittuvuuksista moni liittyy jatkuvan kasvun vallitsevaan maailmanmalliin, jota määrittävät muun muassa vallan ja resurssien keskittyminen ja taloudellisen voiton tavoittelu. Molemmat valaisevat tähän tulevaisuuskuvaan liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita. Miltä siis agraari paikallisuus näyttää Smajen visiossa ja miltä se mahdollisesti näyttäisi Suomessa?

Smajelle agraari paikallisuus tarkoittaa *pienviljelykotitalouksien* ympärille rakentuvia paikallisuuksia. Hänen visiossaan vuoden 2050 Isossa-Britanniassa valtaosan ruoasta tuottavat monimuotoiseen peltoviljelyyn keskittyvät tilat. Mutta merkittävä rooli on myös pienviljelyllä, missä Smajen laskelmien lähtökohtana on perinteinen talonpoikainen 1,3 hehtaaria maata, hedelmätarha ja lehmä -visio (2020, 157) täydennettynä kaupunkiviljelyllä sekä kotipuutarhojen omatarveviljelyllä. Vaikka Smajen visiossa viljelijä on laaja termi (kotipuutarhuri, yhteisöviljelijä, kauppapuutarhuri, pientilallinen, peltoviljelijä, maitotilallinen, kalastaja), katseen keskipisteenä on pientilallinen, toisin sanoen pienviljelykotitaloudet; nämä muodostavat yhteiskuntajärjestyksen ytimen.

Smaje piirtää suttuisen tiekartan kohti yhteiskuntaa, jossa monet ihmiset asuvat pienviljelykotitalouksissa ja kaupankäynti on huomattavasti rajatumpaa kuin nyky-yhteiskunnassa, maankäyttö- ja -omistuskierurat on mietitty uudestaan sosiaalisia ja ekologisia suhteita painottaen ja maaseudulle on muodostunut keskuksia, jotka luovat uudenlaista paikallista

vetovoimaa ja vastustavat nykyisenlaista isoihin kaupunkeihin keskittävää urbanisaatiota. Myös yhteiskunnan statushierarkiat ja rituaalit on mietitty uudestaan niin, että ne suojelevat keskeisiä resursseja ja että pienviljelykotitalouksien autonomia ja merkityksellisyys ovat suuressa arvossa. Tiekartta on suttuinen, koska Smaje toistuvasti painottaa, että paikalliset olot tulevat määrittämään sen, miten yhteiskunnat muuttuvat. Vaihtoehtoja riittää.

Teollista soluruokaa vai ylläpitäviä kotieläimiä?

Eräs merkittävä aihe keskustelussa ruokamaatalousjärjestelmän suunnasta on koti- tai tuotantoeläimet (*livestock*). Varsinkin ekomodernistit ajattelevat, että tuotantoeläimet ovat ilmastopahiksia ja että lihan tuotannon alasajo on tärkeää elinkelpoisen planeetan säilyttämiseksi. Smaje katsoo, että ekomodernistit (mukaan lukien George Monbiot) ylikorostavat tuotantoeläinten (ja vähättelevät solumaatalouden) ilmasto-vaikutusta. Smaje pitää ongelmallisena näkemystä, jonka mukaan ilmastomuutoksen hillitsemiseksi tulisi jättää fossiiliset energiavarannot maahan ja luopua eläintuotannosta. Hänen mukaansa tässä asetelmassa on se ongelma, että teollinen eläintuotanto on mahdollista ainoastaan fossiilitaloudessa. Jos luovumme fossiilisista polttoaineista, tulemme tarvitsemaan kotieläimiä pienessä mittakaavassa. Jos taas emme luovu fossiilisista polttoaineista, lihantuotannon lopettamisella ei tule olemaan suurta merkitystä ilmastomuutoksen kannalta.

Materiaaliset resurssit hupenevat ja kallistuvat, ja niiden hyödyntämiseen käytetään yhä enemmän energiaa. Yhtälön mahdottomuus on siinä, että YK:n tietojen mukaan materiaallinen kulutus lisääntyy tulojen kasvun myötä, eikä loppua näy, etenkin kun politiikka ja talous toimivat jatkuvan kasvun logiikalla (2023, 40). Rikkaiden maiden elintason tavoittelu kaikille ei ole mahdollista, mutta globaalin median ja rajattomuuden kulttuurin myötä tavoittelijoita on enenevästi. Smajen mukaan julkisessa keskustelussa ei uskalleta myöntää, ettei ole mahdollista kasvattaa myöskään lihantuotantoa mittoihin, jossa nousevien talouksien asukkaat voisivat nauttia samanlaisesta materiaalisesta yltäkylläisyydestä kuin me täällä vanhoissa teollisuusmaissa. Smajen mukaan ei myönnetä sitäkään, että korkean teknologian kasviperäiset elintarvikkeet eivät tule toimimaan tulevaisuuden vähähiilisessä todellisuudessa. (mt., 83–97.)

Keskeisimmät Smajen (2023) esittämistä solumaatalouden tai teollisen ruoan kritiikeistä kiteytyvätkin niiden vaatimaan valtavaan sähköenergian määrään ja sen seurannaisvaikutuksiin, kuten maankäytön tarpeisiin, sekä markkinariippuvuuteen. Tämä vertautuu suoraan Kuhmosen ym. (2023) esittämistä tulevaisuuden ruokaregiimeistä high-tech-ruokajärjestelmään tai "sähköregiimiin", jossa monimuotoisuuden väheneminen on merkittävää kun "[m]aatalous alkaa toimia teollisuuden periaatteilla, kun tuotanto on irrotettu merkittävältä osin maasta, eläinkannasta ja niiden biologisista rytmeistä". Siinä ympäristöhaitat eivät katoa vaan muuttavat muotoaan painottuen etenkin sähköntuotantoon ja paljolti sen vaatimaan kaivannaisteollisuuteen sekä keskittymisestä aiheutuvaan kuormitukseen (Kuhmonen ym. 2023, 17–18).

Palataan vielä kotieläimiin. Smaje esittää myös kotieläimille monenlaisia toimijuuksia ja jopa protagonistin roolia osana tilakokonaisuuksia. Hänen pienimuotoisessa, vähäenergisessä sekaviljelyssään on tilaa ylläpitäville kotieläimille (*default livestock*, alkup. Fairlie 2010; mt., 134), systeemin kasvattamille ja sitä tukeville kotieläimille. Nämä hyödyntävät sellaisia resursseja, jotka tukevat pienimuotoista viljelytuotantoa. Argumentti on, että tuotantoeläinten haitat korostuvat lähinnä teollisessa mittakaavassa. Smajen mukaan niiden hyödyt voivat pienimuotoisessa viljelyssä selvästi ylittää haitat: ne tehostavat ravinnekiertoa agroekosysteemeissä, muuntavat jätteitä hyödyllisiksi tuotteiksi, toimivat suojana ruokapulaa vastaan, auttavat tilan töissä, pitävät tuholaisia loitolla, tuottavat hyödyllisiä sivutuotteita (villaa, nahkaa, luita, ym.), tuottavat ravinteikasta ruokaa köyhille tai maattomille viljelijöille sekä tuottavat tehokkaasti rasvaa pohjoisissa oloissa. Paljon parjatut märehitijät pystyvät käyttämään ravinnokseen alueita, jotka eivät sovellu kasvinviljelyyn, ja muuttamaan ne hyödyllisiksi tuotteiksi. Samalla ne tarjoavat lannoitevaikutuksen, jonka merkitystä on vaikea ylikorostaa fossiilitalouden jälkeisessä maailmassa. Lisäksi pienimuotoinen eläintenpito voi edistää eläinten hyvinvointia ja tukea niiden lajinomaista käyttäytymistä.

Mullistuksien kautta kohti agraaria paikallisuutta

Miten Smaje näkee, että hänen visioimaansa agraariin paikallisuuteen päästään? Hän nostaa muutaman esimerkin niin Kiinasta kuin lähempää, kotoaan Englannista, joissa poliittisen keskuksen vallan himmentyminen saa paikalliset toimijat täyttämään syntyneen tyhjiön. Muilta osin visio

nojaa erilaisten uhkakuvien realisoitumiseen tavoilla, jotka tuntuvat uskottavilta ja mahdollisilta mutta jotka sisältävät paljon epävarmuutta. Vaihtoehtoisen viljelyn yhteiskunnalliset liikkeet (*alternative farming movement*) ovat historiallisesti pyrkineet vastaamaan poliittisen järjestelmän puutteisiin ja muutostarpeeseen ruohonjuuritason (*bottom-up*) toiminnalla, ja tähän Smajekin, jo omasta pientilallisen roolistaan lähtien, haluaa uskoa mutta päätyy toteamaan, että riittävän suurimittainen mullistus voi tapahtua vain poliittisen järjestelmän mullistuksella (2020, 232). Myös maaseudun ja kaupunkien väliset yhteydet tulevat mullistumaan (mt. 205–214), eivätkä epävarmuudet ole tässäkään mielessä merkityksettömiä. Voi olla, että paikallista autonomiaa syntyy vain kriisien kautta ja välttämättömyydestä (mt. 233). Voi olla, että ruokajärjestelmän kriisit syvenevät pisteeseen, jossa keskusjohtoinen valtio ei pysty täyttämään periferian perustarpeiden kysyntää, mikä korostaa paikallisen tarjonnan merkitystä. Voi olla, että nousevat energian, resurssien ja pääoman hinnat yhdessä kasvavan paikallisen väestön kanssa johtavat laajamittaiseen taloudelliseen ahdinkoon, ja näin paikallinen työvoimatarjonta paisuu. Näiden seurauksena olisi Smajen mukaan viljelymaan kysynnän kasvu ja sitä kautta inflaatio.

Käytännössä Smajen argumentti siis on, että monien päällekkäisten kriisien aiheuttamat mullistukset johtavat siihen, että valtioiden keskusten valta vähenee varsinkin periferioissa, jolloin paikallisten toimijoiden on otettava valta omiin käsiin. Hakien inspiraation mehiläisyhdyskunnista Smaje (mt., 235) kutsuu näitä korvausvaltioiksi (*supersedure state*), joissa kuningatar on joskus korvattava tilanteessa, jossa uutta kuningarta ei ole ehditty kasvattaa. Tällainen selviytymiskeino johtaa heikompaan kuningattareen mutta on parempi vaihtoehto kuin olla ilman. Smaje näkee, että tällaisia kärsineitä paikallisuuksia voi vahvistaa tasavaltaisuuden teeseillä (*republicanism*), kuten kansalaisten tasa-arvolla, osallisuudella ja vahvojen yhteisten instituutioiden rakentamisella. Lisäksi hän ammentaa ruokasuvereniteettitoimijoiden, kuten La Via Campesinan, julistuksista (mt., 257) ja muista itseorganisoituvista liikkeistä. Vaihtoehtoja selkeästi on, mutta se, miten nämä vaihtoehdot saadaan myytyä ihmisille, joiden elinolot heikkenevät ja joita pommitetaan erilaisilla poliittisilla narratiiveilla, on epävarmaa.

Voiko vaihtoehtoinen maanviljely ruokkia meidät ja miten se tapahtuu?

Smajen vastaus kysymykseen on: kyllä voi. Hänen esimerkkilaskelmansa koskee vuoden 2050 Iso-Britanniaa. Laskelma pohjautuu 25 prosenttia nykyistä suurempaan asukasmäärään, mikä perustuu arvioon mahdollisesta ilmastopakolaisuuden aiheuttamasta väestökehityksestä. Oletuksena on myös lisääntyneen fyysisen työn vaatima 3 000 kalorien päivittäinen energiansaanti sekä Ison-Britannian viralliset ravitsemussuosittukset. Smajen mallissa on enemmän maitotuotteita ja vähemmän lihaa kuin planetaarisessa ruokavaliossa. Viljelykasveille Smaje on laskenut erityisen matalan satoisuuden saadakseen näin tuotettua laajasti hyödynnettävän ja huonoimman mahdollisen skenaarion vertailukohtaksi (*worst-case scenario baseline, 2020, 150–162*). Laskelman oletuksena on, että urbaanit vihervaluut on otettu intensiiviseen viljelykäyttöön ja monimuotoinen peltoviljely työllistää lähes puolet viljelijöistä. Kotitaloudet ovat niin ikään merkittäviä ruokatoimijoita.

Smajen agraarin paikallisuuden yhteiskunnassa kotitaloudet tekevät pitkälti palkatonta viljelytyötä mutta ovat turvattuja asumisessaan joko periytyvän omistusasumisen tai erilaisten yhteismaajärjestelyjen kautta. Koska tulevaisuuden pientilat ovat pitkälti omavaraisia ruoan, vaatteiden ja energian suhteen, pienviljelijän tulon tarve vähenee ja hän voi itse päättää, milloin käy sadollaan kauppaa. Näin palkattomuus ei ole huoli vaan vapautta ja merkityksellisyyttä korostava asia. Kuten todettu, meidän on ajateltava uudelleen statushierarkioita. Tulevaisuuden agraareissa paikallisuuksissa *kotitarveviljelijällä (smallholding householder, mt., 225)* on merkittävä ja itsenäinen rooli. Nykyjärjestelmän vieraannutun ja halvennetun työn sijaan kotitarveviljelijä voi käydä vapaasti kauppaa ja maksaa kulunsa tekemällä *itseohjautuvaa*, merkityksellistä työtä. Tässä on kaikuja *Maaseutututkimus*-lehden edellisessä numerossa arvioidun teoksen intensiivisestä huolenpidosta ja taloudellisesta autonomiasta (Ploeg 2023, s. 17).

Kaupankäyntiin liittyen Smajen pienviljely-yhteiskunnassa raha on irrotettu pääoman logiikasta ja sidottu konkreettiseksi vaihdon välineeksi, jolloin se muodostaa taas niukan resurssin. Tätä niukkaa resurssia ei tuhata, vaan elämän perustarpeita tuotetaan itse. Tällaisten markkinasuhteiden kannalta on olennaista, että kansalaisilla on maaseudulla turvattu oikeus viljelymaahan ja kaupungeissa turvattu työ ja että yhteisöjen taloudelliset päätökset on julkisia. Kun näin on, *kollektiiviset sopimukset*

maankäytöstä ja erilaiset *yhteismaaratkaisut* tulevat entistä tärkeämmiksi, jotta sekä maan paikallinen ekologinen perusta säilyy uusiutuvana että maaseudulle suuntaavat ihmiset saavat maata viljeltäväkseen. Kuten talous ja politiikka, myös maan omistaminen ja sen käyttöoikeudet ovat aina sopimuksellisia sosiaalisia suhteita ihmisten kesken, eivät vain yksilön omia asioita. Smaje näkee, että yhteismaat voivat toimia, kun niiden sosiaalinen tehokkuus on suurempaa kuin taloudellinen tehokkuus olisi maan yksityiskäytössä.

Smaje esittää visiossaan merkittävää mutta myös mielenkiintoista käännettä kaupunkien ja maaseudun tai *keskustojen ja periferian* väliseen dynamiikkaan (2020, 205–214). Smajelle kaupungit ovat toimineet kolonialismin logiikalla, ikään kuin mustina aukkoina, jotka imevät tuotannon keskustaansa paljon kaupunkia suuremmalta alueelta. Tämä asetelma pitäisi muuttaa niin, että myös kaupungit tarjoavat enemmän palveluja, markkinapaikkoja ja poliittista järjestystä maaseudun asukkaille (mt., 212). Lisäksi Smaje kaipaa häiritsijöitä: itseohjautuvia, autonomisia maaseutukeskuksia, jotka luovat rajat kaupankäynnille ja vahvistavat ihmisten yhteyksiä paikalliseen ekologiseen perustaan.

Myös intensifikaatiolle eli tehostamiselle on paikkansa. Koronapandemian aikainen pako mökeille ja monen kaipuu maalle ovat signaaleja siitä, että tulevaisuudessa ihmisten virta voisi kääntyä kaupungeista maalle. Samaan aikaan maatilojen tilakoot ovat kasvaneet, mutta eläköityvä viljelijäsukupolvi ei tahdo löytää työlleen jatkajaa. Tilaa olisi esimerkiksi maatilahautomaille, joilla maatilat tarjoavat maata, välineitä ja osaamista viljelystä kiinnostuneille maattomille yrittäjille, ja muille maan yhteiskäyttöratkaisuille – ehkä jopa yhteisövaraisuudelle. Myös jatkojalostamisessa ja tuotantotilojen yhteiskäytössä piilee mahdollisuuksia, joilla voisimme lisätä ruokasuvereniteettia ja rakentaa paikallisia maaseutukeskuksia. Jos paikallisen päätöksenteon tavoitteeksi otettaisiin paikallisesta ekologisesta perustasta huolehtiminen, agroekologiset ratkaisut, jotka yhdistäisivät piilevän kysynnän ja tarjonnan, olisivat heti kiinnostavia ja investoinnin arvoisia.

Lopuksi: viljelijän ja tutkijan näkökulmat

Viljelijän (Kimmo) näkökulmasta kirjassa hahmoteltu pienviljely-yhteiskunta on toiveikas visio mahdollisesta maailmasta. Smajen piirtämä visio tulevaisuuden autonomisesta ja arvostetusta pienviljelijästä agraarissa

paikallisuudessa on tavoittelemisen arvoinen rooli. "Olen samaa mieltä: meidän pitää kasvaa paremmaksi avainlajiksi, joka on toisinaan maata muovaava insinööri, toisinaan ekosysteemin eliöstön sointia kannatteleva kapellimestari. Tällaisesta työstä pitää myös palkita entistä paremmin, niin taloudellisesti kuin sosiaalisesti. Vaikka tuntuu, että hyvin toimivan maailman paradigma (ks. Kuhmonen ym. 2023) on hiljalleen murenemassa, on ylitettävä monia esteitä, jotta entistä useampi voisi tällaisesta roolista haaveilla: pitää olla pääsy maalle eli tarvitaan maata, jota ostaa, tai maanomistajia, jotka tarjoavat uusille viljelijöille polkuja päästä alkuun. Toivon että löytyy maanomistajia, jotka, kuten meidän tapauksessamme, haluavat säilyttää vanhan tilan viljelykäytössä ja sisällyttävät maaperän ja maisemanhoidon osaksi vuokrasopimusta. Lisäksi muutto kaupungista maalle vaatii elämän kokonaisvaltaisen uudelleen rytmittämisen, uusien sosiaalisten verkostojen rakentamisen ja taitojen opettelun sekä paljon epämukavuuden sietämistä."

Ruokatutkijalle (Riikka) (sekä agroekologiaregiimin että) agraarin paikallisuuden lupaus on takaisinkytkennöissä ja vision tarjoamisissa monimuotoisissa toimijuuksissa. Vastaavasti keskeisimpiä huolenaiheita maatilattomassa tulevaisuudessa on vallan edelleen lisääntyvä keskittyminen harvojen, suurten, monikansallisten korporaatioiden käsiin, myös viljelymaiden omistuksen keskittyminen, pienten toimijoiden lisääntyvä ahdinko ja todellisten valintojen siirtyminen pois tavallisen ihmisen ulottuvilta. (2020, 257) "Uhkakuvana näyttäytyy täsmälleen päinvastainen suunta kuin mitä kohti vaihtoehtoisten ruokaliikkeiden, ruokademokratian, ruokasuvereniteetin ja ruokakansalaisuuden sekä ruokaoikeudenmukaisuuden kannattajat työskentelevät. Kansalaisten ja yhteisöjen päätöksentekovallan lisäämisestä, itsemääräämisoikeudesta ja dekommodifikaatiosta eli markkinariippumattomuudesta mentäisiin kohti kaiken ruoan muuttumista tuotteiksi, brändeiksi, valmisteiksi. Voidaan puhua rekommodifikaatiosta eli muutoksista kohti kansalaisten lisääntyvää (pakotettua) riippuvuutta markkinoista ja niiden tuottamista palveluista. Agraarissa paikallisuudessa sen sijaan monimuotoisella aktiivisella toimijuudella (Smajen protagonismi) on sekä tilaa että keskeinen rooli. Tämä ruokakansalaisuus on kansalaisten, kaikkien kasvattajien ja syöjien itsemääräämisoikeutta, ruokaan ja ruokajärjestelmiin liittyvää monimuotoista toimijuutta, osallisuutta, ymmärrystä, tietoja ja taitoja sekä osallistumisen ja päätöksenteon mahdollisuuksia."

Smajen kirjat herättävät paljon tärkeitä kysymyksiä niin viljelijän kuin tutkijan näkökulmasta mutta tuntuvat antavan vähän vastauksia – aina-kaan varmoja sellaisia. Selkeää ohjelmallista visiota tai esimerkiksi syvälistä pohdintaa viljelymenetelmistä kaipaavalle lukijalle kirjojen anti on ohutta. Smaje tarjoilee ajattelulle runsaasti aineksia, ja sellaisena etenkin *Small-farm future* -kirjaa voi lämpimästi suositella kaikille (ruoka)toimi-joille. Pamflettimainen *Saying NO* -kirja herättää varmasti kriittistä kes-kustelua niin argumentin puolesta kuin sitä vastaan.

Kirjallisuus

- Fairlie, S. 2010. Meat: A benign extravagance. Permanent Publications.
- Hirvilampi, T. & T. Heine 2014. Changing paradigms: A sketch for sustainable wellbeing and ecosocial policy. *Sustainability* 6:4, 2160–2175. <https://doi.org/10.3390/su6042160>
- Kuhmonen, T. & I. Kuhmonen 2023. Suomalaisen ruokajärjestelmän resilienssi, kriisit ja uusiutuminen. *Maaseutututkimus* 31, 19–35. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119984>
- Kuhmonen, T., A. Penttilä, I. Kuhmonen, M. Selänniemi, R. Saarimaa, A. Savikurki & K. Karttunen 2023. Suomen ruokajärjestelmän haavoittuvuus: Keskinäisriippuvuuksien verkko toimintakyvyn haasteena. *Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-249-596-9>
- Ploeg, J. D. van der 2023. *Sociology of farming: Concepts and methods*. Oxon, Routledge.
- Smaje, C. 2020. *A small farm future: Making the case for a society built around local economies, self-provisioning, agricultural diversity and a shared earth*. Chelsea Green Publishing, London.
- Smaje, C. 2023. *Saying NO to a farm-free future: The case for and ecological food system and against manufactured foods*. Chelsea Green Publishing, London.
- Vaden, T., V. Lähde, A. Majava, T. T. Toivanen, J. T. Eronen & P. Järvensivu 2019. Onnistunut irtikytöntä Suomessa? *Alue ja ympäristö* 48:1, 3–13. <https://doi.org/10.30663/ay.76338>

ANNI RANNIKKO

Esittelyssä *Maaseutututkimuksen* toimituskunta

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.152287>

Maaseutututkimus-lehdelle valittiin vuosi sitten uusi toimituskunta ja uusi päätoimittaja vuosille 2024–2026. Toimituskunnan jäsenet osallistuvat lehden kehittämiseen, toimivat vastuutoimittajina lehteen tarjotuille artikkeleille ja ovat päätoimittajan apuna artikkelien vertaisarvioijien valinnassa. Tämä lehti on toinen uuden toimituskunnan toimittama numero. Koska vuoden alussa toimituskunta uudistui lähes kokonaan, on aika esitellä uudet ja vanhat toimituskuntalaiset. Tässä jutussa toimituskunnan jäsenet kertovat, millaista maaseutututkimusta he tekevät ja mikä on heidän suhteensa maaseutuun, maaseudun kehittämiseen ja maaseutupolitiikkaan.

Osallistuvia maaseudun asukkaita

Maaseutututkimus-lehden päätoimittajana tänä vuonna aloittanut **Irene Kuhmonen** on yritysten ympäristöjohtamisen tutkijatohtori Jyväskylän yliopiston Kauppakorkeakoulussa. Työssään hän opettaa ja tekee kestävyys siirtymää käsittelevää tutkimusta. "Talousjärjestelmämme on perustavanlaatuisen muutosten edessä, mikäli haluamme pysäyttää ilmaston lämpenemisen ja luonnon monimuotoisuuden hupenemisen. Nämä muutokset koskevat erityisesti luonnonvaroja hyödyntävää liiketoimintaa. Pysin ymmärtämään tämän liiketoiminnan asemaa kestävyys siirtymissä sekä sitä, miten taloudellinen hyvä luonnon ja luonnonvarojen hyödyntämisestä jakaantuu talousjärjestelmissä", Kuhmonen kertoo.

Maaseutututkijana häntä kiinnostaa erityisesti luonnonvarojen hyödyntävän liiketoiminnan kestävyys. Kuhmonen on tutkinut muun muassa ruokajärjestelmän kestävyys siirtymää ja viljelijöiden roolia sen tekijöinä. "Tutkimukseni rakentuu pitkälti sen havainnon ympärille, että – huolimatta kestävyys siirtymän välttämättömyydestä – kestävyys siirtymäpolitiikalla on tähän mennessä lähinnä vahvistettu keskittymiskehitystä ja samalla maaseudun asemaa resurssiperiferiana. Yhteiskunnan kokonaisresilienssi, ymmärrettynä laajasti toimintavarmuutena, ja aito, planeetan kantokyvyn varaan rakentuva kestävyys vaatii elinvoimaista maaseutua ja elinvoimaisia paikallisyhteisöjä", Kuhmonen kuvaa. Näitä tavoitteita ei hänen mukaansa voida saavuttaa tarkastelematta kriittisesti nyky-yhteiskunnan ja talousjärjestelmän rakenteita ja institutionaalisia sääntöjä. Toisaalta hänelle on tärkeää olla mukana rakentamassa toivoa luovia tulevaisuuskuvia, jotka auttavat ihmisiä suuntaamaan omia pyrkimyksiään yhteiskunnan muuttamiseksi.

Irene Kuhmonen ei vain tutki maaseutua vaan myös asuu siellä. Hänen kotinsa on Vesannolla Pohjois-Savossa – syrjäisellä maaseudulla, kuten hän itse sitä määrittelee. "Olen asunut kaupungissa pitkiä pätkiä mutta viihtynyt aina paremmin maaseudulla. Koen tarvitsevani kiinteää luontoyhteyttä voidakseni hyvin. Pidän siitä, että maaseudun sosiaalinen rakenne on samaan aikaan tiivis ja väljä. Täällä on omaa tilaa ja rauhaa mutta samalla vahva tukiverkosto", Kuhmonen kertoo. Hän toimii myös paikallisen Leader-kehittämissyöhistyksen Mansikka ry:n hallituksessa. Kuhmonen ajattelee osallistuvansa maaseudun kehittämiseen niin maaseudun asukkaana, maaseudun palvelujen käyttäjänä, maaseutututkijana kuin myös yhteiskunnalliseen keskusteluun osaa ottamalla. "Maaseudun elinvoiman ylläpitäminen ja kehittäminen on tärkeää huoltovarmuuden, kuten ruokaturvan, kannalta sekä myös polarisaation torjumisen näkökulmasta. On tärkeää, että maaseudun kehittämiseen on omat, korvamerkityt toimenpiteensä, mutta samaan aikaan olen huolissani yhteiskunnallisten arvojen koventumisesta, mikä vaikuttaa muun muassa maaseudun palvelurakenteen heikentymiseen. Tämän vuoksi maaseudun kannalta tärkeintä politiikkaa ei välttämättä tehdä maaseutupolitiikan nimellä vaan esimerkiksi sosiaali- ja terveyspolitiikkana, turvallisuuspolitiikkana tai maa- ja metsätalouspolitiikkana", hän pohtii.

Toimituskunnan jäsen **Riikka Aro** on yliopistotutkija Jyväskylän yliopistossa. Hän on koulutukseltaan sosiologi (YTT) ja etnologi (FM). Tällä hetkellä Aro tutkii ruokakansalaisuutta eli aktiivista ruokatoimijuutta

kotitarveviljelijöiden ja kumppanuusmaataloustoimijoiden kanssa ja parissa. Tutkimuksessaan hän selvittää, mitä ruokakansalaisuus näissä pienimuotoisen viljelyn muodoissa on ja mikä ruokakansalaisuuden rooli voisi olla kestävässä ruokamurroksessa. Tutkimuksessa suhde maaseutuun syntyy juuri ruoan kautta. "Tällä hetkellä tutkimukseni keskittyy ruokaan, ruoan kasvatukseen, ruokayhteisöihin ja vaihtoehtoihin ruokajärjestelmiin sekä ruokatoimijuuteen. Olen taustaltani kestävä arjen ja kulutuksen tutkija. Ruoka on keskeinen linkkimme luontoon, ja väistämättä kaupungeissakin olemme sen kautta kytköksissä maaseutuun, maalle ja maahan", hän kertoo.

Aro kutsuu itseään uusmaalaiseksi, sillä hän on vastikään muuttanut maalle asumaan. Hän rakentaa hirsitaloa maaseudulle Keski-Suomeen. Aro kertoo, että on tähän asti aina asunut kaupungissa ja etteivät edes hänen isovanhempansa ole asuneet maalla. Rakennusprojektin ohella maalle asettuminen on tuonut elämään myös sukelluksen kotitarveviljelyn pariin. "Kasvatan pienimuotoisesti muun muassa kurpitsaa, kurkkua, tomaattia, yrttejä, parsaa, porkkanaa ja muita juureksia, kaalia ja papuja, ja myös syötävää metsäpuutarhaa olen ryhtynyt rakentamaan. Ruoan kasvattaminen on jatkuvaa oppimista, onnistumisia ja kompu-rointeja, elämyksiä ja ihmettelyä, jumppaa ja nauttimista ulkoilmasta ja luonnosta", hän summaa kotitarveviljelyn antia. Maaseudun kehittämisen näkökulmasta Aro näkee paljon mahdollisuuksia juuri ruokayhteisöissä ja -verkostoissa. "Miten vahvistaa kuluttajien tai pikemmin meidän kansalaisten yhteyksiä tuottajiin? Miten luoda mahdollisuuksia merkitykselliseen työhön ja toimeliaisuuteen? Miten muuttaa mielikuva maaseudusta positiiviseksi, tulevaisuuden kestävien elämäntapojen ja toimeentulon paikaksi?" hän pohtii.

Toimituskunnan jäsen **Merja Lähdesmäki** työskentelee Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa vanhempana tutkijana maaseudun pienyrityksyyteen liittyvissä tutkimus- ja kehittämishankkeissa. Koulutukseltaan hän on sosiologi ja kauppatieteilijä. Lähdesmäki kertoo olevansa erityisen kiinnostunut maaseudulla toimivien pienyritysten yhteiskuntavastuuseen, yritysten ja paikallisyhteisöjen välisiin suhteisiin sekä yhteisölähtöiseen yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen liittyvistä kysymyksistä. Lisäksi hän tarkastelee tutkimuksessaan omistajuuden tunteita metsänomistajakontekstissa sekä elintarvikeketjujen liiketoimintasuhteita.

"Maaseutu on minulle monella tapaa merkityksellinen, koska se edustaa minulle kotiseutua. Asun maatilalla, eli puolison työn kautta pääsen

näkemään ja kokemaan myös maatalouden arkea", Lähdesmäki kertoo. Maaseudun kehittäminen on tullut hänelle tutuksi monien työssä toteutettujen kehittämishankkeiden kautta. "Kehittämishankkeissa toimiminen on hyvää vastapainoa tutkimuksen tekemiselle. Niiden kautta pääsee viemään tutkimustietoa käytäntöön, tekemään yhteistyötä hyvin erilaisten toimijoiden kanssa ja vaikuttamaan konkreettisesti asioihin", hän summaa. Lähdesmäki määrittelee oman osallistumisensa maaseutupolitiikkaan välilliseksi, mutta pitää maaseutupolitiikkaa tärkeänä foorumina edistää alueellista tasapainoa ja elinvoimaisuutta maaseutualueilla sekä parantaa maaseudun asukkaiden elämänlaatua.

Maaseudun kehittäjiä ja tutkijoita

Maaseutututkimus-lehden Maaseutukuva-osiosta vastaava toimituskunnan jäsen **Helka Ketonen** toimii kulttuurijohtajana Maaseudun Sivistysliitossa. Hän on taidehistorioitsija, joka on tehnyt pitkän uran taidemuseoissa ja kulttuuriorganisaatioissa. Ura on tarjonnut mahdollisuuksia erilaisten alaan liittyvien tekstien, kirjojen, artikkeleiden ja selvitysten tekemiseen. Ketonen on kulttuurijohtajan työtehtäviensä kautta vahvasti mukana maaseutuun liittyvässä kehittämistyössä, joka liittyy muun muassa maaseudun kulttuureihin ja taiteeseen, hyvinvointiin, kestävyyteen, pito- ja vetovoimaan sekä matkailuun. Kehittämistyötä tehdään yhteistyössä paikallisten yhteisöjen, järjestöjen, yritysten, taiteilijoiden, museoiden ja vapaaehtoisten kanssa.

Ketosen mukaan Maaseudun sivistysliitossa ollaan mukana tekemässä maaseutupolitiikkaa erityisesti tekojen ja esimerkkien kautta sekä osallistumalla keskusteluihin niin paikallistasolla kuin valtakunnallisesti. Tavoitteena on tuoda ruohonjuuritason toimijoiden ja ihmisten ajatuksia ja toiveita esille laajempiin keskusteluihin ja poliittiseen strategiatyöhön. Hänen henkilökohtainen suhteensa maaseutuun on monipuolinen. "Olen asunut eri puolilla Suomea, maaseudulla ja kaupungeissa. Elämäntilanteiden vaihtuessa myös paikkakunnan, asumismuodon, murteen ja kulttuurin vaihdokset ovat olleet aina mieluisia. Monipuolinen luonnossa liikkuminen ja eräharrastukset sekä läheiset sukulaissuhteet maatalousyrittäjiin ovat olleet tärkeitä keinoja ylläpitää aktiivista suhdetta maaseutuun, vaikka kaupungissa asuisinkin", hän kertoo.

Toimituskunnan jäsen **Matti Salo** on Luonnonvarakeskuksen erikoistutkija. Hän tutkii luonnonvaroihin ja maankäyttöön liittyviä hallintakysy-

myksiä erityisesti luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta. "Tutkimukseni kohdistuu pääasiassa siihen, millaisia ovat ihmistoiminnan ja luonnon monimuotoisuuden väliset suhteet. Tutkimusaiheeni löytyvät maalta, mereltä ja ilmasta. Niitä ovat esimerkiksi metsät, maatalousluonto, villieläinkonfliktit, vesien hallinta ja kalankasvatus. Pääasiassa teen tutkimusta Suomessa ja Latinalaisessa Amerikassa", hän kertoo.

Salon suhde maaseutuun rakentuu nykyään ennen kaikkea tutkimuksen kautta, sillä hän on asunut koko aikuisikänsä kaupungissa. "Olen silti sikäli aika tavallinen suomalainen, että maaseutu ei ole koskaan minusta kovin kauas lähtenyt. Sukujuureni aina isovanhempiini asti löytyvät maaseudun pienviljelijäväestöstä. Itse olen viettänyt lapsuuteni kesät maalla ja osallistunut siellä myös pienimuotoisesti joihinkin tavallisiin töihin taimikon harvennuksesta perunannostoon. Maaseutu on ehkä tullut aikuisiässä lähemmäs itseäni ensin pikemminkin Amazonian kuin nytemmin myös tutkimuskohteenani olevien Suomen maaseutuelinkeinojen parissa", hän pohtii.

Jo aiemminkin toimituskunnassa ollut **Anni Rannikko** asuu myös maaseudulla, pohjoiskarjalaisen entisen kuntakeskuksen reunamilla. Hän työskentelee Itä-Suomen yliopistossa sosiologian yliopistonlehtorina ja Pohjois-Karjalan Seta -nimisessä kansalaisjärjestössä koordinaattorina. "Tutkijana olen ollut vähän levoton ja innostunut milloin mistäkin teemasta, mutta pääosin tutkimukseni liittyvät joillain lailla marginaaleihin tai yhdenvertaisuuskysymyksiin. Akateeminen kotini löytyy nuorisotutkimuksen, sukupuolentutkimuksen ja vammaistutkimuksen parista. Olen tutkinut myös muun muassa antirasistista aktivismia, turvapaikanhakijoiden arkea, liikuntaa sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä", hän kertoo.

Rannikko ei oikein osaa määritellä itseään maaseutututkijaksi vaan tutkijaksi, joka tekee joskus tutkimusta myös maaseudulla. Maaseudulla asutut vuodet ovat saaneet hänet innostumaan maaseutupolitiikasta ja katsomaan erilaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä maaseudun kontekstissa. Tällä hetkellä hän on kiinnostunut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien arjesta maaseudulla sekä lähidemokratian toteutumisesta kaupunkien maaseutualueilla. "Usein tutkimusaiheeni kumpuavat jotenkin omasta arjestani, ja teenkin paljon etnografista ja osallistuvaa tutkimusta. Koska kiinnostun useimmiten asioista, jotka liittyvät joillain lailla eriarvoisuuteen ja sortoon, kansalaisaktivismi on luonteva osa tutkimuksen tekemistä", Rannikko sanoo. Hän on mukana monenlaisissa

yhdistyksissä ja aktivistiryhmissä ja toimii nyt toista vuotta myös Pohjois-Karjalan Kylät ry:n puheenjohtajana. "Niin paikallisessa, maakunnallisessa kuin valtakunnallisessakin kyläyhdistystoiminnassa on mielestäni tärkeää hyödyntää maaseutututkimusta, sillä sieltä löytyy ymmärrys siitä, millaisessa kontekstissa toimimme. Maaseudun asukkaana ja kylätoimijana taas koen tärkeäksi osallistua erilaisten maaseutututkimushankkeiden tiedontuotantoon", Rannikko summaa.

Maaseutupolitiikan pitkän linjan toimijoita

Maaseutututkimus-lehtea julkaisevan Maaseudun uusi aika ry:n puheenjohtaja **Mari Kattilakoski** on toimituskunnan uusi jäsen. Hän on aluekehityksen ja maaseutuaiheiden yliopistotutkija Karjalan tutkimuslaitoksella Itä-Suomen yliopistossa. "Tällä hetkellä tutkin digisyrjäytymistä maaseutukontekstissa, kyläturvallisuutta, monipaikkaista elämäntapaa ja erityisesti monipaikkaista hoivaa maaseudulla vahvistuvana ilmiönä, julkisen palveluverkon nykytilaa ja tulevaisuudennäkymiä sekä yhteisöllisen palvelutuotannon roolia ja toimintaedellytyksiä maaseudun paikallisyhteisöissä. Laajemmin tutkimukseni käsittelevät erityisesti kansalais-toimintaa maaseudulla sekä kansalaisyhteiskunnan ja hyvinvointivaltion välisen suhteen muutossuuntia", hän summaa laajaa tutkimusaiheiden kirjoaan.

Mari Kattilakoski tunnetaan myös maaseutupolitiikan asiantuntijana ja tekijänä. Hän on työskennellyt maaseutupolitiikan temaattisissa verkostoissa erityisasiantuntijana jo yli kymmenen vuoden ajan. Tiedon tuotanto ja sen välittäminen sekä toimijoiden välisen dialogin edistäminen ovat tämän työn keskeisiä elementtejä. "Käytännössä tuen pitkälti tutkimusteemoissani kansallisen maaseutupolitiikan toteuttamista. Työ on hyvin monipuolista sisältäen maaseudun haasteiden ja mahdollisuuksien tunnistamista, kehittämis- ja politiikkatoimien suunnittelua ja toteuttamista, vaikuttamista lainsäädäntöön muun muassa lausunnoin ja välittämällä tutkimustietoa ja tutkimusten politiikkasuosituksia päättäjille sekä verkottamalla eri sektoreiden ja alueiden toimijoita yhteen erilaisiin temaattisiin keskusteluihin", hän kertoo.

Kattilakosken suhde maaseutuun on moniulotteinen. Hän on kotoisin maaseudulta mutta asunut valtaosan elämästään kaupungissa. "Olen lähitöisin Keski-Pohjanmaalta, Kaustisen Salonkylästä. Täällä on sukutilamme, jossa isäni on toiminut elämänsä maanviljelijänä ja sikafarma-

rina. Itselleni maaseutu on kuitenkin enemmän pistäytymisen paikka ja tutkimuksen kohde tai konteksti", hän kertoo. Tutkijana Kattilakoski kokee asettuvansa tutkimuksen ja kehittämisen rajapinnoille. Hän tekee mielellään kehittämisorientoitunutta tutkimusta ja myös toimintatutkimusta, jossa tutkimusprosessilla tavoitellaan paitsi uuden tiedon tuottamista myös muutokseen johtavaa toimintaa, kiinnostuksen kohteena olevan asian tilan parantamista yhdistämällä tutkimus- ja kehittämistyötä. "Olen tehnyt tutkimushankkeita yhteistyössä eri kansalaisjärjestöjen kanssa, mikä on rikastuttanut aineistonkeruumenetelmiä ja edistänyt luontevasti tutkimuksen ja kehittämisen välistä vuoropuhelua", Kattilakoski sanoo.

Maaseutututkimus-lehden edellinen päätoimittaja, nykyinen toimituskunnan jäsen **Torsti Hyyryläinen** toimii tutkimusjohtajana Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa vastuunaan myös Mikkelin toimipaikan johtamistehtävät. Hän on ollut mukana lehden teossa ensimmäisen kerran jo 1990-luvulla. "Tällä hetkellä suurin tutkimuksellinen kiinnostukseni kohdistuu kuntiin ja niiden rooliin kestävyyssiirtymässä. Kuntatemiikka on seurannut minua hyvin pitkään. Juuri nyt kuntien rooli on historiallisessa murroksessa. Kunnilla on kuitenkin merkittävä rooli maaseutujen kehityksessä. Paikallisen hallinnan instituutioina ne ovat toimijoita useilla maaseutuelämän kannalta keskeisillä sektoreilla", hän kertoo.

Hyyryläinen kiinnostui maaseudusta tutkimusaiheena Tampereen yliopistossa suoritettujen opintojen myötä. "Melko myöhään", hän sanoo nyt. "Alusta asti minua kiinnostivat erityisesti ihmiset toimijoina ja vaikuttajina. Maaseutujen moninaisuus alkoi avautua hitaasti, mutta varmasti. Lopulta kiehtovat aiheet veivät mukanaan, ja ura tutkijana alkoi Aluetieteen laitoksella vuonna 1986. Professori Lauri Hautamäen osuus uravalinnassani oli merkittävä", Hyyryläinen muistelee. Hänen väitöskirjansa käsitteli suomalaista kylätoimintaa, ja tuolloin keskiössä olivat ihmiset ja toiminta. Hyyryläinen kertoo, että hänen näkökulmansa yhteiskuntaan avautuu edelleen pääasiassa toimijoiden kautta, ja ihmisten luovan toiminnan ymmärtäminen on hänen keskeisin akateeminen tiedonintressinsä. "Tämän orientaation myötä myös maaseudun kehittämisestä tuli luonteva osa ammatillista identiteettiäni. On kiehtovaa tutkia, miten yhteiset tavoitteet motivoivat ihmisiä yhteistoimintaan", hän sanoo.

Kun Hyyryläinen aloitti työt Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksessa, nykyisessä Ruralia-instituutissa 1990-luvun puolivälissä, hän pääsi mukaan organisoitumassa olevaan suomalaiseen maaseutupolitiikkaan, esimerkiksi maaseutupoliittisten kokonaisohjelmien valmisteluun. Hän osallistui myös aktiivisesti Leader-toiminnan alkuvaiheisiin esimerkiksi erilaisten koulutusten ja arviointitutkimusten kautta. "Minulla on ollut onni kokea läheltä maaseudun kehityksen ja maaseutututkimuksen kannalta kiinnostavat 1990-luvun alkuvuodet ja sitä seuraavien vuosikymmenten mukanaan tuomat muutokset", Hyyryläinen kertoo. Hänen mukaansa suomalaisten mielikuvat maaseudusta ovat tänä aikana rikastuneet niin, että nykyisin on hyvin perusteltua puhua erilaisista maaseuduista monikossa. "Meillä on erilaistunut mutta samalla moninaisuudessaan arvokas maaseutujen mosaiikki, kuten Hannu Katajamäen ajatusta seuraten voi asian ilmaista", hän sanoo. Myös Hyyryläisen henkilökohtainen suhde maaseutuun on ollut muutoksessa. "Maaseutusuhteeseeni ei ole voinut olla vaikuttamatta myöskään pienimuotoisen sukututkimukseni kautta äskettäin löytynyt fakta, että biologiset sukujuureni ovat maaseudulla – Etelä-Savon Rantasalmella. Neljän kuukauden ikäisenä Turkuun adoptoituna ja kaupungeissa kasva- neena ymmärrän tämän tiedon myötä paremmin myös itseäni ja kiinnos- tustani maaseutuun", hän pohtii.

Toimituskunta toivoo lehteen monipuolista sisältöä

Toimituskunta toivoo, että *Maaseutututkimukseen* tarjotaan laaja kirjo tutkimuksia, artikkeleita ja kuvia, jotka luovat monista eri näkökulmista uutta maaseutukerrontaa. Entinen päätoimittaja Torsti Hyyryläinen näkee lehden pysyvänä tehtävänä maaseutua koskevan kuvaston ja ker- ronnan rikastamisen – arkojakaan aiheita karttamatta. "Tämä on tärkeää myös kehittämisen ja maaseutupolitiikan kannalta. Eri puolilla maailmaa toimivat ratkaisut ovat erilaisia, konteksteista riippuvia, mutta juuri niistä kokonaiskuva rikastuu. Pidän tärkeänä, että monitieteisyys alan keskustelussa säilyy, mutta yhtä tärkeänä näen yhteyden käytäntöön eli tutkimustiedon hyödyntämisen käytännön ratkaisujen muotoilemisessa", Hyyryläinen sanoo.

Eriyisiä tekstien ja kuvien teematoiveita toimituskunnan piiristä löytyy paljon. Toivelistalla ovat muun muassa luonnon monimuotoisuus, hyvin- vointi, elämäntapa ja kulttuuri, suomalainen maaseutu osana Eurooppaa

ja maailmaa, maaseudun positiiviset signaalit ja osaaminen, vuorovai-
kutukset maaseudun ja taajamien tai kaupunkien välillä, maaseudun talous,
sosiaaliset kysymykset, ympäristöpolitiikka, maatalouden muutokset ja
maaseudun elinkeinojen monipuolistaminen. "Olisi hienoa nähdä tutki-
muksia, jotka pureutuvat esimerkiksi paikalliseen osaamiseen ja maa-
seudun toimijoiden aktiivisuuteen ja innovatiivisuuteen tai maahan-
muuton vaikutuksiin maaseudun elävöittäjänä", toimituskunnan jäsen
Merja Lähdesmäki toteaa. Toimituskunta haluaisi perinteisten tutkimus-
artikkeleiden ohella nähdä myös tutkijoiden ja käytännön toimijoiden
yhteistyötekstejä. Maaseutututkimuksen kenttä on ylipäätään laaja. "Toi-
votan tervetulleiksi kaikenlaiset tekstit ja kuvat, jotka nousevat maa-
seudun tutkijoiden ja kehittäjien havainnoista, ideoista ja toiminnasta
maaseudulla ja maaseudun hyväksi", päätoimittaja Irene Kuhmonen
linjaa.

KARI KOROLAINEN

FT, yliopistotutkija

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Alati laajenevan maaseudun arvoitus

Sarjakuvia ja niiden lävitse hahmoteltuja ajatuksia maaseudusta

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.152301>

Ajatus alati laajenevasta maaseudusta pitää sisällään arvoituksen: miten maaseutu muka laajenee, kun ihmiset pakkautuvat pääkaupunkiseudulle tai muihin kasvukeskuksiin? Kirjoitukseni sekä tekemäni sarjakuvapiirroksot lähestyvät tätä arvoitusta valottamalla moninaisia, eläviä ja tavalla tai toisella laajenevia maaseutuja.

Olen joensuulainen kulttuurin- ja perinteentutkija ja työskentelen tätä nykyä Karjalan tutkimuslaitoksessa Itä-Suomen yliopistossa. Aiemmalta ammatiltani ja koulutukseltani olen kuvataiteilija ja graafikko. Viime vuosina olen yhdistänyt sarjakuvan tekemistä tutkimustyöhöni. Olen lähitöisin Joensuun kupeesta Liperin Viinijärven kylältä, mutta olen asunut jo vuosikymmeniä kaupungissa, joten näkökulmani maaseutuun tässäkin kirjoituksessa on pikkukaupunkilaistuneen tutkijataiteilijan. Se, että olen syntynyt ja kasvanut maalla, tarkoittaa minulle moninaisuutta. En koe taustaani yksioikoisesti vain johonkin tietynlaiseen maalaisuuteen tai maaseutuidentiteettiin liittyvänä asiana. Suhtautumiseni asiaan on vaihteleva, moniulotteinen ja elävä. Alati laajenevan maaseudun ajatuksessa on kyse osin myös tämän itseymmärryksen näkyväksi tekemisestä.

Korostan kulttuurintutkijana asioiden välisiä suhteita, muun muassa rajoihin liittyviä välitiloja, erilaisia välimielisyyksiä. Olen pohtinut aihetta eri suunnista tutkimuksissani ja myös niitä sivuavissa sarjakuvataiteelli-

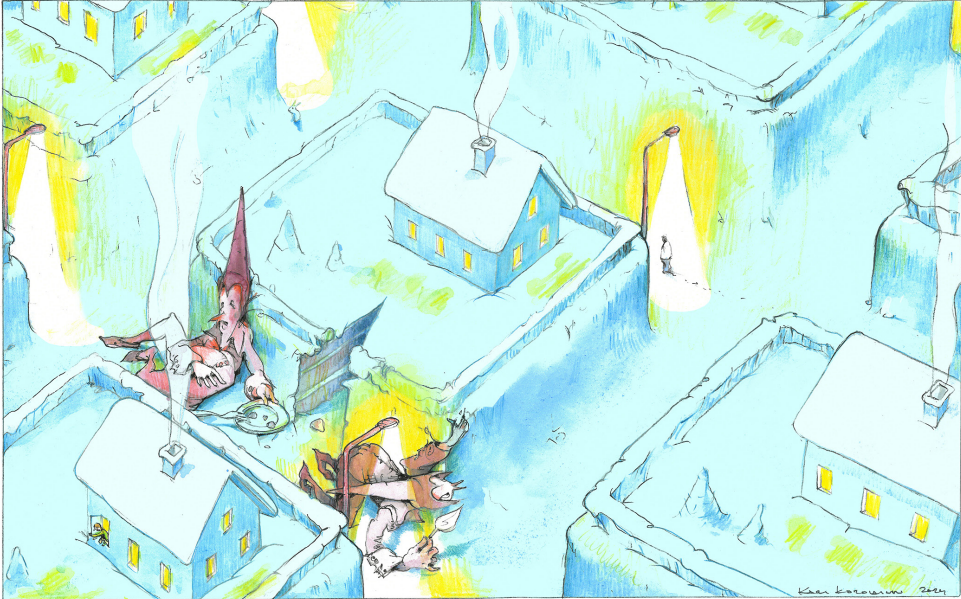
sisä töissäni. *Marjatta & Ilman Kinna* -sarjakuvassa (2020) käsittelen rajojen ja kulttuuristen traditioiden suhdetta materiaalistien esineiden kannalta, kun taas sarjakuva-albumissani *Savulumi. Satiirinen sarjakuvitelma Olavinlinnasta* (2024) on kyse rajojen moniulotteisuuden tarkastelusta siltä kannalta, miten rajojen monimutkaisuutta ja siihen liittyviä puheita ymmärretään – tai väärinymmärretään.

Sarjakuva-albumieni seikkailuissa maaseutu on usein tarkemmin määritelmätön tapahtumamiljö, ja ajallisestikin tarinoissa liikutaan kaukaisessa mielikuvituksellisessa menneisyydessä. Siksi lähestyin tätä kirjoitusta tilaisuutena kokeilla uusia suuntia maaseudun kuvaamiselle sarjakuvissani. Yksi syy kokeiluihin on myös siinä, että olen mukana tutkimusta ja taidetta yhdistävässä hankkeessa *Peruskoulu maaseudun murroksessa: Monitieteinen muistitietotutkimus kyläkouluista* (Koneen säätiö 2024–2027). Ajatuksena on, että myöhemmin tässä hankkeessa tulen tekemään sarjakuvaa, joka perustuu temaattisesti hankkeessa kerättyyn muistitietoaineistoon.

Niinpä aiempaa tuotantoani esittelevän katsauksen sijaan tätä Maaseutukuva-kirjoitusta aloittaessani innostuin tekemään sarjakuvakokeiluja omiin maaseudun koulumuistoihini liittyen. Näiden kokeilujen tuloksena syntyi lyhyt sarjakuvapakina "Ilta Kuakkulassa". Se kertoo alati laajenevasta maaseudusta. Omat muistikuvani ovat osin viitteellisesti lähtökohtina piirroksille, enkä pyrkinytkään kuvittamaan muistojani täsmällisesti sellaisina kuin ne muistan. Sen sijaan tässä kuten sarjakuvataiteellisessa työssä muutenkin itselleni tärkeää on se, että sarjakuvan tekemisen taiteellinen prosessi itsessään tuottaa tulkintoja ja merkityspotentiaaleja.

Ilta Kuakkulassa

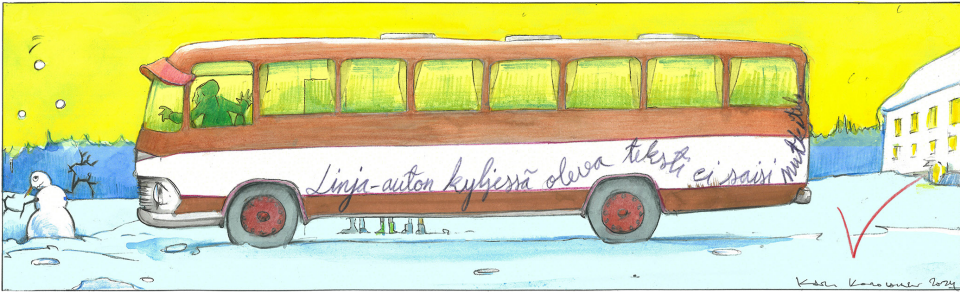
Kuakkulan illassa koiran haukku kaikuu kattojen yli. Askeleet narskah-televat kovaksi tamppautuneella ajoväylällä. Pakkanen kutittaa ja laajentaa sieraimia niin, että niiden kautta melkein voi kuulla rekan kaartavan peltoaukean suoralle kaukaisella valtatiellä. Iltauutiset eivät ole vielä alkaneet. Vielä ehtii maailman kataluutta katsomaan.

Kuva 1. *Iltta Kuakkulassa*. © Kari Korolainen 2024.

Alati laajenevan maaseudun näkökulmasta ajateltuna Kuakkula näyttäytyy piirroksessani lähiöityneenä maaseutuna tai vaihtoehtoisesti maa-laistuneena esikaupunkina. Hiljakseen lämpiävien talojen yllä on unenomainen tunnelma. Kuka mitäkin toimittaa ennen yön laskeutumista. Siellä täällä kuorsataan jo täyttä päätä. Päivä on melkein ohi. Mutta on niin kuin jotain muutakin olisi päättymässä, jotakin salatumpaa. Ketä oikein ovat kakkua ahmivat olennot ja mitä ne symbolisoivat? Sitäkö, ettei makeaa kannataisi ahmia mahan täydeltä?

Maaseudun ainaisen laajenemisen voi ajatella yllä piirroksessani loputtomana kehän kiertämisenä, onpa kyse modernin agraarisen elämän vuodenkierrosta tai kaupunkilaisemmasta kulmien kiertämisestä. Näin tulkittuna piirrokseni yllä on satiirinen vastakuva maaseudun talvimaisemien sokerisuudelle, postikorttinostalgialle: uneliaisuus näyttäytyykin pöhöttyneisyytenä ja mökit ovat rivissä kuin kivet hautausmaalla. Ehkä piirros symboloikin näin sitä, että ahneus autioittaa maaseutua? Niin tai näin, kuva 1, juttuni alkukuvana johdattelee ajattelemaan maaseudun satumaisuuden mahdollisuuksia ja mahdottomuuksia.

Kuva 2. Oppitunti tekstauksesta. © Kari Korolainen 2024.

Kuakkulassa on koulu. Koulussa opitaan erottamaan oikea ja väärä. Siellä opetellaan myös kirjallisia taitoja. Erityisen tarkkoja Kuakkulan koulussa ollaan siitä, että kuvaamataitotunnilla piirrettyjen linja-autojen kyljessä olevat tekstit ovat siististi suorassa. Opettaja huomauttaa heti siitä, jos tekstaus menee rumasti mutkalle.

Kuakkulassa koulutietä reunustavat aidat. Koulumatkoilla kuljetaan erilaisten aitojen vierä ja niin opitaan erottamaan aidoista kuuluvia ääniä. Jotkut aidat rahisevat, toiset kihisevät ja joskus niistä kuuluu huhuilua, kuten kuvassa 3. Aidan kuulostelu voi olla niin jännittävää, että kintaat saattavat jäätyä kiinni potkurin kädensijoihin. Potkurit ovat Kuakkulassa vanhoja, vääntyneitä ja harmaita. Lakan kiilto ja värit ovat kuluneet pois, jos niitä on koskaan ollutkaan. Menopelit ovat rempallaan, mutta tavallisesti niillä kuitenkin löytää tien kotiin.

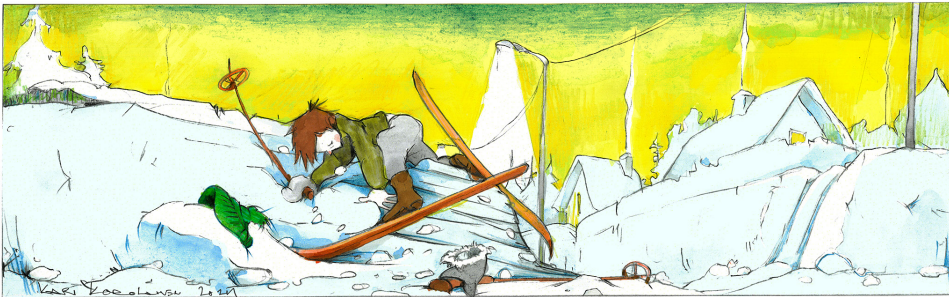

Kuva 3. Huhuileva aita. © Kari Korolainen 2024.

Rajoihin liittyvää uskomusperinnettä, erityisesti rajahaltijoihin liittyvää perinnettä taannoin tutkiessani kiinnitin huomiota siihen, miten monipuoleisesti rajahaltijoiden ääntelyä kuvaillaan suhteessa niiden ulkonäköön. Tutkimusta tehdessäni luonnostelin myös piirroksen, jossa

raja-aita koostuu haltijoiden huutamista sanoista. Kyseinen luonnos tuli mieleeni tätä kirjoitusta tehdessäni, joten piirsin siitä uuden version (kuva 3). Nyt korostin omilta maaseutukylän koulumatkoiltani tuttua orapihlaja-aidan läpi siilautunutta iltapäivän hämärän tunnelmaa. Se liittyy hämärän ja pimeään välissä olevaan hetkeen, jolloin aidoissa olevien oksien, lehtien ja lintujen liikkeet sekoittuivat mielikuvitukseen vasten talvi-illan viimeisiä valonsäteitä. Aiemmin kuullut jännittävät jutut elivät jatkotarinoitaan todeksi aitojen uumenissa. Ehkä televisiossa oli näytetty kuvia, joihin muistoni näistä tunnelmista liittyvät. Se on merkityksellinen ajankohta muutenkin, hämärähetki, jota vietettiin kotonani myös niin, että valot sytytettiin vasta, kun ulkona oli kunnolla pimeää. Siitä opin, että perunat osaavat kiehua ihan hyvin valottakin.

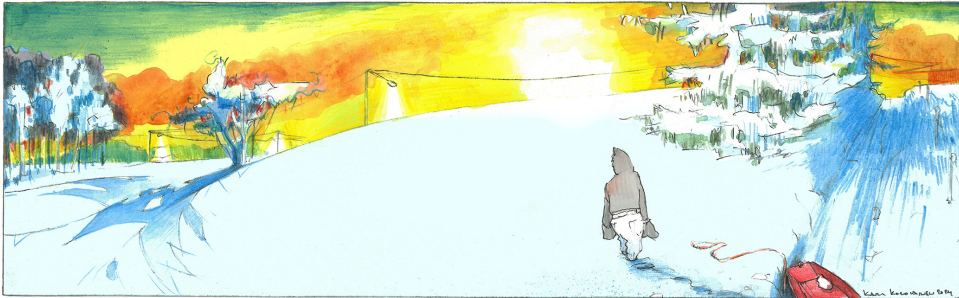
Piirtäessäni iltahämärään ja katuvaloihin liittyviä muistoja ja tunnelmia hahmottelin yhteyksiä orapihlaja-aitojen, maatilojen rajojen, valtiotilojen sekä mielikuvituksen ja toden välillä. Se johdattaa ajattelemaan sitä, mistä näkövinkkelistä ja mihin asioihin kiinnitin huomiota aikanaan koululaisena ja mihin kiinnitän huomiota nyt. Näkökulmaan, mittakaavoihin ja kiinnostuksen kohteisiin liittyvät kysymykset ovat taas relevantteja asioita maaseutuun liittyvän muistitiedon parissa työskenteleville.

Kuva 4. *Viimeinen nousu.* © Kari Korolainen 2024.

Ei ole mitenkään tavatonta, että koulumatkat Kuakkulassa venyvät. Koulumatkoilla kuitenkin opitaan viipyilemisen taitoa, joka on tärkeä taito elämässä. Matkalla viipyminen johtuu toisinaan kodin ja koulun pitkästä välimatkasta, toisinaan kiertoteiden houkuttelevuudesta. Kesällä ja talvella viipyilylle on eri syyt. Hyvät mäenlaskupaikat ja parhaat uima- paikat ovat syrjemässä kylän keskustasta Kuakkulassakin. Silloin ilta- päivä voi ehtiä pitkälle ennen kuin kotikulmat taas hämöttävät. Hiekoi- tuksen vuoksi ja ties mistä muista syistä ladut kulkevat Kuakkulan

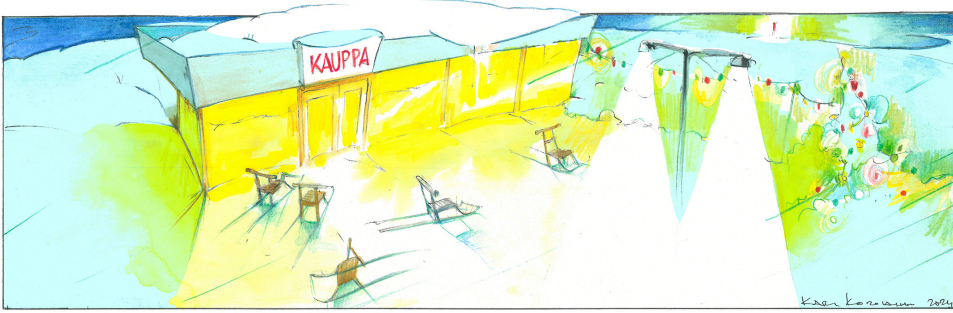
taajamassa tienpenkereiden päällä. Risteyksissä penkereeltä lasketaan jyrkästi tielle, ja tien toisella puolen noustaan jyrkän penkerein sivua takaisin penkalle. Kaikkein jäisimpiä ja jyrkimpiä ovat ne penkereet, joille pitäisi kiivetä viimeksi. Loppumatkasta lähinnä mielikuvat kuumasta kaakaosta ja pullasta pitävät yllä toivoa kotiin pääsemisestä. Sarjakuvien lisäksi ajatuksiin ei paljon muuta mahdukaan enää iltapäivisin, jos muulloinkaan.

Kuva 5. *Rantarinne*. © Kari Korolainen 2024.

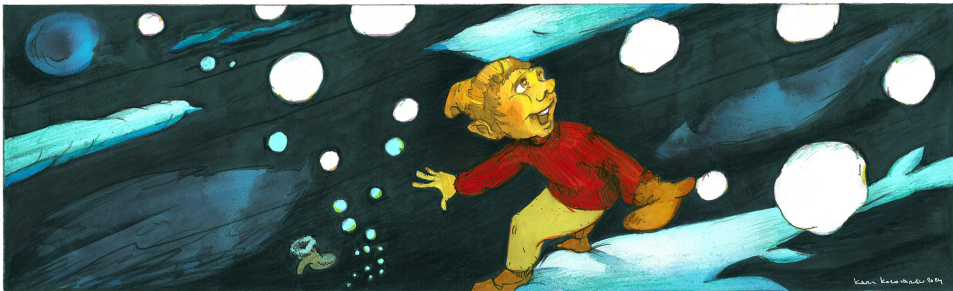
Ei elämä Kuakkulassa tietystikään ole pelkästään hikoilua ja raatamista. Vapaa-ajalla syvennyttään viipyilyn käytäntöihin tarkemmin, kun kerran alkeisiin on jo perehdytty toisaalla. Lisäksi vapaa-ajalla opitaan oikeista ja vääristä valinnoista, mikä parhaimmillaan voi olla palkitsevaakin. Kuvassa 5 on kysymys sen valitsemisesta, kääntyäkö vasemmalle umpihankeen, kuusiaidan valoisalle puolelle, vai mennäkö oikealla olevaa uraa pitkin kuusiaidan loputtoman pitkän varjon pimeyden uumeniin. Jos Kuakkulassa orapihlaja-aidoista saattaa kuulua huhuilua, niin kuusiaidat ovat oma lukunsa. Siitä, mitä vanhoista kuusiaidoista voi kuulla, pitäisi laatia kokonaan oma monografiansa.

Yllä piirroksessani pakkasta on niin paljon, ettei mäen laskemista tule mitään, koska pulkka ei luista mihinkään. Tuollaisina päivinä kaikki on kovaa, kaikuvaa ja välitöntä. Hyvä puoli on, että silloin pelot jäätyvät kiinni varjoihin. Jos sellaista varjoa tökkää kepillä, keppi hölähää pakkaslumen läpi aina jäiseen maahan asti sellaisella voimalla, että se kimpoaa heti ilmaan hangen ylle aivan kuin taikaiskusta. Viereen kannattaa tehdä varmuuden vuoksi vielä lumienkeli. Seuraavana päivänä valoisan aikaan, etenkin jos yöllä on satanut uutta lunta, tällaiset varjoissa olevat jäljet näyttävät hellyttäviltä tavalla, joka voi saada pakkasen kohmettamat posket nousemaan hymynpuoleisiin.

Kuva 6. *Ostostelu*. © Kari Korolainen 2024.

Hymyilemään Kuakkulassa opitaan kaupassa käydessä. Kaupasta saa ainakin sokeria. Siellä opitaan elämiseen tarvittava matematiikka sekä esteettiset arvot eli erottamaan silmiinpistävä kouriintuntuvasta. Tämän opin mukaan piirroksen horisontissa hämmöttävä valo kajastaa kauppa-keskuksen tornista, ei paimenille loistavasta tähdestä. Se muistuttaa kuakkulalaisia siitä, ettei maaseudun laajenemisen tarvitse loppua horisonttiin, vaikei sen yli näekään. Kasvulle on tilaa, kun katuvalot vain loistavat, niin uskotaan Kuakkulassa.

Kuva 7. *Syyspimeä*. © Kari Korolainen 2024.

Kuakkulassa ei olla tietystikään niin hölmöjä, että sähkövaloon katsottaisiin suoraan ja kauan, vaan katse käännetään viipyilemättä hämärään, varjoihin tai tienpinnan märkään asfalttiin. Ennen pysyvän lumipeitteen saamista Kuakkulan raitti onkin harvinaisen hyvä paikka pimeässä olemiselle. Se taas opettaa kärsivällisyyttä, joka on viipyilylle läheinen taito. Hämmästyttävää on, millaisen määrän jättimäisinä hattaroina satavaa vitivalkoista lunta Kuakkulan kylätien märkä asfaltti kykenee imemään silmänräpäyksessä. Pimeyden voimat ovat silloin kunnioitusta herättä-

vimmillään. Kun aikansa kärsivällisesti katsoo kaistamaalausten ja siltaa edeltävien keltaisten kaiteiden tuolle puolen, saattaa viimein kohdata majesteettillisen hitaasti syvyudessa uivia hahmoja. Se on palkitsevaa. Tosin toisen rukkasan katoaminen, litimärät jalat ja tippuva nokka kielivät arkisemmasta syysjäisestä rantaelämästä.

Lopuksi

Taiteen tekeminen tutkimuksen yhteydessä on ajatuksellisen tilan tekemistä, tulkinnallisten mahdollisuuksien luomista sekä prosessin hengittävyuden vaalimista. Poeettisuutta ja tilan tekemistä tarvitaan niin akateemisessa maailmassa kuin yhteiskunnassa laajemminkin henkisen ilmakehän ylläpitämiseen. Ajatus alati laajenevasta maaseudusta haastaa tässä kirjoituksessa pohtimaan myös sitä, mihin suuntaan ja miten kasvu suuntautuu. Tilan tekemisen, runollisuuden, käsityön vaalimisen vertauskuvana olen usein muistellut maaseutulapsuuteni palautuvaa (kesäistä) kokemustani joessa uimisesta ja etenkin siitä, miten mukavaa oli asettua selin vasten joessa virtaavaa vettä jalat pohjan kiviin tukien. Muistan tällaisen virtaavaan veteen nojaamisen levollisena asiana, suvannon ja pyörteiden luomistyönä. Näitä suvantoja ja pyörteitä olen sittemmin pyrkinyt luomaan niin taiteen kuin akateemisen maailman virroissa. Niille on käyttöä esimerkiksi siinä, että maalla omaksutaan myös sellaisia taitoja ja tietoja, joille on varsin vähän kielellisesti osuvia ilmaisuja, puhumattaakaan käsitejärjestelmistä. Aiheeseen liittyviin kokeiluihin kuvallinen runollisuus tarjoaa alati laajenevan väylän.

Tekijästä

Kari Korolainen (s. 1973), FT, on joensuulainen kulttuurin- ja perinteen-tutkija, joka työskentelee Karjalan tutkimuslaitoksessa Itä-Suomen yliopistossa. Vuosien varrella Korolainen on tutkinut muun muassa taiteistumista, koristelua, perinnetieteellisiä piirroksia sekä rajojen moniulotteisuutta materiaalisen kulttuurin ja muiden kulttuuristen traditioiden kannalta. Korolainen on dosentti soveltavan perinteentutkimuksen alalta Turun yliopistossa.

Yhteystiedot

Kari Korolainen

Yliopistotutkija

Karjalan tutkimuslaitos

Itä-Suomen yliopisto

kari.korolainen@uef.fi

<https://uefconnect.uef.fi/henkilo/kari.korolainen/>

RAJOJEN MONIULOTTEISUUS JA PERINNE
BORDERSCAPES WITHIN FOLKLORE

2022-2025

Rajojen moniulotteisuus ja perinne -hanke:

<https://uefconnect.uef.fi/tutkimusryhma/rajojen-moniulotteisuus-ja-perinne/>

PERUSKOULU
MAASEUDUN
MURROKSESSA

Peruskoulu maaseudun murroksessa -hanke:

<https://uefconnect.uef.fi/tutkimusryhma/peruskoulu-maaseudun-murroksessa-monitieteinen-muistitietotutkimus-kylakouluista/>

Kirjoittajan ohjeita päivitetty

Maaseutututkimus-lehden kirjoittajan ohjeisiin on tehty pieniä tarkennuksia. Tarkista ajantasainen ohjeistus lehden nettisivuilta: <https://journal.fi/maaseutututkimus>.

Riikka Aro

YTT, FM, yliopistotutkija
Jyväskylän yliopisto
riikka.aro@jyu.fi

Kimmo Englund

VTM, puutarhuri, multarhuri
Uoma Earthcare
kimmoenglund@gmail.com

Verna Helle

YTM, projektitutkija
Jyväskylän yliopisto, Liikuntatieteellinen tiedekunta
verna.a.e.helle@jyu.fi

Hanna-Mari Ikonen

HTT, dosentti, apulaisprofessori
Jyväskylän yliopisto, Liikuntatieteellinen tiedekunta
hanna-mari.p.ikonen@jyu.fi

Galina Kallio

KTT, tutkijatohtori
Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
galina.kallio@helsinki.fi

Jani Karhu

FT, yliopistonlehtori
Itä-Suomen yliopisto, Historia- ja maantieteiden laitos
jani.karhu@uef.fi

Pekka Kettunen

VTT, erikoistutkija
Siirtolaisuusinstituutti, Turku
pekka.kettunen@utu.fi

Mikko Kohvakka

FT, dosentti, tutkijatohtori
Itä-Suomen yliopisto, Historia- ja maantieteiden laitos
mikko.kohvakka@uef.fi

Saara Koikkalainen

YTT, dosentti, yliopistotutkija
Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos
saara.koikkalainen@uef.fi

Kari Korolainen

FT, yliopistotutkija

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

kari.korolainen@uef.fi

Irene Kuhmonen

KTT, tutkijatohtori

Jyväskylän yliopisto, Kauppakorkeakoulu

irene.a.kuhmonen@jyu.fi

Anni Rannikko

YTT, yliopistonlehtori

Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden laitos

anni.rannikko@uef.fi

Maarit Sireni

YTT, dosentti

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

maarit.sireni@uef.fi